This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Span
528
55

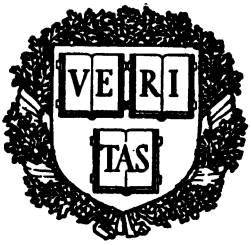

Harvard College Library

BOUGHT FROM THE FUND
BEQUEATHED BY

FRANCIS SALES

INSTRUCTOR IN SPANISH AND FRENCH
1816–1854

CLARIS Y SON TEMPS

CLARIS
Y SON TEMPS

QUADROS DE COSTUMS POLÍTICAS DEL SICLE XVII,

contenent molts documents inédits
del Arxiu de la Corona de Aragó, y la Biblioteca provincial
de la mateixa ciutat,

PER

JOSEPH COROLEU

soci numerari de la Reyal Academia de Bonas Lletras de Barcelona
y corresponent de la de la Historia.

LA RENAIXENSA
1880.

Span 528.55

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
JAN 28 1959

CAPITOL I.

Carácter polítich del sicle XVII.—Influencia del Renaixement en la fesomía política de la época.—Lo catalanisme y las llibertats tradicionals de Catalunya.—Felip IV de Castella y 'l Comte-Duch de Olivares.— Desditjada política de la cort espanyola.—Del títol de aquest estudi histórích.

Som al sicle XVII; en lo sicle de las monarquías centralisadoras y la jurisprudencia casuística. La institució reyal oblidava á grat scient las fonts del dret christiá que l' havian creada y la ciencia legal, reduhida á un aplech de fórmulas copiadas dels jurisconsults del baix imperi, cubria ab lo mantell de la enlluernadora fraseología dels juristas bizantins las usurpacions y excessos dels tronos.

Lo Renaixement donava sos fruyts naturals y 'ls pobles comensavan á adonarse de que poch

ó molt amargavan. Ubriacats ab la espléndida resurrecsió de las arts y las lletras que 'l sceptre dels Médicis havia fet reviurer com la vara dels Magos que en las faulas orientals feya sortir tresors de sota terra, no havia vist en aquell grandiós mohiment de la civilisació moderna sino las encisadoras creacions dels grans pintors, poetas, escultors y cronistas que dotaren ab tantas obras maravillosas á aquella época afortunada.

Ja desde 'l sicle anterior havian protestat contra aquella perillosa corrent que amenassava destruir totas las llibertats públicas algunas veus tant eloqüents com la de Savonarola, lo frare inmortal, que en Italia esparverá ab sos apocalíptichs anatemas als opressors de la sua malhaurada patria. Mes aquell orador popular y evangelich fou ridiculisat primer y sacrificat despres per l' odi dels seus enemichs y al cap devall lo *Credo* y la *Guía* del príncep perfet se trovaren compendiats en la teoría inmoral de Maquiavelo, que posa demunt de tots los drets la voluntat del sumo imperant, ensenyantli com deu ferho pera enganyar y esclavisar als homens.

Fou aquella una tremenda reacció pagana que devia engendrar fatalment lo Cessarisme y despres, per un efecte oposat y no ménos lógich,

la revolució racionalista, perque un cop trencada la cadena de la tradició y abolidas y menyspreadas las doctrinas y las institucions de la Edat Mitjana, per forsa devia tornar la societat á las ideyas y als procehiments del Gentilisme.

Ab prou feynas podria trobarse un assumpto histórích més bonich ni mes instructiu que 'l de la lluyta de aqueixas duas tendencias, implacable y grandiosa com la eterna lluyta dels dos principis, tant superbament descrita pels vells poemas orientals.

Al comensament del sicle XIII las fogueras de la intolerencia religiosa havian illuminat ab llurs sinestres fulgors las crudels hecatombes dels albigesos sacrificats á la hipócrita cobdicia del centralisme del Nord y de llavors ensá no havia minvat á Fransa ni á cap nació del nostre continent la guerra sorda y sens treva que ab mil disfressadas escusas feyan los grans poders socials á las llibertats dels pobles.

Acuytemnos á declarar que á la Corona de Aragó y sobre tot á Catalunya fou ahont per punt general foren per la nació més gelosament guardadas y pels governants més religiosament respectadas.

Y ací bé se 'ns permetrá una breu aclaració.

Moltas voltas s' es dit que 'ls historiadors y poetas del Renaixement catalanista estem tant enlluernats per las glorias de la monarquía aragonesa que, embadalits en la estática contemplació del passat, no sabem sino cantar las llohansas de uns reys y de unas intitucions que estigueren molt lluny de realisar l' ideal de un govern dreturer y una legislació justa. Això no es pas veritat. Los qui havem passat anys y anys regirant pels arxius los testimonis de las antigas gestas, pera demanarlos la llum que tant sovint ens negaren la parcialitat ó la pahor dels autors qui antany las escrigueren, tenim massa rahons pera no ignorar los crims y 'ls defectes que tacaren la historia de aquells sicles y llur organisació social. Mes en aquest mon no cal cercar may en res l' absolut, y *relativament parlant*, aquella societat es digne de respecte y elogi, puig gosá de tals y tantas llibertats y garantías, que ben contents podriam estar avuy de tenirlas, per mes que hagués de sofrir injusticias *que, com fillas del criteri y costums de la época, eran completament inevitables*. Tal volta 'ls que ab tant rigor pretenen jutjar als nostres avis pensan que 'ls nostres nets no han de trobar qué criticarnos. Nosaltres no amanyaguem tant fala-

guera illusió: per cru que haja de semblar lo nostre parer, devem dirlo ab tota franquesa: al costat del admirable progrés de totas las ciencias, lo nostre sicle serva en l' ordre polítich y social tantas preocupacions, iniquitats y miserias, que 'ns hauriam de donar vergonya quant veyem lo que feyan los nostres antepassats cinch y sis cents anys enrera. Sí, no hi ha dupte; aquella societat tant plena de privilegis y desigualtats socials, ab sos vassalls de remensa y sa oligarquía feudal, ab sa teocracia absorbent y sa embrollada legislació estava molt lluny de esser perfeta. Mes ab tot y aixó, nosaltres recordem haver demostrat que las llibertats públicas foren á Catalunya anteriors y superiors á las de tots los reyalmes de Europa, sens exceptuar la mateixa Inglaterra. (1)

De tot lo qual deduhim que si hagués subsistit fins ara l' esperit tradicional de la nostra legislació política, salvas las lógicas modificacions que en sa manifestació no podia menys de introduir la marxa del temps, la Corona de Aragó fora avuy la Bélgica del Mitjorn.

(1) *Las Córtes Catalanas* y *Los Fueros de Cataluña,* por J. Coroleu y J. Pella y Forgas.

Ab lo que havem dit al comensar es fácil de compendrer que per forsa havia de arrivar un moment en que aquellas grans llibertats fessen nosa al poder reyal y combatudas ensempts per l' interés del Trono y per las tendencias de la época devian caurer pera no tornar may mes á aixecarse.

No havem deixat ni deixarem may passar la ocasió de anatematisar la memoria del fundador de la dinastía borbónica á Espanya; mes la veritat es que Felip V no feu mes que decretar la mort de un agonisant. Fernando *'l Católich* fou lo darrer monarca que vulgué y sapigué esser rey de Aragó; desde 'l jorn que la Casa de Austria heretá sa corona, las llibertats catalanas, que ja havian entrat en son periodo de decadencia al entronisarse al sicle xv la línea femenina de Castella, anaren convertintse en lletra morta que 'ls governants no entenian ni desitjaban coneixer. Cárles V y Felip II, necessitant l' ajuda dels Catalans pera realisar llurs coratjosas empresas, vingueren algunas vegadas á celebrar Corts al Principat, y al considerar la grandesa del espectacle que 'ls oferia aquest poble lliure, valent, actiu y tant lleal á sos reys com gelos dels drets que li ha-

vian jurat respectar al posarse la corona, expressaren ab entussiasme lo goig y l' ergull que sentian al trobarse al mitg de tant nobles sotmesos.

Malhauradament aquells reys que, ab tots sos grans defectes sabian encara mantenir á gloriosa altura lo nom d' Espanya no tingueren un successor capas de seguir llurs petjadas. Ja ho havem dit en altra part. Densá que Felip II havia mort, emportantsen á la tomba lo poder y esplendor de sa corona, Enrich IV de Fransa, enemich irreconciliable del nom austriach, respirá vehent possible, per no dir segura, la realisació del seu somni. Espanya, semblant al rey Midas de la Faula, estava en perill de morirse de fam al mitg de sas grans riquesas, puig mentres lo duch de Lerma encatifava ab los tresors de las Indias lo camí del rey y procurava aturdirlo ab lo joyós burgit de las festas pera que no sentís las queixas dels pobles, la sua agricultura, la sua industria, lo sèu comers agonisavan, y si per una part la intolerancia del govern expellia als morescos que tant havian contribuit al progres nacional, los christians emigravan també, cercant en més hospitalarias encontradas lo premi de llur honrada activitat y la franca independencia que en llur patria no trobavan.

Felip IV de Castella heretá en 1621 á sòn pare Felip III.—Tal volta parlariam ab més propietat dient que en aquest any lo Comte-Duch de Olivares heretá al Duch de Lerma. Si hagués tingut lo nou ministre tan gran la saviesa com ho era sòn orgull, es ben cert que D. Felip hauria pogut burlarse de tots los prínceps que sòn mal volian; mes no permeté 'l cel que passés més enllá la grandesa de la monarquía espanyola y al costat de un rey inepte hi posá un ministre que sols fou sens rival en la vanitat y la lleugeresa.

Al ovrir la única Cort que sòn llarch regnat de 44 anys celebrá als catalans aquell rey que no tenia prou virtut pera esser bo, ni prou perversitat pera esser dolent, acabá sa *Proposició* ab aquestas paraulas: «...assegurantvos que per tot lo que será utilitat vostra que la tinch per propia mia, trobareu en mi la voluntat y disposició que podeu desijar y mereix la vostra gran y antiga fidelitat y lo amor quem teniu, y lo desig ab que vinch de conservarvos vostres leys, constitucions y privilegis y fervos noves merces en lo que y hage lloch.» Si ho deya ab sana intenció no ho sabem, encara que no estranyariam pas que hagués parlat de bona fe, perque era

molt capás de aixó. ¡Tant de bo que aixis com repetia las protestas de bona voluntat que sos antecessors prodigaren sempre á la nació catalana hagués comprés tot lo significat y trascendencia de tant nobles paraulas! Mes pera aixó hauria estat mester que D. Felip hagués portat tota un' altra vida, y que en lloch de vegetar tant retret en sòn palau del Retiro, fent com que governava de allá estant sos Estats de Castella y Aragó, de Portugal y de Flandes, de Italia y América, hagués visitat y estudiat de prop tots sos regnes y terras, pera descubrir las causas del mal que amenassava de total ruina á tant gran imperi. Llavors, allunyat dels ignorants y dels aduladors que per vanitat y per cobdicia li feyan traició, hauria conegut que aquell corch que rosegava sòn trono era 'l *castellanisme;* era 'l desconeixement delliberat, superbiós y ridícul del geni, las costums y las necessitats de totas las nacions que governava sòn sceptre y que sols podian regir ab dignitat y bona fortuna los grans reys que havian estat capassos de coneixer y dirigir tant vast imperi. (1)

(1)—V. *Catalunya francesa,* qüadros históríchs premiats en los *Jochs Florals* de 1876.

Pera Felip IV no hi havia catalans, aragonesos, italians, flamenchs, ni americans: no hi havia mes que sotmesos que devian tenirse per molt ditjosos de que 'ls governás un príncep que 'ls poetas cortesans comparavan ab tots los héroes de la Historia y tots los Deus de la Mitología. Encegat per tant funest encens arrivá á creurer que sòn regnat afegiria una plana de or á las gestas espanyolas y al finir sa mal aprofitada existencia llegava á Fransa y á Inglaterra 'ls seus dominis y á la Santa Inquisició la tutela científica dels seus sotmesos. Perque no eran capassos los políticchs de la Cort espanyola de deturar los progressos de la *Reforma* que calava foch á tot lo combustible amanit á Flándes per la tiranía, ni de posar una barrera al engrandiment de altras nacions que, més diplomáticas, menys rutinarias y més activas que aquesta, savian aprofitarse de tots los mals passos del nostre govern pera apariar l' enfonzament de la tant temuda grandesa espanyola.

Esperem que la benevolensa dels nostres lectors voldrá perdonarnos aquets mots de introducció ab los quals havem fet per manera de assenyalar los carácters més culminants de la situació política que anem á descriurer, ja que no

pretenem fer tant sols la biografía de un insigne patrici, sino també una pintura fidel y compendiosa de la sua época.

Per això, al comensar aquest aplech de qüadros de costums políticas, li posarem per títol: *Claris y son temps.*

Sols una advertencia devem fer avans de comensar. Responem de la perfeta autenticitat dels documents que citem, *respectant sempre la ortografía y l' estil de l' original.*

Aquesta es la única pretensió que tenim al bosquejar aquestos petits quadros de costums políticas en lo llenguatje catalá *que ara 's parla.*

CAPITOL II.

Pau Claris.—Son gran carácter.—Sos primers passos en la vida pública.—La Cort General celebrada pel rey Felip IV de Castella als catalans.—La Monarquía paccionada.—La coronació dels reys de Aragó segons lo ceremonial prescrit per En Pere *del Punyalet*.—Lo jurament que prestavan de servar y fer respectar las llibertats de la terra.—Del *General* ó Diputació de Catalunya.—Sas importantíssimas atribucions.—Cóm s' elegian los diputats del *General*.—Elecció del *trieni* de 1638 á 1641.

¿Quí fou Claris?

Fou lo que molt pochs saben esser, sobre tot en lo mon polítich, ahont tant sovint formulan l' apocament y l' egoisme las transaccions que escandalisan la conciencia. Fou un gran carácter, ço es, un home de aquells que á Fransa 'n diuhen *tots de una pessa*, perque ni 'ls accents de la seducció poden tentarlos, ni la ventada de

l' adversitat esporuguirlos, l' home ferm en sos propósits y perseverant en lo camí de la virtut, á qui Horaci retratá ab escultórica grandiositat dient que res lo conmou, ni las iras de un poble que vol lo mal, ni l' esguart amenassador del tirá, ni 'l vent dels mars oratjosos, ni la destra fulminant de Júpiter, perque sòn cor es tant sencer, qui si 'l mon s' enderrocás lo feririan sas ruinas sens alterar sa serenitat invencible.

Aquest insigne patrici se consagrá á la carrera eclesiástica ab aquell zel enlayrat y de bona lley que es patrimoni exclusiu de aquells esperits ben equilibrats que tenen una sólida illustració per cuyrassa contra 'l fanatisme y 'l cult fervent del deber pera resguardarse de las tentacions de la humana existencia.

Consta en auténtichs documents que als 7 de setembre de 1612 va presentarse al capítol catedral de la Santa Esglesia de la Seu de Urgell lo M. Y. S. Don Francisco Oluja, arxidiaca de Berga, doctor en abdos drets y membre de la corporació, palesant unas lletras apostólicas de Paulo V, expedidas en las solemnitats acostumadas en la Curia romana lo 6 de las nonas de mars—2 del mateix mars—de aquell any y per las quals manava S. S. que 's donás possessió

del canonicat y Estaduría de Vilamitjana, vacant en dita esglesia per mort de D. Jaume Calmet, á D. Pau Claris, doctor en abdos drets. (1)

Regoneguda l' autenticitat d' eixas lletras apostólicas y la dels poders presentats y més endevant la personalitat del provist, fou aquest admés als 25 del mes y any susdits *ad osculum pacis*, ó sia al abrás de fraternitat y á la participació en tots los drets y privilegis del Capítol.

Poch degué trigar aquest á coneixer las grans qualitats del nou canonge, quant veyem que ab preferencia á tots los seus companys l' investí sempre ab los carrechs més graves y trascendentals que la corporació podia conferirli.

Segons se despren de una acta que porta la data del 13 de janer de 1626, lo capítol catedral de Urgell nombrá á D. Pau Claris, síndich, ecónomo, procurador y comissionat pera assistir á la prestació del jurament del rey D. Felip á sa entrada en Catalunya; prestarli l' acostumat homenatje en nom del Capítol y assistir á la Cort general que anava á celebrarse á Lleyda y pendrer part en la mateixa ab los demés repre-

(1)—Arxiu de la Catedral de la Seu de Urgell, *Regestrum Capituli á* 1608, ad 1615.

sentants de tots los estaments en los conceptes acostumats y en la susdita representació. (1)

Als 5 de janer de 1630 «confiant plenament en la fidelitat, intelligencia, llealtat, noblesa de ánimo y regoneguda pericia del Dr. D. Pau Claris» lo delegava pera que en sòn nom y representació assistis al concili Provincial de Tarragona. (2)

Aquest darrer nombrament té pel biógrafo una importancia molt remarcable, perque quant fou expedit ja feya quatre anys que l' illustre canonge s' assentava als banchs del estament eclesiástich en la Cort General com representant del capítol catedral de la Seu y aquella legislatura fou per sa importancia y agitació una gran escena pera fer lluir lo talent y 'l carácter dels qui en aquella intervingueren.

Sens dupte devia estar lo capítol molt satisfet del bon seny y zelós comportament de sòn delegat quant l' honrava ab tant distingida comanda y quant als 20 de mars de 1632 li otorgava plens poders pera oposarse en son nom á la pretensió del rey tocant al abusiu tribut que intentava imposar al bras eclesiástich y als 16 de

(1)—Idem, *Reg. Cap. á* 1623 *ad* 1638, *fol.* 121.
(2)—Idem, *id.*

janer de 1637 l' elegia de nou pera representarlo en un altre concili provincial de Tarragona. (1)

En tots aquets carrechs feu mostra Claris de sòn clar enteniment y de un gran sentit moral que 'l feya inflexible en las qüestions de dret y de conciencia, donantli aquella constant y admirable serenitat que no s' entela per la nuvolada del encens ni per las boyras del oratge. La tendresa de sòn cor y 'l prestigi de sòn ardent patriotisme li havian donat la gloria mes prehuada dels homens polítichs, ço es, una inmensa popularitat en totas las encontradas de Catalunya; mes Claris no volgué may transigir pera conservarla ab los excessos de aquell poble que fanátich l' aclamava com la viva encarnación del esperit nacional. Era un catalá de bona mena que recordava las espartanas virtuts que 'ls nostres progenitors tingueren en los millors temps de la nostra historia.

Als 17 de Desembre de 1625, lo rey D. Felip IV de Castella, á qui designavan com III á Catalunya tots los documents oficials de aquest Principat y comtats de Rosselló y Cerdanya, (2)

(1)—Idem, *id.*

(2) No fa gaire temps hi hagué un conflicte á Girona perque 'l notari que llegia l' acte de la erecció del monument consagrat á la memoria

promulgá un decret convocant la Cort de Catalunya pera 'l 15 de janer prop vinent en Lleyda, hònt devia prestar lo jurament de fidelitat y homenatge al monarca.

Ab tot y aixó no fou encara comensada la cort, pus despres de moltas prôrogas, per cédula expedida á Montsó lo 18 de mars de 1626 torná 'l rey á convocarla pera 'l 28 de aquell mes, assenyalant pera celebrarla la ciutat de Barcelona.

Finalment á las 2 de la tarde del jorn prefixat, congregada la Cort en la Sala Reyal de la ciutat ab las magestuosas solemnitats de costum, prestá D. Felip lo jurament de respectar las lleys, privilegis y llibertats de tots los territoris de Catalunya y singulars dels mateixos, després de qual formalitat l' estament eclesiástich, lo bras militar ó de la noblesa y 'l reyal ó popular representat pels síndichs de las ciutats y vilas li prestaren llurs respectius juraments de fidelitat y homenatge.

Y fou notable circunstancia que aquell acte

den Marian Alvarez de Castro digué: «Reinando S. M. el rey D. Alfonso XII de Castilla, V de Cataluña.» Ab aquest motiu *El Tiempo,* orga del senyor ministre de Foment, ab la pedantería del qui governa als mestres de minyons, tractá de ignorants al notari y als qui 'l defensavan. L' Academia de la historia li deu al *Tiempo* un bon premi. ¡No es pas res haver trovat *set reys* esgarriats per espay de quatre cents anys!

de tant suma trascendencia vingués D. Felip á realisarlo al cap de cinch anys de portar la corona, pus segons lo dret constitucional de Catalunya la monarquía era *paccionada*, ó en' altres termes, filla de un contracte bilateral entre 'l Trono y'l poble, per manera que fins que aquest contracte se celebrá no fou aquí D. Felip un rey legítim, sino un usurpador de l' autoritat que pel sol dret diví no li pertocava.

Densá que en 1282 En Pere *'l Gran* havia ordenat que almenys *Una vegada lo any* tinguessen los reys Cort General als tres estaments pera tractar del bon estat y reformació de la terra, sempre se tingué per indiscutible axioma que la lley feta en Cort sols en Cort podia esser derogada. Y densá que Jaume II en la 2.ª Cort de Barcelona en 1299 maná que no valgués lo jurament de fidelitat prestat al nou rey mentres aquest no hagués jurat respectar y defensar las Constitucions y Actes de Cort y 'ls privilegis collectius y especials de la terra, los reys no ho eran ací *de fet y de dret* fins que s' havia cumplert aquesta formalitat legal. Catalunya estigué sempre tant gelosa de sa observancia que més de una volta tingueren de deturarse los reys de la Corona de Aragó als vols de llur capital, per

haverlos enviat aquesta un missatge notificantlos que no podian esser rebuts com á Comtes de Barcelona abans de haver jurat respectar y fer cumplir las lleys, usos, privilegis y costums de la terra catalana. Com sens aquest requisit no podian los reys exercir en ella jurisdicció legal ni autoritat verdadera, tots los comentadors del nostre dret proclamaren que la monarquía á Catalunya tenia fins á cert punt lo carácter electiu, ja que 'l Príncep devia fer confirmar per un pacte bilateral lo dret que originariament li atribuia la naixensa.

Molts dels nostres lectors haurán tingut ocasió de veurer la molt curiosa «Ordinació feta per lo molt alt e molt excellent Princep e Senyor lo senyor En Pere Terç rey Darago de la manera con los reys Darago se faran consegrar e ells mateys se coronaran.» (1) Allí hauran pogut veurer ab quanta solemnitat y grandesa enten lo rey *Ceremoniós* que deu ferse aquest acte, ab quanta prolixitat explica las luxosas vestiduras que deu portar lo novell sobirá la vetlla y lo jorn de la cerimonia, ab quina complacencia

(1)—*Coleccion de documentos inéditos del archivo general de la Corona de Aragon.*—Tomo V.

enumera tots los prelats, nobles, cavallers y escuders, infants y patges que tenen de rodejarlo y assistirlo en tots los actes de aquell nimio ritual. Donchs tota aquella festa, ab sos esplendors verament orientals, sos himnes religiosos y sas fórmulas tant ben estudiadas, no devia pas fer de bon tros tanta impressió com l' acte de posar sobre 'ls evangelis sas mans reyals l' hereu dels gloriosos Comtes de Barcelona, pera jurar que guardaria y faria per tots guardar las llibertats y bons usos de la terra catalana. Nobles y clergues, menestrals y burguesos escoltavan sas paraulas devant del sobirá Senyor qui regna sobre 'ls reys y als jutges judica, devant de Aquell que fa caurer de llurs sitials als superbos y als humils exalsa y més de una vegada foren animosament recordadas als reys que mostraren desitjos de oblidarlas.

Com sentinella vigilant de la terra vetllava per la fidel observancia de aquestos drets y llibertats que constituian la histórica ó tradicional *Constitució* dels nostres avis, la *Generalitat* ó Diputació de Catalunya, que aquell nom portava per estar en ella respresentats los tres brassos ó estaments del Estat, ó sian totas las classes socials del territori.

No cal més que fixarse una mica en las atribucions de aquesta famosa corporació pera compendrer que era la més ferma columna de las llibertats catalanas. S' han fet molts romansos y novelas sobre la supressió dels nostres furs, atribuint al primer Borbón espanyol una pila de cosas que no ha fet ni tenia cap necessitat de fer. D. Felip V prou venia ben assessorat pels envejosos enemichs de la prosperitat catalana. Llegiu lo *Decret de Nova Planta*. Va suprimir la Generalitat y Catalunya quedá castellanisada.

Incumbia á la Diputació: vetllar per l' estricte cumpliment y 'l general respecte á las lleys y costums de la terra; per la defensa de sas costas y fronteras; lo manteniment del ordre publich; la percepció dels drets fiscals y de aduanas; instar y rebre dins de tercer jorn del lloch-tinent general, del governador vice-régia, del canciller y generalment de tots los oficials de la Corona, aixis ordinaris com extraordinaris, qualsevulla fos llur qualitat ó jerarquía, lo jurament de observar y fer cumplir *al peu de la lletra* las Constitucions y 'ls Usatges, fins en lo cas de fer lo Trono ilegítima oposició al mateixos. Pera 'l cumpliment de tantas y tant serias atribucions tenia la Generalitat la lliure y franca administra-

de sos bens y jurisdicció propia, civil y criminal, sens que pugués impedir ni limitar sòn exercici cap autoritat del reyalme.

Aquell cos que, com havem dit, representava tots los estaments socials, venia á esser com una comissió permanent de la Cort general. Sols quant aquesta 's trobava congregada se suspenia sa jurisdicció, que igualment deturava 'ls excessos de la tiranía que 'ls disbarats de la esbojarrada demagogia.

Havem dit que era la Generalitat un sentinella vigilant de la terra y podriam demostrarho ab molts exemples, pus tant prompte com veya perillar las llibertats públicas, convocava per veu de pública crida als Brassos y Estats Generals de Catalunya y dels Comtats de Rosselló y Cerdanya pera pendrer ab llur consell y ajuda la resolució més convinent al bé general.

En temps molt antichs la mateixa Cort, abans de finir ó *esser llicenciada*, com llavors se deya nombrava als diputats del *General*; en la Cort de 1413, presidida per en Ferrando I en 1413, s' ordená que aquestos, al clourer lo trieni que devia durar l' exercici de llurs carrechs assenyalassen las personas que havian de sustituirlos, y finalment en l' any 1493, sots lo regnat d' En

Ferrando 'l *Católich* fou establert per aquest com per molts altres oficis lo sistema de *insaculació* al qual fou aquell rey aficionat en gran manera.

A més dels tres diputats representants dels Brassos, hi havia á la Generalitat tres Oydors de Comptes, un per cada estament y 'ls que s' anomenavan *diputats locals* escampats per totas las ciutats y vilas del Principat y 'ls Comtats de Rosselló y Cerdanya, los quals devian fer circular y cumplir tots los acorts del *General,* cobrar los drets que de lley li pertocavan, etc., etc.

Lo diputat eclesiástich era 'l president nato de la Generalitat y com á tal portava la firma de la mateixa pera legalisar tots los acorts, correspondencias y demes documents oficials de la corporació.

Examinant l' organisme y atribucions del *General* de Catalunya tot seguit se compren quanta rahó tenia aquell historiador inglés que parlant del antich govern de la nostra terra digué que propiament venia á esser una especie de república democrática ab la presidencia hereditaria.

Lo primer de agost de 1638 prengueren possessió de llurs carrechs los nous diputats del *General* elegits lo 22 de juliol prop passat y

entre 'ls quals se trobava com representant del estament eclesiástich lo canonge de la Seu de Urgell Pau Claris.

De segur que ben pocas vegadas hauria llegat la Diputació als seus succesors una carga tant feixuga.

CAPÍTOL III

Esterilitat de la Cort General de Barcelona.—Influencia de la *Guerra de trenta Anys* á Catalunya.—Contrafaccions del dret públich de Catalunya.—Preceptes de aquest referents á la inviolabilitat de la Casa Catalana. —Queixas de la Diputació al rey D. Felip IV de Castella.—Lleal y gloriós comportament dels catalans en la guerra ab Fransa.—Compendiosa y tristíssima relació dels abominables excessos que perpetraren los soldats castellans en lo territori del Principat de Catalunya.—Inexplicable actitut de las autoritats reals de la Provincia. — Remarcables paraulas de Pau Claris.— Tiránicas disposicions de la Cort.—Miserable estat de la Provincia.—Presó del diputat militar Francesch de Tamarit, del donzell Joan Vergós y Lleonart Serra del consell de Cent.

Aquella Cort que s' havia ajuntat á Barcelona l' any 1626 fou pot ser la més llarga y estéril de quantas registran los anals parlamentaris de las

nacions, pus jatsía en sos *processos* ó llibres de actas, com diuhen ara, consta que dotze anys despres no estavan encara llicenciadas, no foren de cap utilitat per' assossegar los esperits, ni pera resoldrer las moltas y molt dificultosas qüestions que en aquell temps los conmovian.

Mentrestant cascun jorn afegia nous motius de descontent als naturals de Catalunya y més encara als poblats en lo Rosselló y la Cerdanya. Aquella famosa *Guerra de Trenta Anys* que 's trasformá en una lluyta política entre las duas brancas de la Casa de Austria y la Fransa, densá que 'l cardinal de Richelieu havia lograt que aquesta hi prengués una part activa y principal, convertia en un campament las encontradas de la frontera. En mitg del moviment perpetuo de los exércits, formats ab gent aventurera que sols cercava en los combats un medi pera fer la vida mes ampla y enriquirse prest ab las despullas dels pobles, foren tants los escándols y extorsions que allí foren comesos, que la Generalitat hagué de reclamar ab animosa indignació moltas vegadas, fent avinent los perills que de tals atropellos no podian menys de originarse. En Vinyes, En Cancér, En Fontanella, En Gilabert, En Xammar y altres illustres jurisconsults, er-

gull del foro de Barcelona, escrigueren ab tal motiu magnífichs dictámens hònt exposavan com assessors del *General* quant injustas eran las exaccions que l' exercit imposava, demostrant ab gran copia de citas y arguments legals que la Diputació devia en tots terrenos repelirlas.

Haventne conferit al duch de Feria, llochtinent del Rey, tot seguit prometé als diputats que ell faria que aytals abusos fossen esmenats y no tornassen á reproduhirse, *considerant molt just que 's respectessen las Constitucions Generals, pus S. M. las havia juradas.*

Això succehia á las darrerías del any 1630, ço es, vuyt anys avans de comensar lo trieni en que fou nomenat Pau Claris membre de la Generalitat y de llavors ensá la perturbació y las queixas dels pobles anavan creixent sens treva.

Anem á explicar en breus paraulas lo fonament de aquell disgust que doná lloch á tant grans alteracions y criminosos excessos. Tots los nostres juristas saben que ultra 'ls preceptes relatius á la seguritat personal y á la inviolabilitat de domicili, que per cert datavan á Catalunya de una data mes llunyana que la *Magna Charta* británica, la nostra legislació contenia

diferentas Constitucions y Capítols declarant la casa Catalana lliure de allotjaments y prohibint terminantment las exaccions fetas per la forsa armada. En Pere 'l *Ceremoniós* en la Cort de Montsó de 1363 havia sancionat un capítol, que es lo II de la legislatura, hont se llegeix:

«Com per alguns capitans posats per vos, Senyor, en las ciutats, vilas é lochs vostres de Catalunya sien estats demanats e hauts grans salaris e fetas grans extorsions, injurias e vexations als pobles en diversas maneras, anant regna solta e sens tot fre en lurs affers, per ço com no havien a tenir taula, e entremetentse de affers e de cosas a que lur offici no se estenia: com pero las demes de las ciutats e vilas vostras fossen assats be proveidas e contentas de lurs ordinaris e dels caps que ja havien en lurs locs, e no sie justa cosa Senyor, quels pobles hajan a pagar per força los salaris dels capitans que vos, Senyor, posats en los locs, queus placia, Senyor, proveir e ordenar que de aqui avant en las ciutats, vilas e locs de Catalunya, com cas de guerra fos e sesperas no posets capitans a salari, messio ne a carrech lur, com vos, Senyor, per justitia, ni per bona raho (parlant ab reverentia de la vostra Altesa) no dejats fer pagar aquells,

axi com no fets pagar per força los vostres pobles als altres officials vostres. *Plau al Senyor Rey*».

Per un altre capítol de Cort que en la de Montsó de 1470 dictá En Joan II, ratificant y confirmant lo ja estatuit en lo Parlament de Tarragona de 1467 fou ordenat que cap alcayt, capitá, algutzir ó altre pugués pendre á neguna persona del Principat adzemblas, pallas, vitualláis, llenyas ni altra manera de munició sino pagant primerament y satisfentho *segons la valor de la cosa.*

D. Felip, príncep y llochtinent general de Carles, en la primera Cort de Montsó de 1547 ordená que haventhi en una vila ó ciutat lloch cómodo pera aposentar los soldats y gent de guerra, aquells haguessen de estar aposentats en dits llochs *y no en casas de privadas personas* y si fos cas que S. M. no tingués lloch cómodo ó altrament que dits soldats y gent de guerra se haguessen de aposentar en casas de privadas personas, que dits privats no fossen tinguts darlos sino la tercera part de la casa, ó si fossen capitans ó altres personas calificadas la meytat per llur hospitalitat y habitació, y que no fossen tingudas en donarlos llits, llum, oli, sal, vina-

gre, ni servey, ni altras cosas, sino la dita sola habitació.

Felip II en la primera Cort de Barcelona de 1599 maná que 'l valor de las vituallas y altras cosas mes amunt referidas fos fixat per los oficials ordinaris reals ó de barons y jurats, consols ó pahers de las vilas ó llochs en los quals ditas vituallas se prenguessen.

Totas aquestas y altras no menys explícitas ordinacions s' havian dictat á Catalunya pera que fos una veritat lo principi de que 'l dret de propietat era en aquesta terra inviolable.

Anem á veurer cóm respectavan aquestas antigas llibertats los tercios del rey d' Espanya, que sens dupte creyan al trepitjar aquest pays tant gelós de la sua honra y de sas preuhadas llibertats, que l' ocupavan per dret de conquesta y que sens cap remordiment podian vexarlo y oprimirlo.

Aixís ho exposava ab dolorosa eloqüencia la Diputació catalana al recomptar al Rey las duríssimas provas que estava sufrint aquesta fidel y malhaurada provincia. Tan prompte com las armas francesas invadiren lo Rosselló comensá pera Catalunya una llarga temporada de sacrificis y penalitats de tota mena; serveys aixís one-

rosos com mal pagats; prestacions reals y personals que cap lley de la terra prescrivia y que 'l patriotisme y la llealtat sens mormolar donavan. Això sens comptar que al comensament de la guerra ja havia enviat fins á 30,000 homens pagats, equipats y armats per la *Generalitat*, lo Consell municipal de Barcelona y altres ciutats, los burguesos y la clerecía, á més de acudir tots los nobles ó membres del bras militar, montats de punta en blanch en cumpliment del antiquíssim usatje *Princeps namque.*

Segons confessió dels mateixos capdills de la host castellana, los catalans feren miracles de valor y constancia en aquella campanya. Los primers que assaltaren y prengueren las fortificacions de Salsas foren los catalans, las primeras banderas que 's clavaren en los murs de la reconquerida plassa foren las de la Diputació y fou tal la pressa ab que aquesta convocá las forsas que devian expugnar la vila, que tenint per sobrat lo socors una ordre del campament feu recular á molts que enardits corrian á péndrer part en la lluyta.

Quant los naturals de la provincia esperavan ab justissims motius que 'l repós y la gratitut del Trono havian de rescabalarlos de tants tre-

valls y miserias, plogueren demunt del Principat innumerables desditjas, tant més sensibles quant més inesperadas é inmerescudas.

A la Junta de Brassos tinguda á 16 de Setembre de 1640 los diputats del *General* presentaren en la *proposició* ó discurs de apertura una resenya verament esgarrifosa de aquells insoportables excessos. «Los cabos, capitans, soldats y demés ministres de guerra del exercit real se alotjaren en las vilas y llochs del Principat y Comtats en molt major número del que podian soportar, fent los alotjaments de sa propia autoritat, compelint ab violencias als provincials, los donassen los aliments de menjar y beurer, tant per sas personas com per sos cavalls ab gran abundancia y excés, sens pagar, tenint molt mals tractes á dits provincials, extorquint grans quantitats de diners de aquells y dels comuns de las ditas vilas y llochs, executant contra dells grans y atroces delictes, deshonrant, matant y robantlos, no perdonant á las cosas sagradas de las Iglesias y perdent lo respecte á las santas Imatges de Cristo crucificat y dels demes Sants, y finalment robant y cremant las iglesias parroquials de Riu de Arenes y Montiró del bisbat de Gerona y en ellas lo Santíssim Sagrament *com*

de tot consta per las informacions rebudas per orde nostre y dels robos y cremas de ditas Iglesias y del Santíssim Sagrament, per la rebuda tambe de orde del Reverendíssim Bisbe de Gerona.»

Aquest notable document terminava ab eixas paraulas:

«De las rebudas per nostre ordre se ha fet lo sumari següent:

«Que en la parroquia de Vilamajor, Bisbat de Barcelona, lo ultim de Janer prop passat, arribaren quatre companyias de cavalls, governades per don Felip Icart y don Pedro Pacheco, las quals per totes les cases ahont estigueren se feren donar menjar y beurer per forsa, ab gran abundancia, sens voler pagar res, y no contents del menjar ordinari mataren una multitut de gallines y capons y als cavalls donaren blat y pa ab vi, malmetent de una cosa y altra mes del que menjaren y composaren á casi tots los amos de les cases en diferentes quantitats, fentlos grans amanasses de matarlos y quant sen anaren robaren de moltes cases tot lo quels agradá y en particular casi totes les armes y algunes cavalcadures y finalment ab motiu de remetrels los bagatges, composaren la Universitat en 12 lliu-

res y despres no deixaren de pendrer los quels aparegué.

«Los matexos excessos de ferse donar menjar y beurer violentment, matar quantas gallinas trobaven, donar pa y blat als cavalls y composar als particulars, robar lo quels apareixia de ses cases y encara majors feren en la vila de Cardadeu, perque maltractaven la gent, no sols de paraula pero ab colps y bastonades, en tant que obligaren á molts haver de desamperar ses cases y á altres los mateixos soldats los ne treyan, amanessantlos que si hi tornaven los matarian, fentse amos dellas, y en particular perque un capellá volgué tancar la iglesia, li tiraren dos escopetades y haventla tancada ab bigues trencaren la linda del portal y espatllant les portes la obriren y á dit capellá prengueren dits soldats hil lligaren y pegaren moltes punyades y cossas y advertintlos que era secerdot, digué hun dells *que aunque fuese San Pablo y estuviese con el Santísimo Sacramento en las manos no dejaria de hacerlo*, y despres lo pujaren al campanar, dient lo volian penjar y per dit efecte feren venir lo butxí que ells aportaven, his creu lo agueren executat sino ques mogué fora un gran avalot ab los de dit lloch, quels divertí.

«En la vila de la Garriga cometeren semblants fracassos y pera triar los millos vins fiblaren quantas botas hi havia en las casas ahont se aposentaven, rentaven los cavalls ab vi y mataren las gallinas, quey hagué casas quen mataren passadas de sinquanta y en una nit y una matinada entre lo menjar y beurer, las composicions, robos y lo que malmeteren, se judica donaren de dany passades de 1500 lliuras y de una casa ahont estaven los ornaments de una iglesia robaren los candeleros, casullas, camits, estovalles y altres coses.

«Se alotjaren 700 balons ab ses mullers y familia que eran cerca de mil entre tots en la vila de Granollers, los quals de la mateixa manera se feren donar menjar y beurer per forsa, fentse amos de las casas, cometent grans excessos, que per no poderlos sufrir sen anaren de dita vila passadas de doscentas familias, per salvar sas vidas y honras y vingueren á punt los de dita vila que volgueren demanar llicencia al Reverendissim Bisbe per portarsen lo Santissim Sagrament y acompanyarlo tots ab professó, desamparant la vila y deixar á son arbitre llurs haziendas.

«La vigilia de Nostra Senyora Candalera arri-

baren en la vila y terme de la Roca cerca de 800 soldats de cavall, los quals sens aguardar bolletas dels jurats se alotjaren á son arbitre, per orde de don Alvaro de Quinyones, quels governava y á mes de ques feren donar menjar y beurer per ells y sos cavalls εb gran abundancia sens voler pagar res del que despengueren, maltractaren de paraula y obra casi tots los amos de casa ahont estigueren alotjats despres de haverlos robat tot quant pogueren.

«En lo lloch y terme de Palau Tordera lo últim de Janer prop passat arribaren nou cens soldats de cavall, governats per don Murcio Spatafora, don Lluys de Villanueva y Fabricio Prinyano, los quals per esser tants y dits lloch y terme tant curts, á mes de ferse donar á bastonades menjar y beurer abundantment per ells y sos cavalls, matar quantas gallines, porsells, moltons, vacas y tot lo que per son regalo los aparexia, deyen palesament algú dels comissaris quels comboyaven que aportaven aqueix orde de Sa Excelencia, usaren ab los particulars de dit terme moltas crueltats, pus noy agué casa que no robassen lo mes preciós de aquella obrint aposentos, despanyant caxas y escorcollant los majors secrets, sens moltas armas de foch y ca-

valcadures *de las quals despres los mateixos amos compraven algunas.*

«Tots los particulars de las casas ahont estigueren alojats composaren en molt majors quantitats del que podian donar, lligantlos y garrotantlos, posantlos las escarrabines y espasas en los pits, pagantlos molts colps, y bastonades, maltractantlos de cossas, lo que trobavan ab diner lo donauen, altres per no morir lo mallevaven, á la partida composaren la Universitat de dit terme en quarante sinch lliures per los bagatjes y despres de tenir lo diner sen portaren molts que encara no han cobrats.

«A un pagés de dit terme per no poderlos donar tot lo diner en quel composaven lligaren los brassos en derrera y per aquells lo tingueren penjat gran rato y no satisfets encara lo garrotaren en una escala ahont ab los canons de las escarrabines lo dexaren casi mort de bastonades y perque demanantli despres mes gallines respongué que ja las havian totas mortas, prengueren un fill seu de edat de tres anys dient lo volian matar y rustir al forn, com de fet y ensengueren gran foch, sino que Deu fou servit que sa muller mentre estavan torbats ensenent lo foch fugí per una porta falsa ab la criatura.

«En casa altre pages de la dita parroquia perque un fadrí de casa no fou prou puntual en donarlos tota la civada que demanaven, sens mes li tiraren una escopetada de la qual morí sens dir Jesus.

«En moltas casas volgueren forsar las donas, les quals escaparen fugint y dormiren tota la nit al bosch.

«Tenint noticia dits soldats que en lo castell de Fluviá, situat en dit terme, se havien recullides algunas donas y criaturas del veynat ab tot lo que sen havian pogut aportar de ses cases, digueren la nit antes molts de dits soldats en diferents cases de las que estaven alojats, uns que lo endemá havian de combatrer dit castell, perque allí estava recullit lo millor de dit terme, altres que avian de cremar la casa y matar tota la gent, com en effecte lo endemá, vigilia de la Candalera, ab so de dos trompetas hi posaren siti y posaren foch á la porta principal y vehent don Anton de Fluviá, senyor de dit castell que las portas cremaven cridá á dits soldats que si li donaven paraula de no danyar á ningú los obriria la porta de la capella y assegurantli dits soldats ho farian, despres de haver estat dit don Anton en companyia de sa muller y moltas al-

tras personas dins de la capella en la qual hi ha los cossos sants de Sant Quirse y Santa Justina y reservat lo Santíssim Sagrament gran rato en oració, fiat de llur paraula obrí la porta y entraren dits soldats, tots usant y executant en dita capella las mes bárbaras crueltats que sian fetes en lo mon, perque dins de aquella mataren á dit don Anton de Fluviá, un criat seu, dos homens que si eran recullits y una criatura als brassos de sa mare á la qual també nafraren y á set ó vuyt de altres ab escopetades y coltellades que tirauen, ab una de las quals feren caurer la llantia y ab altra llevaren lo bras esquerra á un Christo de bulto y pujaren en lo castell espallant portas, arquimesas, caxas, y tot lo demes los aparegué, robant tot quant hi havia, fins al calser de la iglesia, que judican los testimonis que entre lo que robaren de dit don Anton y lo quey havian aportat y recullit molts dels circunvehins passá de valor tres milia lliures, sens lo dany de las demes casas dels particulars de dit terme, que será altre tant.

«En Sant Vicens de Mollet, lloch de 40 casas, arribaren sinch sents setanta sinch soldats de cavall governats per don Francisco Sans y ab amanasses y colps se feren donar menjar y beurer

abundantment per ells, y per los cavalls se prengueren tot lo blat quels aparegué.

«En lo lloch de Rubí als quatra de Febrer prop passat, no obstant que noy ha mes de algunas vint casas, arribaren dos companyías de soldats de cavall governats per don Antonio de Leon, als quals agueren de donar per redimirse de las vexacions los amenassaven, (1) cinquanta sis reals cada dia y dos corteras de civada y palla, no obstant que se feyen donar per forsa en totas las casas menjar y beurer esplendidament.

«Don Arnaldo Picarello arribá ab alguns 34 soldats de cavall al 5 de Febrer proppassat en lo lloch de Castellbisbal, los quals en continent se feren senyors de totas las casas y en la que estaba alojat lo Capita se feu donar trenta reals cada dia sols per ell y los soldats no se acontentaven del menjar ordinari, sino ques mataven gallines, capons y demes volatería quels aparexia y perque algú de dit lloch los digué li pagassen lo que menjaven, li pegaren una gran coltellada en lo cap, de que restá mal ferit.

«En los llochs de Horta y de Montornes han estades alojades en lo mateix temps algunas

(1) Aixís convertía l' exercit del rey de Espanya á tots los catalans en *remensas*: tots devian redimirse; pagar ó morir: *diners ó la vida.*

companyias de soldats de cavall y de la mateixa manera que en las demés parts se han fet donar amanessant de matar los patrons, menjar y beurer per ells y sos cavalls ab gran abundancia.

«En lo lloch de Gavá arribá don Francisco Arbieto ab alguns trenta soldats de cavall als 15 de Febrer proppassat y fentse donar per forsa menjar y beurer per ell y sos cavalls alguns dies, sen aná de dit lloch, en lo qual encontinent arribá don Alonso Garnica ab 80 cavalls, lo qual feu grans excessos, á mes dels sobredits, perque tregué los amos de sas casas no dexantloshi acostar y despres les robá totas á son pler y forsá algunas donas y en particular en certa casa despres de aver deixat en terra casi mort lo amo de aquella, prengueren sa muller ab violencia y sobre de son marit mateix la deshonraren fent della lo que volgueren y en altra casa del mateix lloch prengueren un minyó de edat de 10 anys y volgueren usar ab ell actes sodomítichs, sens molts altres excessos que ofenen las orellas de quils hou.

«Lo capitá don Francisco Ortunyo de Ibarra ab quaranta sinch soldats de cavall en lo lloch de Pulinyá, que es de algunas setanta casas, se alotjá y en tot lo temps hi estigueren se feren

donar ab gran abundancia menjar y beurer per los cavalls, y per ells se feren tallar carn los divendres y dissaptes, amanassantlos que si nou feyen los matarian, en tant que alguns per temor nou fessen, hagueren de desamparar sas proprias casas.

«Don Alvaro de Quinyones tinent de la cavallería, tingué composat lo lloch de Sarriá en haverli de pagar trenta sinch lliures 11 sous per dos mesos de lloguer de la casa en que estava al carrer ample y en haverli de aportar cada dia una cárrega de llenya y cada semmana una de carbó y tota la palla que havia menester y ordi per set ó vuyt cavalls, y assó agueren de fer los de dit lloch, per redimirse de las vexacions quels amanassaven fer los soldats, si se alojaven en dit lloch.

«En la vila de Badalona se alotjá lo capitá de cavalls don Bernardo Xacon ab sexanta soldats de sa companyia, tots ab sos cavalls, y arribant en dita vila lo Doctor micer Pere Ferrer de la Capitania General, digué als Batlle y Jurats que ell venia de part de sa Excelencia lo Conte de santa Coloma pera castigar los soldats en cas aguessen fets alguns excessos y també per veurer si los de la vila los feyen bon tractament,

donantlos de franch menjar y beurer, y quels prometia que molt prest aliviaria dits soldats sis firmaven en un paper quels amostrá, en lo qual entre altras cosas estava posat que los del lloch estavan contents de tenir los soldats y de darlos tots los aliments de franch. Ab esperansas de quels traurian prest los soldats firmaren dits Jurats lo paper y despres vist los havian enganyats, perque may los tragueren los soldats, juntaren consell general y revocaren lo mal que havian fet de firmar aquell paper, pero ab tot sempre dits soldats per forsa y ab violencia se feren donar menjar y beurer per ells y sos cavalls. (1)

«En la vila de Sitjas als 7 del mès de Mars prop passat arribaren 600 soldats de peu y de cavall y arribant allí se feren amos de totas las casas y prengueren las claus dels portals, no dexant entrar ni exir persona alguna que no la regoneguessen, prenentse per llur sustento y dels cavalls tot lo quels aparexia, sens gosarlos contradir, perque altrament tenian aqui mateix bastonades desobre, y no contents de beurerse

(1) No cal fer reparar la complicitat del govern en aquest indigne abus de la bona fe de un poble situat, com qui diu, á las portas de Barcelona.

la malvesia ne regaven los carrers y arribaren á tanta insolencia ques gafaven ab las dones, en tant que per redemirse de semblants vexacious, en dos vegades donaren al cabo de dits soldats ques deya lo comte Mossi sinch centes lliures ab diner.

«En lo mes de Febrer arribaren en lo lloch de Castell de Monnegre 400 soldats de cavall, los quals encontinent se feren amos de totas las casas, usant las majors crueltats del mon y en particular en una gastaren moltas corteras de blat y robaren dos cárregas de roba y pegaren una estocada al amo, de la qual restá ferit, y en altra ab un dia y una nit quey estigueren set corteras y mitja de blat per los cavalls, robaren en diner 15 lliures y mataren 5 cabrits, un anyell y entre capons y gallines 45 y robaren dos vestits, y al enfoscarse comensaren de dir que volian dormir ab 5 donzellas cunyadas del amo de casa y vehent ho deyan de veras, procurá ab sas manyas ferlas entrar totas sinch ab sa muller dintre de una cambra, y en tenirlas allí, ell se ni entrá y tancá la porta y prengué una corda y las escalá totas per la finestra ab molta prestesa: perque dits soldats sen adonaren y li espallaven ja la porta y á la que ley acabaven

de espallar, sols tingué temps de saltar per la finestra y axi com saltave li tiraren una escopetada. Deu volgué nol tocaren y dormi aquexa nit al bosch ab muller y cunyades.

«En lo dit mes de Febrer arribá en la vila de Blanes un tercio de soldats Balons que serien vuyt ó nou cents, entre los quals hi havia 19 Capitans y volgueren que á cada hu donassen 4 lliures cada dia y al Mestre de Camp 10 lliures y per cada soldat 1 lliura y mitja de carn, haguerenlos de donar mes del que pogueren, sufrint robos, mals tractes y altres insolencias.

«En las ocasions que en lo lloch de Riu de Arenas y ha hagut soldats alojats, quant han fet majors estragos, fonch als últims de Maig prop passat quey arribá don Leonardo Moles ab son tercio que constaba de alguns 800 soldats, posaren foch tot primer en casa del Rector, al qual cremaren, sense la casa, valor de mes de 2000 lliures y despres robaren la iglesia, en la qual los del lloch hi havian recullit tot lo que tenian en sas casas, y despres hi posaren foch y cremaren lo Santíssim Sagrament (que sia alabat pera sempre) que hi estava reservat y lo Rector trobá una casulla y una alba, que per no poderho portar los soldats havian deixat á

las Mallorquinas y de la iglesia també robaren sexanta lliures, y perque dit don Leonardo amenassave cremar la Rectoria de Sils, li donaren sincuanta lliures.

«Despres de la recuperació del castell de Salses a penes may la vila de Santa Coloma de Farnes estigué dia algú sen's soldats, ó per alotjament ó de transit, los quals sempre ab amenasses y bravates se feren donar menjar y beurer per forsa y á mes de axó á alguns pegaren bastonades y á altres coltellades, no obstant que 'ls havian robat tot quant avian pogut y ultimament arribanthi los tercios de don Leonardo Moles y de Joan de Arce en companyia del Governador de Cathalunya y de micer Rafel Puig Jutge de la Regia Cort, posaren foch á la vila y espallaren moltas casas, de manera que entre cremades y espallades non escapá alguna que nou fos poch ó molt, y de sinquanta set casas de pagesos que son fora la vila, ne cremaren sinquanta y una, y los Domers de la Iglesiá Parroquial fugiren ab lo santissim Sagrament per la asperesa de la montanya, y judican los testimonis que entre un dany y altre que han donat en dit terme pren suma de mes de setanta mil escuts, y ultimament robaren tot lo que tro-

baren en la Iglesia y Capella de nostra Senyora de Fernés, ques lluny de la vila. (1)

«Arribant los tercios de Joan de Arce y de don Leonardo Moles y altres en lo lloch de Montiró, posaren foch á la Iglesia Parroquial y la cremaren tota, juntament ab lo santissim Sagrament quey estava reservat, cremaren axi mateix la major part de las casas de dit lloch y robaren y mataren tots los bestiars que trobaren per aquell circumveynat que sols á un particular robaren 44 vaques y en la vila de Palafurgell cremaren 28 cases; y perque no la cremassen tota los donaren 45 quintars de pa cuyt, 15 cárregas de vi, dotze parells de gallines, 40 moltons y cent y trenta lliures, sens lo que donaren molts particulars; y despres robaren lo calzer y patena de la iglesia de Santa Margarida de dit terme de Palafurgell y mataren tres ó quatre homens, y en altres termens y en particular en Roses han tallades mes de mil oliveres y han perpetrats molts homicidis, fets molts robos y violencias que lo valor importa mes de sinquanta mil escuts.

«Dits tercios de Joan de Arce y don Leonardo

(1) ¡Com calificar á las autoritats que tals excessos contemplavan sens tenir forsa ni voluntat pera impedirlos!

Moles, passant per la vall de Aro, los Jurats de dita vall, per temor dels estragos feyen en las demés parts, los donaren 200 lliures ab diners y arribant en lo terme de Calonja anaren robant les cases y heretats, llansant lo vi dels cellers y no contents de axó posaren foch á mes de vint cases y agafaren vint homens de dit terme, los quals lligaren los uns ab los altres tots junts y los arcabusejaren á tots, que despres quant los del lloch los anaren á cercar per soterrar apenas los conexian, tant desfigurats estaven de escopetades y coltellades per la cara.»

Aixó feyan los soldats de Sa Majestat Católica en terra d' Espanya. ¡Y després la Cort motejava als catalans de mals espanyols!

No 'ns havem entretingut á posta á escorcollar arxius pera fer aquest sumari de repugnants y escandalosos crims y abusos de forsa, pus—com ja mes amunt ho diguerem—l' havem trovat impres per la Diputació catalana entre 'ls documents anexos á la *Proposició* ó discurs presidencial llegit per Pau Claris en la susdita Junta de Brassos del 10 de Setembre de 1640.

No 'n tenim pas nosaltres la culpa si s' esborrona 'l lector y s' indigna sa honrada conciencia llegint tant esgarrifosa enumeració de crueltats

é infamias. De bona gana l' hauriam suprimida, si 'l cinisme dels butxins no hagués obligat á la víctima á justificar sas queixas y legitimar sa resistencia. Estem fent historia y 'ls fets que recomptem son rigurosament históríchs. Per altra part no podem pas oblidar que de aquells temps data la inicua denominació de *rebelats* ab que tractaren per espay de molts anys als catalans liurs envejosos calumniadors.

Despues de una eloqüentíssima epístola en castellá del Bisbe de Girona don Gregorio Parcero, repellint las calumnias dels qui suposavan que havia promulgat sentencias d' excomunicació contra 'ls sacrílechs soldats de Castella, per temor á la opressió en que suposavan l' havian posat los catalans, continua l' impres de aquesta manera:

«Axí com los Cabos, Capitans y soldats cometian los excessos, violencias, extorsions, delictes y cremas del santíssim Sagrament, per medi de embaxades ho representavem al Excelentíssim Comte de santa Coloma, Lloctinent y Capitá General de aquestos Principat y Comtats, y donavem copia auténtica de las informacions ab que constava, suplicantlo fós servit manarlos castigar y reparar las contrafaccions se feyan á

las generals Constitucions, usos, costums y llibertats de la Provincia y rellevarla de tan grans treballs y opressions patian sos Provincials.

«Per no obrar ab sa Excelencia nostras instancias, las ferem ab sa Magestat, primer per nostre Agent y despres per lo Pare Bernardino de Manlleu Religiós Caputxí, persona de molta satisfació á qui enviarem á la Cort de sa Magestat, per informar ab mes puntualitat son Real ánimo, conforme te noticia V. Senyoría ab los memorials estampats, que son donats per tota la Provincia.» (1)

¡Massa rahó tenia lo canonge Pau Claris en la carta que mes endevant veurém, que aquells dias escrigué al susdit definidor general dels caputxins al comparar los excesos de la soldadesca ab *quanta manera de insolencias poría fer una nació bárbara sense Deu ni rey!*

Mes en va un jorn y altre jorn reclamavan las universitats llurs drets y 'l respecte que á la humanitat se devia; en va la *Generalitat*, vehent trepitjats ab tal desvergonyiment los furs de la

(1) No havem volgut esmenar los solecismes ni las inconseqüencias ortográficas dels documents que citem, primer pera no mancar á una costum que 'ns apar molt justificada, y despres perque tothom sap que aquesta incorrecció es un vici característich de la época.

terra y temerosa dels conflictes que podian naixer de la indignació dels pobles acudia sens treva al rey y á son lloctinent representantlos que aquells no necessitavan que ningú 'ls ajudés á defensar llurs casas y molt menys aquell exércit sens moral ni disciplina que s' entretenia á saquejar las vilas y pagesías de Catalunya ab l'escusa de vigilar sas fronteras.

En carta de 3 de òctubre de 1639 escrivia lo Comte Duch: *Que en ordre als forratges, si no hi havia carruatge pera portarlos, tenian obligació 'ls catalans y devian portar á las espatllas quan blat, pálla y civada fos necessari; que las tropas devian alotjarse ab tota comoditat, donantlos los llits dels cavallers més principals y si per cas los naturals no sabian hont jaurer, que dormissen en terra.*

En 8 de novembre del mateix any manava á son lloctinent: *Que en companyía del de los Balvasses se resolgués lo pendrer algun del diputats: que 'ls llevessen la administració de l' hizenda de la Generalitat acudint ab ella al exércit, pera terror de la Provincia y que juntament fessen algunas confiscacions de bens.*

Per altra carta real de 13 de Mars del següent any 1640, manava D. Felip al lloctinent: *Que*

previngués als exactors de las rendas de la Generalitat sots pena de mort, que no las donassen á la Diputació, sino á la persona que ell senyalaría ordenantli ensemps *que prengués al diputat militar don Francesch de Tamarit y l' entregués al marqués de Vilafranca, perque ab una galera lo portés pres á Perpinyá, ahont fos privat de tota comunicació y no li fos admes cap recado de la generalitat, notificantse als ministres de aquesta, pena de la vida, no l' assistissen ab diner ó altra cosa. Que 'l jutge del Breu prengués informacions contra lo diputat Claris á títol que fomentava y defensava que no 's devian fer contribucions als alotjaments y en probárseli cosa de qualitat lo prengués, assistint ell en persona.*

Gran empenyo tenia 'l rey en aquestas presons dels dos mes braus defensors de las llibertats catalanas quant tretze dias despres encara insistia en que *s' executés lo que tenia manat en ordre als diputats Claris y Tamarit.*

Molt bé, donchs, esclamava un impres que 's publicá llavors á Barcelona, (1) que era arribada

(1) SECRETS PUBLICHS: *pedra de toch de les intencions del enemich y llum de la veritat*, que manifeste los enganys y cauteles de uns papers volants que va distribuint lo enemich per lo Principat de Catalunya.— Per manament y orde dels molt Illustres Senyors Deputats y Oñidors.

Catalunya á un estat tan miserable, que lo major delicte era ser bon patrici y consolador del poble afligit. En efecte, «los lladres y malfactors tenian perdó assentantse soldats: com ho maná lo rey Católich en carta de 31 de mars 1640. Los soldats insolents, sacrílechs, cremadors de iglesias y del Santíssim Segrament podian perpetrar qualsevol delicte ó maldat sens temor de castich, perque pera ells no hi havia penas ordenadas, sino alivios, descansos, diners y menjar be y rebé y ab superioritat, com constava de las cartas originales del Comte Duch. Tant solament los diputats, oydors, concellers, de Concell de Cent y los que tractavan del be comú y de consolar los pobres—ab la major cortesía y humilitat que hajan suplicats vassalls á Senyor —eran dignes de penas y castichs: sols pera aquestos venian ordres de castigarlos, posarlos en la presó, donar garrots, confiscar bens, etc. Y efectivament, per estas causas tant plenas de justicia foren presos lo diputat Francesch de Tamarit, Joan Francesch Vergós y Lleonart Serra del Sabi Concell de Cent.»

CAPITOL IV

La Generalitat y 'l Consell de Cent envian una embaixada á Madrid.—S' alsan los sometents de la montanya. —Entrada dels pagesos revoltats á Barcelona.—Deslliuran al diputat D. Francesch de Tamarit.—Exhortacions den Pau Claris al poble.—Los diputats del *General* y 'ls concellers assossegan l' avalot.—Carta del rey á la Generalitat.—Motí dels segadors en la diada del *Corpus*.—Mort del virey, Comte de Santa Coloma.—Prevencions de la Generalitat y 'l consell de Cent para 'l restabliment del ordre.

Aquestas capturas, fetas cabalment quant las autoritats populars de Catalunya reclamavan justicia para llurs administrats, portaren al comble l' enuitg de tothom. La Generalitat, ab parer de la Junta de Brassos, á la qual solian concorrer tots los membres dels tres estaments que tenian vot en la Cort enviá junt ab lo Consell de Cent una comissió de nou embaixadors al rey

pera demanar la llibertat dels presos. Arribá la comissió lo 1.er de abril de dit any 1640 á Alcolea, ço es, á dos jornadas y mitja de Madrid, ahont rebé tres dias despues una carta real autorisantla pera enviar un sol embaixador de cada corporació y avisantli que 'ls altres no foran rebuts si 's presentavan.

A conseqüencia de aquest fet lo diumenge 22 y 'l dilluns 23 de aquell mes no se celebrá la festa de S. Jordi, patró de la Generalitat que tots los anys solia ferse ab gran solemnitat y aparato.

Es digne de recordansa que en tot lo temps que estigué detingut lo diputat del bras militar en las carcers reals no se li publicá enquesta, ni se assenyalá causa de sa detenció, de hont se originá fama que fou motivada sa captura per la oposició feta en nom del territori als excessos de la tropa.

Mentres aixís tractavan las autoritats de restablir l' ordre públich pels camins legals, lo paisanatge, perduda de tot punt la paciencia, prenia las armas, resolt, com s' acostuma dir, á morir matant, que es lo consell de la desesperació quant s' ha perdut tota esperansa de alcansar justicia. Los sometents, aquells terribles so-

metents que tantas voltas havian netejat de bandolers y d' enemichs la terra catalana, comensaren á alsarse pels pobles de las mes aspras encontradas y guardats per las fortalesas naturals que palm á palm coneixian, delmavan á la desenfrenada soldadesca, venjant los inaudits afronts que havia rebut Catalunya de aquella insolenta brivalla.

Fou tant gran y tant general la indignació del pais, que aquells dias—lo 19 de maig—uns cinquanta paysans atacaren als *tercios* en la devesa de Girona, ajudantlos molt prest la gent dels voltants ab tal furia y delit, que 'ls feren correr fins al arenal de Blanes. Mentrestant baixavan del Empurdá grans collas de pagesos armats que havian sentit á dir que l' exércit anava á saquejar los pobles de aquella encontrada. Los jurats y la Junta de Guerra persuadiren al Governador que pera evitar majors desmans enviés los soldats á Perpinyá per la marina; mes la gent no deixá per ço de perseguirlos fentlos moltas baixas.

No quedava enrera en aquesta creuhada 'l bras eclesiástich, pus al 12 de aquell mes ja havia fulminat lo llam de la excomunió contra 'ls tercios de Moles y Arce pels molts sacrilegis

que havian comes al saquejar las iglesias de aquell bisbat.

Tot aixó era com tirar llenya al foch, pus no calian pas tants incentius pera fer esclatar la mal continguda irritació del poble.

En aquest endemitg lo dimars 22 del susdit mes de maig, á dos quarts de onze del matí, entraren en Barcelona alguns tres mil homens forasters armats d' escopetas, arquebusos, pedrenyals y altras armas. Sorpresa la forsa del *Portal Nou* per lo inesperat de la irrupció, no hi fou á temps pera repelirla. (1) Los burgesos y menestrats surtian esparverats als balcons y als portals de las casas, mirantse aquella furiosa colla que á tota pressa s' en anava cap á la presó cridant:—*¡Visca la Iglesia! Visca lo rey y muyra lo mal govern!* Portavan los amotinats á tall de penó una molt grossa imatge de Cristo crucificat, que deyan era llur cabo, marxant derrera d' ell en columna y aixís vingueren fins á las portas de la presó que molt prest volaren esmicoladas en mitg de la joyosa cridoria dels pagesos y de la gran gentada que se 'ls havia anat

(1) Aquesta relació y las que seguirán son tretas dels *Dietaris* de la Generalitat y de algunas Memorias inéditas de la época. Més endevant esmentarem altras fonts históricas pera utilitat del lector estudiós.

ajuntant per tots los carrers y plassas hont passavan.

Llavors los amotinats tingueren una sorpresa.

Derrera de las portas astelladas se 'ls presentá creuhat de brassos, impassible y serio 'l diputat militar, y com tots corrian á abrassarlo, preguntá:

—¿Qué voleu?

—Tornarvos la llibertat, respongué 'l poble, com disculpantse de lo que acabava de fer.

En Tamarit, sens fer un pas, respongué ab veu resolta:

—Lo rey me l' ha presa y ell es qui me la deu restituir.

Per sort intervingué en aquest moment l' escarceller major don Felip de Sorribes, portant una ordre del lloctinent pera traurer de la presó al diputat militar y á sos companys lo donzell Francesch Joan de Vergos y Lleonart Serra.

Tot lo poble rodejá als rescatats cautius, portantlos triunfalment á la Seu, ahont volian regraciar al Senyor per llur deslliuransa; mes com las portas de la iglesia estavan tencadas emperamor de la bullanga, s' agenollaren demunt dels grahons y resaren una estona devant dels amotinats, que 'ls rodejavan ab respectuós silenci y

tretas las barretinas. De allí estant s' en anaren tots al palau de la Generalitat, ahont, al oir los crits del poble, los diputats que estavan reunits en sessió permanent sortiren á la escala pera rebrer al Senyor de Tamarit. En Pau Claris aprofitá la ocasió pera pregar al poble que no mogués alborot ni des cap escándol, ja que l' ordre en aquells moments era qüestió de honra pera la terra catalana, demanant ensemps als forasters que s' en tornassen per hont havian vingut, pus no podian altrament mostrar ab més eloqüencia l' amor y confiansa que la Generalitat los inspirava.

Tant bon punt havia tingut aquesta coneixement del avalot, havia enviat un missatge als concellers, responent lo municipi que anava á manar fer públicas cridas y ajuntar las confrarías pera pacificar la ciutat.

Aixi mateix enviá la Generalitat al Magnífich micer Francisco Vidal, altre dels assessors, al virey, fentli avinent quant greu los savia de tot lo succehit y com estava ajuntada pera lo que S. E. fos servit ordenar. Lo lloctinent respongué al recado que jamay hauria esperat menys de sa fidelitat y que li pregava fes tot sòn possible pera assossegar al poble.

Al poch rato reberen los diputats una embaixada dels concellers avisantlos que ab aquest fí anavan á sortir per la ciutat y pregantlos fossen servits fer altretant. Accedint á llur desitg los diputats, entre 'ls quals se trobava ja En Francesch de Tamarit, consistorialment y ab massas altas y acompanyats dels assessors, advocat fiscal y demes oficials de la Diputació s' en anaren desseguida vers la *Baixada de la Presó*, que era hont feya més falta la presencia de l' autoritat.

Una avolotada munió de gent forastera omplia tot lo barri, alarmantlo ab sos crits y enlayrant las armas ab actitut de rabiosa amenassa. Semblava que un cop deslliurats los tres presos, devia donarse ja per satisfeta; mes lo poble havia conegut ab aixó sa forsa y remembrant las injurias y extorsions sofertas ja li trigava l' hora de rebassar del coll lo jou indigne que l' oprimia. En tant crítichs moments tota vacilació es cent voltas més perillosa que l' atreviment de jugar lo tot pel tot. Comprenentho aixís los diputats y 'ls concellers se ficaren en mitg de la gentada y allí escampats, persuadint al un y reptant al altre pugueren al fí traurer als amotinats de aquell punt, seguintlos fins que 'ls vegeren fora

de la ciutat, en tot lo qual los acompanyaren donantlos molt bona ajuda los bisbes de Barcelona y de Vich que ab molts capitulars havian anat á sossegar la bullanga.

Tots los testimonis de aquell temps fan justicia á la resolució den Pau Clàris, que ab son extraordinari prestigi deturava millor que ningú la irritació popular sempre á punt de surtir de mare. Certament era estranya cosa y que feya ben poch favor al govern central, que tingués de mantenir l' ordre ab sa popularitat y sanch freda aquell honrat patrici pera 'l qual no tenia la cort sino decrets de proscripció y sentiments de rencunia.

Ab tot, lo cert es que á Madrit ja comensavan á esporuguirse y no sens motiu, pus mentres per un costat lo poble catalá s' alsava assedegat de venjansa, lo bisbe d' Elna escrivia de Perpinyá que 'l Francés s' acostava al Rosselló ab 30,000 infants y 4,000 cavalls.

Fou rebuda aquesta nova lo 29 de maig, y 'l 16 de juny lo lloctinent entregá á la Generalitat una carta del rey donantse per servit de lo que havian fet los diputats pera assossegar al poble y manantlos que li aconsellessen com á fels vassalls lo que podia fer per la breu quietut de

tots, assegurantlos que manaria castigar ab tota rectitut los desordres de la gent de guerra, per mans de ministres de la Corona. Lo lloctinent, per sa part, los digué que 'l rey havia lloat y aprobat tot lo que en sòn nom havia fet lo jorn del avalot, ab que restá del tot autorisada la llibertat del diputat militar.

Com se veu, lo Trono, fent de la necessitat virtut, comensava á entrar pel bon camí. Pel mal de tots ja era tart. Ben clar ho prova la carta que la Generalitat escrigué al rey, referintli lo famós alsament de la diada del *Corpus*, que aquell any s' escaygué al 7 de juny, ço es, l' endemá de haver rebut los diputats la epístola de D. Felip de Austria. Refereix aquell document que trobantse los diputats á la catedral ohint l' ofici major, repararen que vers la meytat de dit ofici los concellers surtiren á corra-cuyta de la iglesia. Havent esment de que la causa d' aquella surtida era algun avalot que hi havia hagut perque la guardia de un portal havia volgut pendrer las armas á uns segadors, los diputats surtiren també de la Seu á tota pressa ajuntantse al palau de la Generalitat.

Allí 'ls avisaren que 'ls segadors corrian amotinats vers lo *Pla de San Francesch*, resolts á

calar foch al palau del virey. Sens perdrer un instant sortiren los diputats á peu, consistorialment y ab massas altas vers la dita plassa, sens fer cas dels molts tiros que ohian ni de la molta gent que veyan fugir per lo *Carrer Ample* y que 'ls aconsellava ab gran esparverament que per res del mon volguessen passar més endevant.

Al arribar á la plassa trobaren á alguns frares de S. Francesch que, no poguent ja arbitrar altre medi pera deturar als amotinats, havian posat lo Santíssim Sagrament devant de la porta del palau. Tres voltas li posaren y altras tres los segadors, treta la barretina y de genolls en terra lo retiraren, picant á la porta ab grans amenassas d' enfonzarla y encendrer la casa. Com en lo jorn del darrer avalot los concellers procuravan aquietar á la multitut que cridava sens treva:—*¡Visca Santa Mare Iglesia! ¡Visca lo rey! ¡Muyran traydors!* Per tot arreu se sentian disparar pedrenyals y arquebusos, lo que incitava més y més lo furor dels amotinats, que arribá al paroxisme al dirse que havian mort un d' ells de un tiro disparat del palau del lloctinent.

No obstant lo perill extrem á que s' exposavan, no volgueren permetrer los diputats que 'ls concellers fossen los unichs en assossegar l' avalot

y usant de tota l' autoritat que 'ls dava llur cárrech y de tota la influencia que á la popularitat devian, anaren apartant als forasters cap á la Rambla, en lo lloch hont acostumavan posarse los segadors, que era devant lo portal nomenat *Porta Ferrissa*, molt lluny ja del palau del lloctinent.

Era cosa que feya tremolar lo veurer quant desatinadas corrian per la ciutat aquellas grans collas de gent pagesa, seguidas de no pochs ciutadans que repetian ab enuitg ferestech:—*¡Muyran los traydors!*

Al jurisconsult Gabriel Berart, membre del Real Consell, lo buscaren pera matarlo y trobantlo amagat sota un llit en lo convent de las Mínimas, á copia d' estocadas lo deixaren sens vida. La casa hont vivia en la Rambla estigué á punt d' esser cremada y ho haguera estat sens la intervenció dels diputats y concellers, los quals no pogueren ab tot evitar que fossen tirats per las finestras los llibres, mobles y processos, fentse ab ells un gran foch al bell mitg de la Rambla. Altre tant succehí en las casas dels Consellers Rafel Puig, Felip Vinyes, jurisconsult eminent, Mir, Massó y altres motejats, ab massa rahó per llur desgracia, de més afectes á la cort que á las llibertats de la terra.

Tement que tornassen los amotinats al palau del virey tornaren allí los diputats; mes trobaren tencadas totas las portas y finestras y al voltant tres companyias de la ciutat que 'ls concellers hi havian posat pera guardarlo. En aquell punt s' en tornavan los frares de San Francesch restituhint ab professó lo Santíssim á la esglesia, juntament ab los bisbes de Barcelona y de Vich. Los diputats del General s' ajuntaren tot seguit á la religiosa comitiva. Quant ja s' en tornavan ab los prelats, aná á trobarlos Fr. Miquel de Torrelles y Sentmenat, del habit de S. Joan, dientlos que pera seguritat del lloctinent y de sòn palau no convenia que tant prest s' allunyassen y com los bisbes fossen del mateix parer, entraren los diputats en lo *Fossar de S. Francesch* á esperar lo que convindria fer.

Al cap de una estona reberen un misatge del virey demanantlos li aconsellessen lo que devia fer. Despres d' enrahonar breus moments li respongueren que 'ls donava de parer que fora molt gran servey de S. M. que dit lloctinent anas á la Dressana y de allí estant s' embarques, oferintse á acompanyarlo ahont fos servit. Lo virey fou molt content de la resposta. Ovriren la portella del palau y baixá lo comte de Santa

Coloma acompanyat de molts cavallers de la terra y alguns forasters y voltantlo incontinent los diputats pujaren ab massas altas á la muralla de San Francesch, vers la Dressana. Pel camí vegeren una galera molt prop de la platja y diguérenli al lloctinent que era providencia de Deu que 's trovás en semblant lloch aquella nau pera seguretat de sa persona. Llavors lo comte maná que li fessen senyals pera que s' acostás á la Dressana y tant bon punt las hi feren amainá la nau lo trinquet acostantse á terra. Los diputats y cavallers que al virey acompanyavan entraren ab ell á la Dressana y anaren portantlo fins prop del aygua pregantli novament que s' embarques en la galera, la qual haventli fet altras senyals enviá un bot á terra. Lo lloctinent prometé que ho faria y pregá als diputats que tornessen á la ciutat pera assossegar al poble, que ell per sa part li recomptaria al rey los bons oficis que 'ls hi devia pera la restauració de la provincia.

Pensant que estava resolt en efecte á embarcarse tot seguit los diputats prengueren comiat del virey, entre una y duas de la tarde; mes al cap de mitja hora aná á trobarlos un patge del compte pregantlos li diguesen qué hi havia de

nou y si 'ls apareixia que s' embarques desseguida. En aquestas anadas y vingudas se perdia mentrestant un temps preciós, lo que amohinava molt als diputats, temerosos de lo que podia esdevenir. Y no era pas sens fonament aqueix temor, pus al cap de dos horas pujaren molt alarmats á la Diputació los bisbes de Barcelona, de Urgell y de Vich fent saber á la Generalitat que l' avalot havia crescut en gran manera perque s' havia dit que de casa 'l marques de Vilafranca havian mort á un conceller y la gent corria tota vers la Dressana. Acudiren llavors á tota pressa los diputat al pla de S. Francesch, enviant dos oficials de la Generalitat á la Dressana, los quals trobaren á la porta á D. Joan de Marimon, capitá de la companyía dels fusters, que 's trobava allí de guardia y 'ls digué que ja tot estava assosegat. Encara no havian arribat los diputats al palau del *General*, quant entre 6 y 7 de la tarde ohiren que 'l lloctinent havia sigut assesinat y que l' havian trobat mort al peu de la montanya de Montjuich, *junt las rocas que bat lo mar*.

Estavan los concellers reunits en la Casas Consistorial y enviantlos á preguntar los diputats si 'n sabian alguna cosa, respongueren que en efecte era veritat lo que 's deya.

Refereixen las *Memorias* del temps respecte á la suposta mort del conceller que amohinats estos per la calma ab que acudian las companyias dels gremis quant per tot arreu se sentia 'l toch sinistre de las campanas y 'l crit dels amotinats, y las flamas del incendi enrojian lo cel de la ciutat, sortiren revestits de llurs gramallas y havent ensopegat ab la seva un conceller cayent en terra, comensaren tots á cridar:

—¡Traició! ¡traició! ¡Nos han mort un conceller!

Així dient, la multitut, sens voler escoltar ja cap exhortació, volá com furiosa torrentada vers la Dressana y al ohir lo virey sos crits, diuhen que exclamá:

—¡Un conceller mataren! ¡so mort!

Mentrestant lo poble ja comensava á calar foch als portals de la fortalesa, per manera que 'l lloctinent hagué de resoldres al fí á pendrer la determinació d' embarcarse deixantse de aquellas perplexitats que en tant gran perill lo posavan; mes per dissort los amotinats li endevinaren la intenció y amparantse del baluart de Santa Eularia y de la *Torre de las Pussas* comensaren á fer contra la galera un foch tant viu de mosquetería que la nau no tingué mes remey que allunyarse á tota pressa de la costa.

Quant lo malhaurat virey vegé desvanescuda en las boyras del horisont aquella nau que apareixia emportarsen sas darreras esperansas, prengué comiat dels prelats y cavallers que l' acompanyavan y entrant ab alguns que 'l seguiren en lo *Baluart del Rey*, per unas ruinas de la muralla baixá á terra cap á la part de San Bertran per la vora del aygua, mentres los demes s' escapavan per la paret de un hort que donava á Santa Mónica, morint en mans dels amotinats, á excepció de uns quants que pogueren salvarse per intercessió del bisbe de Barcelona.

Com sol succehir en semblants casos, tots havian procurat fugir espahordits pel furor dels amotinats, per manera que fins los més fidels companys del virey lo deixaren vehent com s' acostava la enfurismada turba als crits de *¡muyran los traydors!*

Quant més tart trobaren sòn cos en la platja de San Bertran, lo vegeren ab los peus gayre be dintre del aygua, desfeta la roba, ab cinch ó sis punyaladas en la boca del cor y una petita ferida al front, mes sens una gota de sanch en lloch.

Tal fou la fí desastrosa del malhaurat virey D. Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma, víctima expiatoria dels crims dels altres. Sa mort

fou com un presagi funest de las innumerables y horrendas calamitats que per espay de molts anys plogueren sobre aquesta malhaurada terra.

Tots cregueren llavors que 'l pobre lloctinent, emperamor de sa gran obesitat devia haverse cansat molt prompte mentres fugia y que entre lo cansament y la gran calor que feya havia caygut asfixiat, esberlantse 'l front en las rocas. Las feridas que li trobaren las hi devian fer despres de mort, pus no tenia, com havem dit, ni una gota de sanch en tot sòn cos.

Tots los homens honrats de Barcelona s' entristiren de aquella deplorable tragedia que aixís venia á complicar la situació quant la *Generalitat* estava negociant ab tant afany en la cort la pacificació del Principat.

Mentres los amotinats corrian pels carrers de Barcelona ab tal terratrémol que, segons las *Memorias* del temps, apareixia que era arribat lo dia del Judici, los concellers anavan distribuint las companyias de la ciutat pels punts estratégichs. Ab tot, llurs prevencions no pogueren pas impedir que la rancunia de aquells fes un estrago en las personas y bens dels cómplices més impopulars del govern central.

Al sendemá, que era un divendres, 8 del sus-

dit mes de juny, abans de las 4 de la matinada, lo canonge Claris rebé un recado dels concellers, pregantlo que reunís la Generalitat, per quant lo motí continuava y 'ls concellers havian deliberat sortir al carrer pera assossegar al poble. Los diputats acordaren acompanyarlos y unintse ab tots ells los bisbes de Barcelona, Urgell y Vich s' en anaren resoltament vers la Rambla, ahont ajudats de molts religiosos de totas ordres, lograren per fí traurer als forasters fora de las murallas.

L' avalot creixia, com anem veyent, de una manera tal que esfrahia als esperits més serens. Lo Consell de Cent, convensut de que convenia obrar ab alguna pressa, enviá un missatge als diputats, notificantlos que en vista dels sacrilegis y atrocitats que 's feyan en la Provincia, havia deliberat exposar á D. Ramon Calders, vicegovernador de aquesta que la Ciutat estava disposta á ajudarlo ab un número copiós de gent armada pera acabar de una vegada ab tant insufribles excessos, confiant lo mateix farian totas las universitats de Catalunya.

La Generalitat respongué conformantse de tot punt ab aquest acort.

CAPITOL V

Manifestacions militars pera 'l restabliment del ordre.—Creació de la *Divuytena*.—Junta de Brassos del 14 de juny y altras.—Allistaments de tropas.—Lo duch de Cardona virey de Catalunya.—Nous excessos de las tropas castellanas.—Resoluciones de la Generalitat y dels *Brassos* para pacificar la terra.—Acord del Concili Provincial.—La festa de S. Joan en 1640.—Curiosíssima epístola política de un catalá de Madrid á un sèu amich de Barcelona.—Lo bisbe de Girona excomunica als soldats sacrflechs.—Valenta iniciativa den Pau Claris.—Carta de la Generalitat al rey Felip IV, explicant lo desastre de Perpinyá.—Mort del duch de Cardona.—Lo bisbe de Barcelona lloctinent del rey á Catalunya.

Qualsevol hauria dit que la gent més avolotadora y anárquica del Principat s' havia donat cita á Barcelona pera mourer soroll á tota hora ab la excusa de demanar que 's deturessen los

excessos del Empurdá. Es aquest un mal que en semblants casos no pot evitarse; mes las autoritats populars volgueren acabar lo més prompte possible aquell desordre, considerant que no deixarian de aprofitarsen los enemichs de la patria.

Ab aquest motiu, reunit al sendemá 9 de juny á las 7 del matí lo Consell de Cent resolgué que 'l conceller *en cap* anás á S. Andreu ab una forsa de mil homens pera donar ajuda á la ciutat de Girona. Aixís fou fet, sortint dit conceller á cavall ab gramalla de domás, rodejat de molts nobles que l' acompanyavan també á cavall y seguit de tanta gent que, segons lo *Dietari* de la Generalitat, bè 's podia dir que tota la ciutat anava darrera d' ells. Marxava al devant una companyía de mosqueters; seguian 25 ó 30 rengles de cavallers de las principals familias de Barcelona; lo conceller *en cap* ab alguns rengles de mosqueters; molts cavallers, mercaders y ciutadans molt ben armats y al últim una companyia de caballería. Passá aquesta comitiva pels carrers y plassas principals de la ciutat ab l' excusa de promourer l' entussiasme popular á favor dels empurdanesos; mes tot fent sòn camí aná trayent de la ciutat als avolotadors que l' ha-

bian conmoguda y esfrahida. La Generalitat s' oferí á ajudar á la expedició y nomená una comissió de 18 personas, ço es, 6 de cascun estament, á fi de tractar de las materias ocorrents.

Aquesta junta, dita la *divuytena*, resolgué que pera 'l dijous seguent, 14 de aquell mes, fossen cridadas las personas dels tres estaments pera tractar del estat de la terra y de lo que s' havia fet y pensat pera millorarlo. Ab aquest motiu s' ajuntaren 3 bisbes, 4 abats y 15 canonges pel bras eclesiástich; 56 membres del estament militar y 19 del real ó popular.

Presidí la Junta de Brassos lo canonge Pau Claris, com president de la Generalitat, fent en un breu discurs la historia de tot lo que havia succehit en aquella temporada y demanant á tots los congregats que ab llurs vots y bon parer ajudessen á la Diputació en tant perillosa ocurrencia.

Desde aquest instant ja comensa á ferse patent la iniciativa de aquell patrici que may reposava, del ilustre canonge que reuneix en sa noble figura totas las catalanas virtuts y 'l venerable recort de una grandiosa lluyta.

Novament tornaren á ajuntarse los Brassos lo dilluns 19 de aquell mes per haverse rebut una

carta dels jurats de Girona fent saber que la vila de Perpinyá estava assetiada pels tercios que en una sola nit li havian tirat 300 canonadas y un sens fí de bombas, acordantse allistar 700 homens, essent preferits los de fora ciutat y donantne part al rey, al duch de Cardona, quant hagués jurat sòn carrech de virey y á las demés universitats á qui la Diputació cregués convenient participarho.

Aquell mateix dia arribá aquest nou lloctinent y mostrant gran desitg de conferir ab los diputats, la Junta de Brassos los doná autorisació pera anar á visitarlo, encara que no havia prestat jurament, mes ab lo ben entés de que no fos may invocat com precedent aquell fet justificat per lo extraordinari de las circunstancias. Los nostres avis feyan molt cabal de las formas y no haurian pas consentit que una tradició legal fos mirada ab menyspreu per cap mena d' excusa.

Al sendemá ja feya saber á tothom la Generalitat per veu de pública crida que s' ovria un allistament á l' illa de San Celoni, oferint un ral diari als mosqueters y dos als arquebussers y piquers; mes ab la prevenciò que no fora admés cap vehí de Barcelona, per la falta que podian fer pera la custodia de la ciutat.

De las conferencias que tingueren los diputats ab lo nou lloctinent y que Claris explicá á la Junta de Brassos lo 21 d' aquell mes resulta que 'l duch de Cardona tenia un ferm propósit de remourer tota mena de inconvenients al tractar uns assumptos que exigian un gran coneixement del dret foral de Catalunya y que estava molt dispost á separar als ministres que no s' haguessen comportat de una manera conforme.

Això semblava mostrar que al fi havia comprés la cort tota la gravetat política y religiosa de tant grave situació, tal volta per obra de las continuas representacions dels embaixadors de la Generalitat y dels eloqüents escrits que sòn zelós president li enviava sens treva, ponderant la necessitat de prevenir los danys inmensos que per aquesta part amenassavan á la ja massa combatuda monarquía.

Mentrestant continuavan rebentse de per tot arreu molt malas noticias, pus vehem que l' endemá—22—en Claris anunciava á la Junta de Brassos que acabava de saber pel síndich de Vilafranca del Panadés que 'ls soldats alotjats al Urgell y la Segarra feyan tants ó majors excessos que 'ls del Rosselló, pregant als estaments

que en tant perentoria necessitat y apurada situació aconsellessen á la Generalitat lo que devia ferse.

Al ohir las graves declaracions que 'ls feu lo president de la Diputació ab la sobrietat que li era propia, comprengueren los Brassos que ja era temps de pendrer una resolució seria. Per lo tant acordaren que unintse, com ja s' havia resolt, un conceller de la Ciutat y un diputat del *General* al lloctinent de la Corona sortissen tot seguit á castigar tant grans excessos y que 's passés un avís als Consols, Jurats y Pahers de totas las universitats de Catalunya á fí de que estiguessen apparellats pera defensar llurs casas y termens y que s' enviés una embaixada al Concili Provincial pera que induhís als bisbes, capítols y abats de Catalunya á ajudar ab tota llur influencia y havers á la lleva que 's projectava.

Lo concili concedí sens dificultat lo que se li demanava.

Aquell mateix dia sortí cap á S. Andreu hont l' esperavan lo duch de Cardona y 'l conceller en cap accidental de Barcelona, lo diputat militar D. Francesch de Tamarit, revestit de las insignias del Principat, dirigintse de allí tots plegats á Perpinyá.

Despres de aquestas noticias trobem apuntat en lo *Dietari* de la Generalitat que en la nit del 23, vigilia de S. Joan, no 's tirá com tots los anys s' acostumava cap cohet ni foch de artifici, per ço com se havian ohit remors de que aquella nit se intentaria promourer avalot á Barcelona. Lo Consell de Cent maná per veu de pública crida que tots los vehins traguessen llums als balcons y finestras y va repartir quinze ó setze companyias armadas pels punts principals de la ciutat. L' endemá no fou permés á ningú sortirne y á tots los forasters que hi entravan se 'ls feya deixar las armas als portals. Aquestas prevencions evitaren los desordres que s' anunciavan y que tenian á tothom ab gran alarma.

Ab tot, la Generalitat y 'l Consell de Cent no 's feyan pas illusions respecte á aquella tranquilitat que podriam dir artificial, comparantla ab l' acalorament dels ánimos. Aixis, per ausencia del conceller segon aná lo conceller ters á passejar los carrers de Barcelona ab tota la cavallería de la ciutat, repetintse aquesta demostració lo dia de S. Joan, que hi prengueren part lo diputat real, lo veguer y boy tots los ciutadans, que 'ls anavan derrera molt ben armats y ab resolució de ofegar á l' acte qualsevol mohiment de desordre que s' intentás.

Aquesta demostració militar—com avuy diriam—se torná á fer lo 29, diada de S. Pere, á fí de tenir per avisats als qui encara tinguessen ganas de moure bullanga ab la excusa de protestar de las contrefaccions dels furs de la terra.

Al arribar á aquest temps ja s' empenyan los fets ab tanta pressa y abundan en tal manera los documents impresos y manuscrits que 'ls recomptan ó comentan, que en bona veritat per exces de materials no pot l' historiayre donar l' abast á tanta feyna. Ja que per mancarnos espay havem de reduhir la tasca, ferem de modo que lo més curiós no hi falte en aquest llibre, triant alguns documents que per lo carácteristichs pugan donar més cabal idea de aquella grandiosa lluyta.

Tenim devant una interessantísima carta que un confident de Madrit escrigué llavors á un amich seu ciutadá de Barcelona, que descriu ab molta vivesa de color la situació política de aquell temps y 'ls sentiments que als patricis de bon sény los inspirava.

Diu aixís:

«Con su favor de vuesa merced no hay cosa que me acobarde, ni acrecentamiento que no acometa y quisiera hallarme allá para gozar de

tan buena era, pues no puede haberla mayor y me pesara infinito, si essos señores Ciudadanos no gozan della, pues les brinda la ocasion y les apriesa la necessidad y insolencias de essos barbaros y el castigo que se les espera si no lo hazen. El mundo está revuelto y todo tendrá buen sucesso.

«El incendio del Retiro fué principio de las desdichas desta monarquía y los malos sucessos que tiene por todas partes lo afirman y las malas intenciones de los ministros contra esse Principado lo piden.

«En Madrid, á 13 de junio, yendo el rey en una procession se le presentó delante un labrador y le dijo:—Mira, Rey, que se pierde el mundo, mira que todos te enganyan, mira que estás condenado á las penas del infierno, y desapareció este hombre sin saber como.

«En Málaga están amotinados, en Murcia muerto el corregidor y levantados y toda la Andalucía está en el mismo estado.

«En Castilla y Sierra Morena hay mas de tres mil amotinados, toda Castilla está desseando que todo se pierda, que es imposible ganarse de otra manera.

«Portugal está medio levantado; tres mil hom-

bres que de allá venian para la conquista desse Principado, haviendo entendido en la Estremadura lo que ahí passa, se bolvieron á pessar de sus capitanes á sus cassas.

«Todos los lugares vezinos de la Corte padecen mil estragos por los soldados de á caballo que levantaron por el mismo efeto.

«De Inglaterra vino un correo del Rey de aquel Reyno, el qual refiere que por haver tomado las armas sus vassallos contra el Rey y su República Irlanda no ha podido dar los 60 navíos con los diez mil infantes para desembarcar en la playa de Barcelona como le ofreció.

«De Italia no pudo venir la infantería con las galeras por la derrota que Leganes tuvo, que fué vuestra dicha.

«De Flandes no pudo salir hombre porque el Holandes y el Frances tienen assitiado en Bruselas al infante Cardenal.

«De Valencia ni Aragon no ha havido hombre per haverse descubierto las trayciones. El concierto era que en un mismo dia havian de dar assalto general á esse Principado, esto es, los soldados de á cavallo con los hidalgos de Castilla por Lérida, el de Villafranca con 30 galeras sobre Tortosa, 20 galeras con 30 navíos sobre

Tarragona, 20 galeras con 60 navíos sobre Barcelona y la gente de Juan de Arce y la Alemanya que se aguardaba, sobre Gerona.

«Todo se ha despintado con la muerte del Conde de Santa Coloma, cabo de la traycion, que con otros aliados daban entrada á los soldados por la Tarassana y ponian á dos mil dellos dentro de sus casas y en otras de Barcelona. Hallaranse senyales muy evidentes de todo lo que digo, el veneno prevenido por el efeto y otras cosas que no digo. Lo cierto es que de ocho anyos arriba no se havia de perdonar á cathalan y assí os suplico que advirtais á essos senyores que favorescan la nacion y que no sufran mas insolencias. Válganse de la ocasion pues es seguro el premio y habreis cumplido con Dios y con el mundo y con vuestra lealtad. Favoreced la causa de Dios para que él os favoresca como lo hará en todo.

«En Francia tendreis favor, con Génova tendreis paz, que conviene por razon de Estado. El Papa os favorecera y el Veneciano en todo como lo hizo en lo passado. Dios os quiere bien y quiere que se cumpla la professía de S. Vicente Ferrer que haveis de ser la primera nacion y lo sereis, porque armareis de... á todo el mundo

como lo hace Genova y correrá el trato de mercaderes, sereis duenyos de 30 galeras, 200 navíos como de antes y el mundo os temerá y alabará esta faccion. Ella es precisa y conviene que se execute sino quereis perder vuestras vidas, honras y haciendas.

«Napoles y Cicilia están levantados por no admitir la sal y papel sellado.

«En Valencia y Aragon quintavan y con las nuevas de Cathalunya se alzó la mano. Prosseguid en vuestro valor, prevenid vituallas y municiones, cavalleria y otras armas, fortificad á Lérida, Tortosa y toda la ribera de Ebro y los demás passos, abrid los ojos y tomad exemplo de Perpinyan, que hoy es por ellos y mañana para vosotros.

«Dios, Maria, Eulalia, Madrona, Eulaguer y Raymundo os guarden. (1)

Aquest document y alguns altres que reproduhirém ó resumirém més endevant, proba que la monarquía española estava passant llavors per una crísis que sols hauria pogut dominar un talent molt superior al de Felip IV y 'l de sòn primer ministre.

(1) M. S. de la *Bibliot. Prov.* de Barcelona. *Arm.* II, *est.* II, numero 10.

Lo dimecres 4 del següent mes de juliol rebé la Generalitat la sentencia d' excomunicació fulminada pel bisbe de Girona contra 'ls soldats que havian cremat la iglesia de S. Sadurní de Montiró y 'l Santíssim Sagrament qui s' hi trobava reservat.

Gran fou en aquells jorns l'aflicció den Claris, l'ilustre patrici qual carácter pintaren sos contemporáneos dihent que may se recordá de sí mateix, pues visqué sempre consagrat el bè dels altres. Aquesta pena 's trasparenta ab estremada vivesa en tots los discursos del ilustre diputat y molt més encara en sas cartas políticas, en las quals son ánima atribulada semblava donar regna solta á la tristesa y á la indignació de que estava possehida. Mes no era home en Claris pera deixarse abatre per las contrarietats de la lluyta, y prest veurem ab quina llestesa sòn esperit savía referse y dominar los obstacles y tribulacions que haurian rendit enterament á més vulgars naturalesas.

Entre 'ls documents que mes fidelment retratan l' estat de sòn esperit y 'l de la terra catalana en aquells dias de prova, podem citar la carta que 'l 7 del mateix mes de juliol enviá la Generalitat als embaixadors que tenia en la Cort pe-

ra ser posada en mans del rey y en la qual se llegeixen las següents paraulas, referint una espantosa tragedia que tingué pera Espanya ben tristas conseqüencias:

«Recuerdan los Diputados del General del Principado de Cataluña que con otros memoriales se dió razon á V. M. por mayor del infelice estado y calamidades en que se hallaba la fidelísima villa de Perpiñan, no teniendo entonces noticia mas de que la estaban batiendo con la artillería del castillo. El suceso escriben los Consules de la ciudad de Gerona y de la villa de Johir, cuyas copias se presentaron á V. M. de que haviendose hecho concierto entre el obispo de Elna y los Consules de dicha villa por una parte y el marques de la Rena y Coroneles de la gente de guerra de la otra y firmadolo de sus manos capitulando la forma de los alojamientos, á deshora, estando todos los vezinos mas descuydados por ser de noche, el dicho marques mandó disparar gran cantidad de tiros de artillería y bombas de fuego contra la villa, batiéndola toda aquella noche y el dia siguiente. Maravillados los vezinos desta novedad y agravio contra lo capitulado, acudieron al Castillo á preguntársela al marqués y no queriendo oirles

mandó que con mayor vehemencia se prosiguiese la batería y no quedando aun satisfecho de aquella crueldad, haviendo entrado la soldadesca dentro del Castillo por la puerta del campo, el dia siguiente baxó la infanteria contra la villa con mosquetes y alcabuzes y en las puntas de las picas manojos de trigo y alquitran y como si fueran enemigos declarados de V. M. peleavan y matavan á los vezinos dando fuego y quemando sin piedad ninguna las casas, batiéndolas juntamente con toda la artillería del Castillo, de suerte que entre quemadas y destruidas passan de mil.

«El obispo acudió con el Santísimo Sacramento en las manos, no siendo bastante su divina presencia para reprimir la fieresa de gente tan inhumana, hasta que los de la villa dieron vozes que se rendian y alojarian los soldados á su albedrio y gusto. Con esto paró la artillería y se apoderaron los soldados de las casas y aunque el marqués dixo que no les havian de dar mas de lo que ordenan las Constituciones, no es dezible las insolencias y vexaciones que les hazen viendose superiores y los vezinos desarmados. Los quales es cierto huvieran desemparado sus casas y la poca hazienda que les ha quedado del saco

de los soldados, si les huvieran dado licencia para salir de la villa, no haviendose podido librar de la rapacidad de hombres que tiene nombre christiano las iglesias ni conventos de religiosos.

«Demas de todas estas inhumanidades se han hecho absolutos Señores de la vila y de su gobierno, mandando arrimar las varas de la justicia, nombrando oficiales nuevos, levantando nuevas horcas y puesto cuerpo de guarda en la casa de la villa sin dexar salir persona alguna, ni aun los religiosos sino con las tropas de los soldados que van hurtando y assolando la campaña, acciones todas que no se podian hazer mayores en las plazas sujetadas de los rebeldes y declarados enemigos de V. M., haziendo tan insoportable y afrentosa injuria á su fidelidad innata y en tantas ocasiones conocida y estimada de los Ser.mos Reyes progenitores de V. M. y *haviendo los soldados ausiliares abierto el paso voluntariamente á las franceses mas del que ellos pudieran haver hecho en mucho tiempo con numeroso exercito.*

Bè 's pot dir que aquestas darreras paraulas sòn una indirecta y respectuosa amenassa—si se 'ns permet l' antítessis—que enclou tota la filosofía de la situació y que per mal d' Espanya

y sobre tot de Catalunya, devia tenir mol prompte realisació completa. Aquell indómit aplech de aventurers que ab crims tant inaudits tacava la gloriosa historia del exercit espanyol pugué possessionarse de una vila sens defensa y oprimir y deshonrar als seus habitadors; mes pochs anys despres aquella mateixa població y l' opulent Comtat del qual era antiga capital, entravan á formar part dels dominis de Lluis XIV.

Y no podia dirse que no hagués previst aquella Generalitat tant calumniada en la cort espanyola los grans perills que amenassavan á la monarquía, pus ja estava cansada de demanar que 's fes sortir de Catalunya l' exércit deixant ben custodiadas las fortalesas, pus havia de ser molt dificultós invadir la Fransa pel Rosselló, trobantse Catalunya tan exhausta pels alotjaments que duravan desde 1626—¡14 anys!—y 'ls saqueigs y extorsions ab que l' havia empobrida tant llarga y ruinosa ocupació militar.

En aquells moments encara 's trobava 'l virey á Perpinyá, postrat en sòn llit per una malaltía que en gran part s' atribuí als amohinos y tribulacions que l' havian atormentat en lo breu y oratjós periodo de son govern. Ab tot, aquell ilustre personatge que en tot fou sempre un per-

fet cristiá y un cumplert cavaller, maná cridar al diputat militar D. Francesch de Tamarit, qui com havem vist també 's trobava en aquella vila, explicantli quant li pesava no poder consagrarse á la pacificació de la Provincia, per quant estava sagramentat y á la vora del sepulcre; mes que havia escrit al rey pregantli ab mol empenyo que escoltás los prechs y las reflexions de la Generalitat.

Desgraciadament pera Espanya no volgué Deu que pugués lo noble duch realisar los excellents proposits que tenia en pro del rey y de sos malhaurats vassalls, pus en lo *Dietari* de aquell mes trobem que 'l dimars 24 á las 7 del matí reberen los diputats per un missatger una carta del Sr. diputat militar, avisantlos que 'l diumenge prop passat á las 4 de la tarde Deu N. S. s' havia servit emportansen en sa Santa Gloria l' ánima del Excellentíssim Sr. duch de Segorbe y de Cardona, lloctinent y Capitá general de S. M. en esta Provincia, la qual nova causá en ella gran desconsol, per lo que s' esperava de S. E. la pau y quietut que tant necessitava. Al peu de aquesta nova tant trista hi posa lo redactor del *Dietari* las següents paraulas: «¡Deu l' haja trobat en sa gracia y á tots los ca-

talans done molta vida, forsa y salut, pera gosar de las llibertats que llurs passats ab tanta sanch los conqueriren!»

Qualsevulla sia 'l criteri ab que 's llegescan aquestos documents, no 's pot menys de admirar la viril energía que la fe religiosa y l' amor á las llibertats públicas comunicavan al estil de aquellas fortas generacions. Tal volta no hi haja en tot lo mon cap poble á qui le escaygue millor l' arrogant divisa del pabelló britanich: DEU Y MON DRET.

Encara que molt havia de desmayar l' ánimo de la *Generalitat* ab tant crudel é imprevista desgracia, no minvá gens sa gelosa activitat, pus trobem que 'l derrer dia del mateix mes de juliol enviava á sos embaixadors de Madrid 500 copias impresas del memorial que endressava al rey recordantli la may desmentida fidelitat y la pau y quietut que sempre havia disfrutat la Provincia y demanantli que «en consideracion á tantos y tan afectuosos servicios y en primer lugar para aplacar á Dios N. S. por tantos desacatos como se habian cometido contra S. D. M. en las iglesias, sagrarios, imágenes santas y Santísimo Sacramento, se sirviese mandar castigar las cabezas de los soldados que cometieron tantos excessos

y autores principales dellos para que sirviese de exemplo en lo de adelante y castigar y deponer los ministros que se hallasen culpados contra el servicio de S. M. en la expedicion de la guerra y recuperacion de Salsas, mandando inbiar persona de mucha autoridad, capacidad y talento en lugar del duque de Cardona.»

Aquest memorial degué trobarse en lo cami ab la estafeta de la Cort que duya á Barcelona una carta del rey en la qual ab data del 2 del següent mes de agost feya saber á la Generalitat que havia nombrat son lloctinent y Capitá general de Catalunya á D. Garci Gil Manrique, bisbe de aquesta ciutat, l' animós prelat á l' intervenció del qual degueren la vida moltas personas amenassadas pel furor popular en los avalots que en aquell temps havian conmogut la capital del Principat.

Era una boníssima elecció; mes ¿com havia de respectar l' habit sacerdotal aquella soldadesca desenfrenada que no reculava devant dels sagraris, ni l' autoritat dels més reputats generals temia?

CAPÍTOL VI

Infatigable activitat den Pau Claris.—Sas notabilíssimas cartas als agents y embaixadors de la Generalitat.—Sas circulars als pobles de Catalunya.—Terquedad de la Cort.—Novas alarmants rebudas de la costa de llevant —Resolucions dels Brassos.—Curiosas cartas de Madrit y de Valencia describint l' estat polítich de Espanya, ab algunas revelacions tant interessants com poch divulgadas.—Junta de Brassos del 10 de sètembre.

Aquells dias fou quant pogueren ab tota justesa aquilatarse la fortalesa y activitat admirables den Pau Claris, pus trobantse fora los primers concellers de la ciutat y 'l diputat del bras militar, li mancavan los companys que en tant critichs moments havian de compartir ab ell los treballs y la responsabilitat, no poch feixuga, que las circunstancias los imposavan. Mes això, lluny de fer minvar sa resolució, li doná encara

aquella forsa que sosté y empeny als grans caracters en los instants suprems de la vida. Desde aquest moment, ferm y seré sempre al mitg dels perills y tribulacions de tant terrible situació, l' illustre patrici sembla multiplicarse, creixent sa infatigable activitat com més van los fets complicantse y 'ls perills creixent per tots costats en lo desfet oratge de la guerra. Ningú tenia tant segur cop de ull pera veurer los núvols que en lo llunyá horisont auguraban la tempesta, ningú tant alta autoritat pera imposar sòn parer en las deliberacions dels Brassos, ningú tant ferm accent pera reclamar del Trono la esmena dels agravis y contrafaccions que á tant mal punt havian portat las cosas.

No obstant, en lloch se revelan ab més claretat lo geni, los sentiments y 'ls proposits del insigne diputat que en la correspondencia oficial que en aquella oratjosa temporada sostenia en nom de la Diputació ab las personas que á la Cort la representavan y ab los diputats locals y municipis de Catalunya. Aqueixas cartas, escritas baix l' impressió dels fets que anavan succehint ab tant atropellada pressa, tenen per llur carácter confidencial una ingenuitat y un calor d' estil que 'ns permeten apreciar ab tota exacti-

tut no sols l' estat en que 's trobava l' ánimo den Claris en aquells moments, sino també la verdadera situació en que devia trobarse la Provincia, situació que no podia pas sostenirse gayre temps sens gran perill per la monarquía (1).

Als 4 de Agost escrivia á D. Joan Garau y Monfalcó, agent de la Generalitat á Madrit en los termes següents:

«De cadaldia se augmentan y confirman las novas de la perdició de Catalunya, la qual pronostica tothom generalment per los preparatoris ques manifestan. Nosaltres no podem acabar de creurerho, si be no dexam de estar ab molt rezel. Sols nos serveix de consolació en tantas affliccions lo considerarnos sens culpa alguna comesa contra la fidelitat que devem á nostron Rey y Senyor á pesar de nostres émulos y detractors. De las intelligencias que V. M. tindrá y procurará tenirles se servirá donarnos ne avis ab la acostumada vigilancia y prestesa que lo carrech y naturalesa de V. M. obliga perque segons ellas pugam diligenciar lo mes convenient.»

Ab la mateixa data escrivia als embaixadors que la Diputació tenia á la Cort:

(1) Aqueixas cartas obran en los *Registres de Correspondencias* de la Generalitat, al *Arxiu de la Corona d' Aragó.*

«Molt temps ha que lo Sr. Comte Duch repeteix á Vs. Ms. lo que tantas vegadas nos diuen ab la carta de 28 del passat, que ell nos assegura que nou errará y que nons perdrá, pero que sins volem perdrer no sab que fersi. Ya en aço ab altres cartas havem dit que no sabiem sa Exa. que volia dir, que no haviem feta nosaltres acció alguna de ques pogues traurer quens volem perdrer, y son paraules molt prenyades y equivocas que apar tiran al que comunament se diu que las prevencions de guerra son contra nosaltres y volernos carregar de qualsèvol mal succés y si be al peu de la carta diuen V. Ms. que lo Sr. Comte Duch se declara que era volerse perdrer demanar ques traguen los soldats de la Provincia estant lo enemich ab las armas en les mans, sabent que noy ha exemplar de alguna Provincia que per si sola se sia deffençada, no entenem que traurer los soldats sie perdrer nos, que ans be es lo unich servey per tenir quieta la Provincia en temps de pau y assegurarla en temps de guerra, conforme móltes vegades tenim representat á S. Magt. y ab la carta que escriguerem per lo correu al pare Bernardino donarem bastant materia pera respondrer als objectes proposats per lo Sr. Comte Duch,

al que ajustam que tenint los soldats en Cathalunya no podem tenir pau ni quietut, perque los naturals cansats de suffrir hostilitats, estan determinats de perdrer las vidas ans de posarse en occasió de sufrirne de novas y en particular si restaven los soldats de Rosselló quils han fet tants agravis. Y en cas de guerra aquesta Provincia se sent ab animo de guardarse sola sens ajuda de soldats forasters, que los que vuy son no tenen menos valor que sos passats, los quals per si sols en totas las occasions han repellit lo enemich, exceptat en la del any passat y axo perque nols dexaren obrar, que á no haverlos tingudas las mans lligades apenas haguera tingut S. M. noticia de la entrada del enemich com la haguera tinguda de la retirada y quant noy hage exemplars de altres provincies com diu lo Sr. Comte Duch hi son de aquesta y no es molt se deffensen dintra sa casa los Cathalans pus ells sols han sabut conquistar altres regnes y encara que los soldats ques troban en Rosselló fos possible poder si restar, nos porian juntar ab los de la Provincia per resistir la invasió, tant per lo que scriguerem al pare Bernardino, com perque per rahó de les cremes del Santissim Sagrament, cabos y soldats estan escomu-

nicats y axi haurian de resistir ó los soldats sols ó los Provincials. Los soldats sols son pochs y com no tenen que perdrer en Catalunya sen pot fer pocha confiansa, com ho ensenya la experiencia lo any passat que entregaren capitans forasters las plaças Opol y Santaull y rendiren la de Salses. La gent de Catalunya acudirá ab número de mes de 40 mil homens dels quals se deu tenir ara confiança per deffençar son Rey y Sor., vidas y haziendas, de hont se conclou lo que dalt está dit que tant per temps de pau com de guerra convé traurer los soldats de Cathalunya.

«Tambe escriuen los digué lo Sr. Compte Duch que no podia persebir que homens que tenien tant gran valor y tantas forças pera qualsevol invasió, tinguessen tant poch ánimo y valor pera tornar la justicia en son punt, al que diem que los avalots quey ha haguts en Cathalunya no han borrat del cor etiam dels mes alterats lo amor y obediencia al Rey N. Sr. que pera son servey aventurarán de bona gana vidas y haziendas y axis en cas de invasió acudiran tots: que sols los avalots son estats contra soldats y ministres ocasionats de las cremas del Santissim Sacrament apres de haver soffrit tan-

tas vexacions en las quals ha aparegut al poble cohoperaven los ministres en desservey de Sa Majt. y desolació desta Provincia. Que la ojerissa no es contra ministres ni soldats per esser ho de Sa Majt, sino contra aquestos de qui los Provincials se senten agraviats y per consegüent sense remediar lo dels soldats y ministres no judican possible que la justicia torne en son punt: pero remediat nos apar molt facil ab la forma que tenim scrit al pare Bernardino.

«Los soldats son arribats al últim desvergonyiment, que demanen justicia contra los incendiaris sacrílechs, essent tant cert que son ells matexos. No sabem quinas informacions te aquí lo Sr. Compte Duch que no conste una cosa ques tant certa y castigada ja ab censuras eclesiasticas. Lo que vehem ab axó es que lo senyor Compte Duch creu ques vulla que li escriguen los soldats. Ab la nostra informació veuran VV. MM. que D. Leonardo Moles digué que se era feta per son orde la crema de la iglesia de Riu de Arenas y que la havia poguda impedir y que nou havia volgut fer como ho deposan Ms. Coll y Baltezar Claramunt y oyren lo mateix Don Diego Barrio, Don Joseph Doms y micer Puig y no pot caber en enteniment humá

creurer que los naturals de Riu de Arenas y Montiró que havian replegades en las iglesias totas sus haziendas las haguessen cremades. Conclohem dient que diguerem á Vs. Ms. ho representassen á S. M. y la necessitat quey ha si done prompte lo remey que tenim proposat. Veyem que tot se passa ab conferencias sens que may se assente cosa per la quietut desta Provincia. Nosaltres no podem fer mes de representar ho á Vs. Ms. insten ho ab totas veras dexat apart tant argumentar, que fins vuy tenim satisfet á tot. Perque mentres estam ab demandas y respostas no succehescan novas desdichas á mes de trobarnos impossibilitats de poderlos sustentar aquí y axis V. Ms. avisen nos promptament de las respostas los haurá fet S. M. y Sr. Comte Duch y de las demes intelligencias podran alcançar y procuren de notar la embaxada, perque dins breus dies tindrán orde de tornarsen.

¡Que bé pintan lo geni practich y energich den Claris las derreras reflexions de aquesta carta! *Tot se passa ab conferencias,* deya perdent la paciencia lo diputat. Y en efecte, la Cort anava allargant y passant temps mentres activava los preparatius pera acabar de consumar la ruina de Cathalunya.

Al P. Bernardino de Manlleu que demanava permis pera en tornarsen li escrivia ab data del 11 del mateix mes, pregantlo ab moltas veras que seguís fent lo sacrifici de restar á la Cort, pus lo Principat tenia posada tota sa confiansa en son zel y gran capacitat y al P. Fra Joan de Cerdenya, religiós caputxí, li deya també que la Generalitat li estava molt agrahida per la ajuda que havia donat al referit P. Bernardino y que havent resolt llicenciar la embaixada li pregavan que continués auxiliant al susdit ab sos bons oficis.

Al facultar á aquesta pera tornar á Catalunya li encomanava que al despedirse del rey li expliqués tot lo que aci s' havia sabut dels hostils preparatius que 's feyan y que apretats per la necessitat los pobles tots se fortificavan usant del dret natural de defensa «pera deslliurarse de las vexacions y opressions que fan los soldats excedint las ordes de S. M. contra las generals Constitucions de Catalunya, drets y llibertats de la patria, pus veurán que de aquí nos pot alcansar remey ni castich dels excessos fan los soldats, conclohent ab la embaxada que suplicam á S. M. sie servit manar traurer part dels soldats son en Rosselló y los que son en las fron-

teras de Catalunya, que altrament es impossible que la gent se aquiete ni dexen de fortificarse, y nosaltres que stam al peu de la obra vehem que de altra manera succehirá alguna gran desditxa en desservey de Sa Magt., *per ser forsós perdrer los soldats ó esta Provincia ó per ventura tot.*»

En lo mateix sentit escrivia lo 18 al P. Bernardino y com lo Comte Duch insistia en que fossen reposats en llurs carrechs los Drs. del Real Consell, deya en Claris:

«Totas estas cosas tenim representadas ab differents embaxadors al Sr. virrey y en particular lo dia de vuy, supplicantli molt en particular fos servit de fer que isquessen á assistirli y acompanyarlo alguns Drs. del Consell Real de qui lo poble apar no estar irritat y per dit effecte li offerim ferli tota assistencia y costat fins á perdrer nostras vidas.

«Pero lo mal naix que los que estan odiats en lo poble los apar ques contra llur reputació que iscan los altres y que no iscan ells y per aqueix camí es llansar ho á perdrer tot.»

Al mateix temps enviava instruccions als municipis pera la defensa de la terra, organisant las forsas y prometentlos armas y ajuda.

En aquells dias tots los actes de la Diputació y del Consell de Cent mostran la poca confiansa que tenian aquestas corporacions en llur experiencia y prestigi pera evitar que surtintse de mare lo torrent de la indignació pública fes un estrago may vist en la terra catalana. Totas las deliberacions y tots los escrits de aquestos grans cossos populars posan de manifest la preocupació constant de posar á salvo la responsabilitat que tal volta pogués pertocarlos, fent veurer los perills que amenassavan á la monarquía per la ineptitut y obstinació dels seus governants.

En aquest periodo de sa exemplar y virtuosa existencia En Claris no 's dona pas un moment de repos. Presideix las Juntas de Brassos que per rahó de las circunstancias havian acabat per convertirse en una espeeie de permanent legislatura, assossega ab sòn gran prestigi y sa persuassiva eloqüencia las alteradas passions del poble que á cada punt semblava voler esclatar ab formidable violencia, fa presents á tota hora als representants de la Generalitat los treballs actuals y 'ls perills futurs de tant complicada situació y com si tot aixó no fos prou encara pera ocupar tant admirable activitat, escriu cada dia als municipis donantlos instruccions y consells

á fi de que estigan aparellats pera la defensa de llurs respectivas encontradas.

Un home de tant clar enteniment per forsa havia de coneixer que molt prest havia d' esser tart pera aplicar los remeys que ab tanta ansia demanava pera aquesta alterada Provincia. Ben clarament ho prova la carta que lo 25 de aquell mes escrigué al P. Bernardino de Manlleu, explicantli ab franca efusió las engunias y dolors que atormentavan sòn esperit. Li pregava *per l' amor de Deu* que fes us de tota sa eloqüencia pera conjurar las terribles calamitats que veya venir demunt de la nació espanyola, considerant que Catalunya tenia posada tota sa confiansa en lo zel y capacitat de tant savi embaixador y acabava ab aquestas notables paraulas:

«No sabem perque lo Sr. cardenal Borja digué á nostres embaxadors parlant de la estafeta: *Vs. Ms. escriban allá, que acá todos nos entendemos*, que son paraulas molt prenyades que nos podian dir á un consistori que está tant attent al servey de Sa Majt., que sins entenian ho veurian ben clar. A nosaltres nos apar acabam de entendrer que ab adxaques de acreditar la justicia nos volen perdrer sens tenir ho merescut pero Ntre. Sr. tornará per nosaltres y la ve-

ritat que sempre preval. V. P. estiga en açó molt advertit, ques terrible cosa sempre nos hajam de donar per no entesos vehentse las cosas tant claras.»

Aqui 's veu que ab tot lo domini que sobre sí mateix tenia, lo diputat eclesiastich comensava ja á perdrer la calma devant de las iniquitats y manifesta malevolensa de la Cort.

Mentres á Madrit seguian fent lo sort á las justissimas reclamacions del Principat, escrivian los municipis de Figueras, la Junquera, Ceret, Girona y altres vilas y ciutats del nort de Catalunya que tothom estava per allí molt alterat ab la nova de que 'ls soldats anavan á tornar al Empurdá. La Generalitat contestava á tots encomanantlos ab gran manera que guardessen lo coll del Perthus y 'ls demés dels Pirineus, ajudantse 'ls uns als altres pera evitar la reproducció dels excessos passats, assegurantlos que la Generalitat los ajudaria ab totas sas forsas.

Apar impossible que á Madrid no coneguessen millor la gravetat de aquella crísis política y 'ls danys irreparables que podia causar á Espanya. Y no obstant los documents de la época 'ns pintan á la cort de Felip IV vivint en mitj de la més serena beatitut y en la més completa y ditjosa

ignorancia dels perills que per tot arreu la voltavan. Per sa indolenta afeminació y sa pueril vanitat aquell rey y aquells magnats cortesans recordavan los sicles de decadencia dels imperis orientals. Tota la diplomacia de la cort se reduhia á la monótona repetició de quatre frases arrogants y ab aixó tan ridículas como l' amenassa no sancionada per la forsa; tota sa política se concretava á aplassar indifinidament las qüestions més difícils y trascendentals, procurant disfressar sa ineptitut y sa peresa ab un ergull que al cap y la fí li costá al pobre D. Felip nó pocas lleguas del extensíssim territori que sos antecessors li havian llegat.

Aixís veyem que en la *proposició* ó discurs presidencial del 2 desembre en Claris tant sols pogué dir á la Junta de Brassos desitjosa de saber com s' aclariria la situació, que 'l rey havia participat al P. Bernardino sòn intent de celebrar cort als aragonesos, passant despres á llicenciar la comensada á Catalunya l' any 1626. Al enterarse la Junta de una nova tan increible resolgué que fossen convocats los Brassos de totas las ciutats, vilas y llochs de Catalunya pera vuyt dias despres, á fí de pendrer de una vegada las resolucions més convinents al bè comú.

Com pera probar la urgencia de aquest acord, en la reunió vinent hagué de declarar lo diputat president que 'ls jurats de Castelló d' Empurias acabavan de ferli saber que de Cadaqués estant s' havian descobert més de 40 galeras que 's deya portavan 2000 napolitans al Rosselló, demanant ab aquest motiu que s' enviessen promptes auxilis á aquellas encontradas.

Alarmats los Brassos resolgueren que la Generalitat escrigués als pobles pera que estiguessen advertits del perill, prometent ajudarlos ab forsas de infantería y cavallería si fos mester; que àquestas forsas fossen tot seguit organisadas; que 's fes fortificar á tota pressa 'l port de Salou y que sens perdrer un instant fossen cridats tots los membres del estament militar, confiscantse ensemps tots los cavalls que fossen necessaris pera organisar los esquadrons del Principat.

Tenim al devant la copia de una carta de avisos que als 23 de aquell mes escrigué un catalá de Madrit á un seu amich de Barcelona, trascrita en la collecció de documents de la qual havem ja citat altres datos y devem citarne encara de molt més curiosos en los següents capítols. Se coneix que l' aytal catalá bevia, com sol dirse, en bonas fonts, pus no feya cap profecía que no

resultés veritat, ni anticipava cap nova que molt aviat no fos pels fets confirmada. Deya aixís la carta del catalá.

«La jornada de Su Magd. se dispone á toda prissa. Presto en Aragon se tiene por cierto resolverá lo que debe hazer acerca de las cosas de Cathalunya: este es ordinario discurso. Pero lo cierto es que el marques de Torrecussa tiene orden de ir á castigar á Tortosa y Lérida y los sediciosos del Principado con título de maestre de Campo general y se presume que Toralto irá á Tortosa y Torrecussa assistirá á las tropas han de entrar en Lérida. Dícese aqui por cosa cierta que Villafranca havrá ya llegado á essas costas con 48 galeras cargadas de infantería de Italia que desembarcará en Rosas y Coplibre y se juntará con la de Rossellon, la qual comensará la guerra por el Empurdan yendo sobre Gerona, bien que esto es discurso, pero fundado en las muchas ganas que tienen estos ministros de rendir y sujetar á su voluntad el Principado. Ayer embió á llamar el Conde Duque á los embaxadores de la Diputacion y Ciudad. Díxoles que Su Magd. necessitava de los cavallos, dinero, municiones y biscocho tenia en Barcelona para servirse de todo donde más

le importare y assi les advertia que lo escriviessen á los Diputados y Conselleres: bien que tenia por cierto no obraria cosa la advertencia porque harian represalias de la hazienda de Su Magd. pero que lo hazia para que no pudiessen allegar escusa y llegó á decir que las cosas estavan ya en estado que los nobles y eclesiasticos fieles á Su Magd. se havian de resolver de morir ó de vencer defendiendo su partido y mas *que el govierno de Barcelona estava en manos de sastres y zapateros* y que Su Magd. no havia de passar por tal. Dixo tambien que la Ciudad que ofreció quatro mil escudos de premio por la persona que mató á Santa Coloma se havia hecho cómplice del delito haziendo instancia fuese relaxado el barbero que fué la causa principal que sucediese tal muerte. [1]

«De todas las referidas palabras y razones se ven los deseos grandes tienen de destruir y assolar para siempre á Cathalunya los reales ministros, sin embargo que tienen tantas partes donde acudir con toda diligencia. De quantos trabajos tiene y padece la monarchia, se olvidan teniendo solo memoria de nuestra cara patria.

1 Aquest barber feu disparar los canons de la Dressana contra la galera que esperava al Virey.

Muchos dias ha que en el estrecho, á vista de Cadis, hay una armada enemiga que ha hecho algunos danyos en Andaluzia: con todo ni dellos ni della hablan para remedio, solo hablan y instan la lleva del batallon de Castilla para destruccion de Cathalunya, aunque experimentan que sus diligencias no tienen el deseado fin: porque muchos de Toledo se han retirado á la montanya: un marques que fue por ellos se bolvió á Madrid y los de Alagen, lugar de.... viniendo marchando se emboscaron en Sierra Morena no queriendo pasar adelante. De los Portugueses que havian llegado ya en Aragon no quedó ninguno, *vinieron á esta Corte los officiales desamparados de los soldados todos.* De Flandes llegó aviso que no fue possible socorrer á Ras, plaça sitiada del frances: antes bien intentando los Españoles socorrella perdieron mucha gente y con todo con tantos trabajos en toda la monarchia se passan ellos en silencio sin tratar de remediallos: solo se trata de las felicidades de Cathalunya para aniquilarla.

«Pidió á Balbasses un personaje grave si las fuerzas de Su Magt. eran bastantes para contra ella valiéndose Cathàlunya del francés y respon-

dió que no, antes si del se valian los Cathalanes quedava España perdida.

«La cavalleria de las órdenes marcha ya á los confines de Aragon. Manda Su Magt. para acompanyar su persona juntar todos los cavalleros y nobles de sus Reynos. Dizese con seguridad que estando en Aragon convocará toda la nobleza Cathalana y Ecclesiasticos á fin de quitar á Cathalunya las fuerças y tambien los cabos que le pueden valer: que por falta dellos que goviernan sus armas y gente piensan salir con sus intentos, aunque sea menos la del Rey.

«De lo dicho se puede colligir el mal estado de los negocios del Principado y que es fuerça vengan á parar á total ruina suya ó á una grande libertad: la qual ruina será tan universal que no escaparan della los mas afectos á la Real Corona, porque el intento de sus ministros es postrar del todo á Cathalunya para siempre y tener cautivos y esclavos para siempre á los Cathalanes todos. Las personas entendidas y las que tienen hazienda en esse Principado no dexan de admirarse viendo los Cathalanes descuidarse tanto y dizen (bien que baxito entre dientes):—Como duermen tanto los de Cathalunya! y como no procuran armas y *fuerças estrañas auxilia-*

res, sean cualesquiera, sin las quales y buena cavalleria es cierto se han de perder? El frances dizen que de buena gana vendrá bien por sus interesses en dar socorro.

«En este punto se hazen pregones en esta villa con tres Aguasiles y quatro trompetas que pena de la vida todos los cavalleros y hijosdalgo esten á punto para 20 del que viene para acompanyar á Su Magt. en la jornada tiene publicada en Aragon. No quiere substitutos tanto de los de las ordenes como de los demás, las compañías de la villa pasan muestra ya. Todos los dias la passan los de fuera della.

«Las palabras del Conde Duque á los Embaxadores han causado confusion grande y son que las cosas de Cathalunya havian llegado á tal desverguença que era forçoso que toda su noblesa saliesse á acompanyar á Su Magt. á vencer ó morir.—Fratres vigilate quia adversarius vester circuit quærens quos devoret cui resistite fortes. *Pues tan cercana tienen á Francia*, no vivan descuidados. De Çaragoça avisan como llegaron á ella de Pamplona 14 pieças y muchas cargas de armas. En esta villa entran todos los dias muchos cavalleros de habito y otros.»

¡Quin desconcert lo de la monarquía espa-

nyola en los jorns benhaurats del Comte Duch! Sembla que un llegeix la historia del regnat de D. Henrich l' Impotent. Ab tot, lo més notable de aquesta carta es la recomendació que fa respecte á Fransa y á la necessitat de cercar forsas militars, sobre tot de cavallería, pus demostra que ja llavors se comensava á fer propaganda pera l' aliansa ab los francesos ab los mateixos arguments que veurem invocar en una ocasió més solemne.

Ab data de 29 del mateix mes de agost escribian de Valencia una carta no menos interessant y curiosa per las novas que donava de la situació política de la monarquía. Deya de aquest modo:

«Lo nuevo de aqui es: Primero, que viendo Su Mag.d que el batallon de Castilla no queria salir embió á Toledo nnos alcaldes de Corte para sacar de aquella Ciudad los de dicho batallon y que por esto se amotinaron tanto los vezinos della, que dichos Alcaldes se tuvieron que retirar huyendo mas que de passo. Escrivenlo de Madrid por cierto y que son mas de 600 los que se han echado al monte. Lo mismo escriven haber sucedido en Segovia y que en Sevilla y Galicia ha havido motines tambien, que por ser tierras

mas apartadas, no se tiene por tan cierto, como lo de Segovia y Toledo. Todo sucede felizmente en favor de nuestra Catalunya: pues á lo que parece buelve por ella Dios en estos estorvos y impedimentos.

«En Cadiz huvo un grande desafío contra los duques de Maqueda y Ciudad Real. La causa y motivo fué porque Maqueda, general de la armada real, quiso ahorcar un soldado suyo en la orilla del mar, haviendo mandado plantar una horca para ello, la qual mandó derribar Ciudad Real governador de aquella ciudad. Por esto embió un recaudo á Maqueda, diciéndole que Su Ex.ª solo era general del mar, no de tierra de la qual él solo lo era y assí que no podia ejercer justicia en ella, menos ahorcar á nadie y que si tal prettendia fuesse en el mar. Encontráronse por esto de modo que se desafiaron señalando puesto para el duelo; que fué una islica dos leguas de Cadiz, adonde embarcados acudieron cada uno en su chalupa y alli se acuchillaron quedando entrambos muy mal heridos, tanto que están oleados.

«Permite tambien el Cielo estos encuentros y desdichas, favoreciendo la innocencia de Cathalunya, á quien ha de ser propicio siempre.

«Confirmase haver cautivado los moros el lugar de S. Ginés de la Jara, dos leguas de Cartagena, con mucha gente de Murcia y Cartagena que havia acudido á dicho lugar con una novia y personas de mucha importancia para la fiesta del Santo que se haze y celebra por el agosto, cuyo cuerpo está en un convento de franciscos al qual tambien dizen han entrado y robado los moros, bien que otros dizen lo contrario, porque le defendieron sus frailes. Con todo es grande desdicha y plaga cruel para España.

«Tres ejércitos han de acometer á Catalunya, por Lérida el uno, por Tortosa el otro y por Girona el de Rosellon. Quiera Dios por su misericordia y bondad que todo se despinte.

«Casi todos los dias se juntan los Consejos de la Corte en el quarto del Conde Duque, assistiendo á las juntas Su Mag.d Muchos dellos representan que si Cathalunya está unida es impossible salir con lo que della se pretende. Al fin escriven de allá que los Sres. de los Consejos se hallan muy embarazados con estas cossas de Cathalunya.

«El viernes passado escrivió Su Magd. á este Virrey dixesse de su parte á los tres estamentos ó braços que por ahora suspendia la leva de los

dos mil hombres de este Reyno, que havia tantas vezes pedido y tambien el entregalle la artilleria desta ciudad: de lo que muchos se han holgado: pero no todos por tenerlo á mala senyal.

«Dizen estos que por este camino quiere el Conde Duque vengarse tambien de los Valencianos, porque no fiándose dellos dixo á su embaxador estas palabras: *De modo que mas estiman los de Valencia á los Cathalanes que á su Rey*. Fundados en estas palabras temen algunos alguna grande venganza contra este Reyno, del Conde Duque.

«El domingo passado mandaron al Governador de Valencia y á un juez de la audiencia que saliessen desta Ciudad con alguna gente. Dizen unos han ido á Sogorbe por la artilleria de aquel castillo; otros que á la raya de Aragon á entrar tropas de soldados para alojarlos por el Reyno y molestalle con ellos en venganza. Hasta ahora no se sabe el fin de su salida: con que están todos los Valencianos suspensos y á pique de algun motin desseado de muchos. No lo permita Dios, que tengo por cierto sucederia peor, segun estan los animos alterados y conmovidos, que en Cathalunya.

«Tienese por cierto que los Sres. de los Consejos de Su Mag.[d] no se fian de los Valencianos: assi se mandó parar su leva, entendiendo que han de ser mas de parte y en favor de dichos Catalanes que de los Castellanos, haviendo de salir como saldrian por fuerza y de mala gana contra ellos. Pienso que dieron en el blanco haziendo tablas del juego. Buenos van ahora los Valencianos, aunque *entre ellos hay muchos realistas*; *pero no se atreven á mover ni á chistar por temor de la plebe.*

«De nuevo han mandado á los cavalleros de hábito con penas pecuniarias y de tantos anyos de destierro en Oran, esten aprestados con armas y cavallos para salir luego al punto que se les dará aviso á acompanyar á Su Magestad y picar donde se les ordenare. Todos estan dados por ello á Dios, si ya no á los diablos. Yo digo que es mi parecer que comiença aqui la vengança del Sor. Conde Duque por los soldados y artillería con que no han querido los Valencianos servir á Su Mage. tantas vezes instados, tantas pedidos, *ubique sunt angustiæ.*

Havem copiat aquestas cartas confiant que no las trobaria ningú pesadas y considerant que proban plenament ab quanta rahó sostenim que

las turbacions de Catalunya en aquell temps no sòn més que un detall del gran quadro de desordre y decadencia que presentava llavors la monarquía. Resumim la essencia de tots los documents que anem analisant y trobarém que 'ns pintan al rey enganyat y trahit per la vil turba cortesana; los ministres, sens saber, com vulgarment se diu, á quin Sant encomanarse, al mitj de aquell terratrémol que ensorrava l' imperi de Cárles V com un castell de cartas; los pobles alterats y esporuguits á la vegada ab la perspectiva de las venjansas de la cort y al altre costat de la frontera l' estranger observant ab la rialla al llavi l' anarquía que devorava l' Estat y amanintse á arreplegar las despullas de aquesta gran potencia que més vivia de sa antiga reputació que de sa forsa efectiva.

Inseguint l' acort pres per la Junta de Brassos als 2 de setembre, la Generalitat feu circular per totas las ciutats, vilas y llochs de Catalunya una carta estampada per la qual novament se convocavan los tres estaments, pera 'l dia 10, manant que per veu de pública crida la fessen coneixer los nuncis en tots los caps de veguería. Aquest document, hont se veu la firma y 'l robust estil del canonge Claris deya de aquesta manera:

«La gravedat dels negocis desta Provincia nos te dias ha vigilantissims en procurar medis que satisfent á Sa Magd. (que Deu guarde) assegurassen la pau y quietut pública. No havem tingut sort de proposarne algun que sie estat ben rebut per Sa Magt., *ni tenim ja confiansa de poder atinarlo,* sino es que cohoperant la Provincia discorra ab mes acert y axi, inseguint lo vot y parer dels Brassos que vuy havem tingut en la casa de la Diputacio havem delliberat convocar totas las personas dels tres estaments, Ecclesiastich, Militar y Real que acostuman entrar en la Junta de Brassos, tant los ques trobaran en lo present Principat y Comtats, com als que absents tenen en ell estats ó Baronías y á totas las Ciutats, Vilas y llochs de la Provincia. Suplicam á V. M. sie servit acudir personalment y si será llegítimament impedit per son legitim procurador per als deu del corrent mes de setembre á las tres horas de la tarde, ab continuació dels dias seguents á la present casa de la Diputació pera aconsellarnos lo que podem y devem fer en negocis tant graves y considerables que comprenen tot lo ser de la Provincia, que ab lo parer de tots confiam se pendrá resolució á gloria de Deu Nre. Sr., servey de Sa Magt., benefici

y conservacio de la Provincia, que es lo fi que ha de obligar á V. M. á acudir ab molta puntualitat á una causa tant de tots.—Guarde Deu á V. M. Barcelona á 2 de setembre de 1640.—*Lo canonge Pau Claris.*—Los Diputats del General de Cathalunya en Barcelôna residents.»

Fou cas notable y gran ensenyansa pera la Cort que no obstant las intrigas y amenassas de aquesta acudiren á la crida 4 abats, un prior, 23 canonges, 148 membres de la noblesa, y 71 representants del Bras Popular, resolguent ajuntarse cada dia á las 8 del matí y que 's procurés l' assistencia de tots los qui tenian obligació de concorrer á la Junta, imposantse als negligents algun castich per rahó de la gravedat de las circunstancias.

Al comensar aquesta sessió fou repartida la *Memoria* de la qual havem ja parlat en un altre capítol, explicant los excessos que havian comes las tropas en lo Principat y en los pobles del Rosselló. Despres de aquesta relació y de la dels esforsos que esterilment havia fet la Generalitat pera alcansar justicia y esmena dels danys y contrafaccions que tots lamentavan, donava compte de la fama y opinió universal que per tota Espanya pregonava estar fent lo govern de

Madrit grans preparatius militars pera invadir lo Principat y de que á fi d' evitar grans desgracias havia escrit la Generalitat á la Reina, al Serenissim Princep, á Sa Santedat, al Comte Duch y als grans de Castella que tenian esstat en aquesta Provincia, pregantlos que intercedissen ab S. M. pera induhirlo á mes benignas resolucions. Arrivant despres als fets derrerament succehits, contava la *Proposició* que en la matinada del dia abans havia tingut avis de que anavan arribant á la vila de Rosas vaxells rodons carregats de infantería y que un d' ells havia deixat 500 homens en la població y que á las 11 s' havia rebut la nova de que s' atansavan vers lo coll de Banyuls 4000 homens y 400 cavalls pera invadir lo Principat, per qual motiu s' havia resolt enviar cap allá al diputat militar ab forsas de infanteria y cavalleria de la Ciutat. Ultimament recomptava los belicosos preparatius que estava fent lo govern de Madrit á Navarra, Aragó, Guipuzcoa y Viscaya pera atacar á Catalunya. Acompanyava á aquesta exposició de fets una extensa y molt ben rahonada justificació de tots los cárrechs que s' havian fet á la Provincia y la copia de una carta que dos dias abans havia escrit la Generalitat al rey, en la qual se llegeix aquesta ferma declaració:

«Que V. Magestat ab sa real presencia vinga á consolar estos sos fidelissims vassalls, que tant han patit y patexen y tenir Corts, es la major honra y mercé que poden esperar, pero que á una Provincia tant fael y leal, ahont tots donarán fins la última gota de sanch en servey de V. M. haja de fer la vinguda ab exercit, no podem dexar de llamentarho y representar á V. M. postrats á sos reals peus ab llágrimas en los ulls tretas del intim del cor, que lo entrar exercit en esta Provincia seria sa total desolació y ruyna, com tenim experiencia de la vila de Perpinyá, en la qual fan los soldats als naturals las majors opressions y violencias que podian esperar de enemichs, per las quals, segons vehem los animos, ans no passaran los Provincials perdran las vidas, y segons las generals constitucions, usos y costums *jurades per V. M.* los vots en las Corts han de ser liberos y *nos poden tenir haventhi exercit en Cathalunya.*»

Verdaderament foren grans la unanimitat y entussiasme ab que 's prengueren los acorts en aquellas reunions de Brassos, aumentadas desde 'l dia 12 ab l' assistencia de molts més síndichs de las universitats de Catalunya. Mentres en lo palau de la Diputació deliberavan respecte á

tant considerables negocis los prelats de la Iglesia, los priors de las ordres religiosas, los delegats dels municipis y 'ls representants de las més ilustres familias de la noblesa catalana, acudia ab febrosa ansietat á las portas de la casa una inmensa munió de gent vinguda de tots los pobles del Principat. Deixavan los pagesos lo conreu de las terras, arreconavan los menestrals las eynas del ofici y eixian los lletrats de la dolsa soletat del estudi, moguts pel calor de un sentiment que 'ls feya incapassos de pensar en res que no fos lo perill de la patria y la salvació de las llibertats públicas.

Era que la opinió general de tot un poble cambiava la bullanga en una verdadera revolució de la qual devian sortir aquellas tremendas decisions que trasforman en poch temps lo mapa dels imperis.

CAPITOL VII.

Notable carta de un confident de Madrit.—Desengany de la opinió pública.—Epístola de Claris al P. Bernardino esplicant la situació dels esperits.—Tristíssim fi de Micer Hieronim Garau, Dr. del Real Consell.—Importants resolucions de la Junta de Brassos.—Memorable victoria de Illa.—Derrera carta den Claris al P. Bernardino.—Lo tractat de aliansa ab lo govern francés.

No hi ha cap dupte que las autoritats de Barcelona tenian molt ben organisadas las cosas pera estar sempre al corrent de tot lo que podia interessar al pays en tant crítichs moments.

Aquella mateixa persona de la qual havem trascrit duas cartas escritas en castellá, donant preciosas noticias y advertencias als barcelonins, n' escrigué un' altre més interessant encara desde Madrid lo 11 de setembre, ab la particularitat d' esser aquesta en catalá. Dihem que fou

la mateixa persona, fixantnos en l' estil, en las ideyas políticas y en la concordancia de las datas de las duas primeras, ab las que s' esmentan al comensament de la tercera. Lo manuscrit de ahont la copiem diu senzillament que es una *Carta de avis de un bon confident*. La recomanem als nostres lectors com un document molt superior á tot quant nosaltres poguessem dir pera descriure los fets y 'ls sentiments de aquella época. Diu aixis.

«Ab carta de 23 y 29 de Agost escriguí á V. M. llargament, pero com cada dia y ha noves de que donar avis y molta falta de portadors perque ha dos estafetas que obran totas las cartas, tant las que van com las que venen, axi que nos pot escriurer cosa que no vinga á noticia dels ministres, sino es per via extraordinaria y pus ara tinch ocasió, no la vull perdrer.

«Lo marqués de Pobar se es partit desta Cort á 7 del corrent pera Vinaros y de aqui pera Rosas de hont apres que lo exercit será als confins de Cathalunya ab lo tren de la artilleria y los demes aparells necessaris ha de proposar á la Ciutat de Barcelona de part de Sa Mag.t que juntament ab lo General fassa que los ministres del Rey que estan apartats comparegan y que exer-

cescan llurs officis ab tota seguretat offerint de part de Sa Mag.t de guardar les Constitucions integrament sens alterar cosa alguna, per compliment de la qual promesa aporta poder de Sa Mag.t pera jurarles de nou si aparexerá. També los proposará assistescan á la justicia pera que sie castigada la mort del Virrey y si la Ciutat y Diputació li responen que no son poderosos pera fer lo que Sa Mag.t vol, te orde de replicarlos que ja que no son poderosos per lo ques proposa que assistescan á las armas de Sa Magt. ferá que se fassa un fort en la Inquisició ó en altre part mes convenient que assegure lo pervenir, que la plebe no se apodere de una Ciutat tan principal en perjudici de la gent honrada y ques pretinga no succehescan delictes tant inormes com los ques son comesos en exa Ciutat. Y en cas que la Ciutat y Diputació no vullan venir en axó los desenganyará que Sa Magt. ab viva forsa de armas castigará á dita Ciutat persuadint á les demes universitats del Principat que Sa Magt. sols está offés de Barcelona y que sas armas sols han de ser per castigar á dita Ciutat sens prejudici de les demes Universitats pera que donen pas ó ja que axó no fassen al manco nos curen de exir á la defen-

sa de Barcelona, á fi que ab mes seguretat la dominen, essent indubitat que subjugada ella ho será ab facilitat lo demes.

«De tot lo dit se veu ab quanta atenció se ha de anar ab estas materias y com necessitan ellas de eficas remey y prompte, lo qual segons tots los que volen be al Principat, que miran las cosas de prop en esta Cort y conexen les qualitats dels que govèrnan es hu dels medis que ab Cartes de 23 y 29 del passat se son donats y no ni ha altre, tenint per indubitat que encara que los treballs que vuy te lo Principat se vingan concordar nos pot negociar be sino ab las armas á las mans, *perque estos son com los noguers, que donan lo fruyt á bastonades y no fan cosa bona sino per por*, que com son cruels, si no tenen forsas, son mansos si troban resistencia.

«També se son despachades cartillas per tots los Ecclesiastichs y nobles pera que acudan á un lloch principal lo qual en ditas cartillas está en blanch, sots obligació del jurament de fidelitat tenen prestat.

«Diuse per cosa certa que lo lloch ahont se convocarán será á Perpinyá ó un lloch de Rosselló y axó se fará á effecte de tenir los nobles y Ecclesiastichs segurs á la devoció de Sa Magt.

si comparexen, ó quant no, saber los que no seguiran les parts de Sa Magt.

«Axi mateix ses dit ques valdran dels generals ó altres Prelats superiors de les religions que son en España pera que sos subdits que son en Cathalunya dexen las armas y procuren ab la autoritat que tenen per medi de les confessions sossegar lo Principat per poderlo despres de assossegat treballarlo á son salvo.

«En fi, Senyor, lo dictamen dels de assi son opposits dels de aquí, perque en tenir noves que axó va mal se posan com un guant y en saber ques posa millor se posan com uns tigres y que axó sie veritat es clar per los que saben lo que ha passat assí, que si be crech que V. M. ne estará ben informat, ho penso repetir breument. Assí quant succehí lo primer fracas de Sta. Coloma de Farnes ab la crema del aguasil Monrodon temeren; quant apres saberen la crema de dit lloch y que Joan de Arce era escapat de Amer, ja feren altre cant, tractant de castichs. Mes avant, quant saberen las faccions que feren los Cathalans contra los soldats en St. Celoni y Barcelona y tot lo demes que succehí á 22 de maig y 7 de juny sels torná á posar la por al cos; pero quant tingueren avis del que hagueren fet los

soldats en Perpinyá á 14 y 15 de dit, los aparegué que ja tenian rendida Cathalunya essent senyors de Roselló y de les hores en sa tractan de invadir ab armes lo Principat y despoblar los moradors y assolarlo, de manera que no tinga animo de contradir.

«Apres de que han tingut noticia que tothom estava resolt de defensarse, pareix que havian volgut aquietaro, si be sempre los ha donat gran ánimo los desastres y robos que los provincials han fet entre ells ab les cremes y desconcerts ques son vistos; pero ab títol de traydors. Ara ultimament los ha aparegut que sels era ubert lo Cel quant es vingut lo prior Isern de Tortosa de part del Capitol y Ciutat demanant á Sa Mag.t quels assistis á dita Ciutat contra los inquiets que la revolcavan y perque lo dit oferí que si Sa Mag.t li donave cartas per ajustar les pretensions que tenian certas confrarias acerca las insaculacions *donaria á Sa Mag.t tota dita ciutat á sa devoció*. En continent li donaren lo que demanava y lo han despatxat de la Cort pera que obre dit efecte y per altre part fan arrimar tota la gent de Aragó á Valencia, tant per poderla entrar per Tortosa á Cathalunya al que se enten, com també per acallar algunes revolucions

ques son mogudas en Valencia per ocasió de haver volgut posar als presidis soldats Castellans.

«Ara ultimament que han sabut que aqui havian convocat los sindichs de les Universitats sots pretest de fer una germandat, han concebut grandíssim temor, aparexentlos que axó ab la primera nova quels vinga millor tornaran á maquinar contra dit Principat, perque los inclina en axó la mala voluntat quels aportan.

«De hont inferexen los ben entesos que volen be al Principat, encara que no sian naturals dell, que no pot negociar be, ara sia concordant, ara sia á tota rotura, sino es ab les armes á las mans com está dit.

«Lo engany que segons se diu per assí prenen algunas personas principals de no voler correr ab la major part del Principat, aparexenlos que cumplen mal ab la fidelitat que ells y sos passats han tinguda á son Rey es notable y lo mes perjudicial que per ses coses pot ser, perque posades les coses al estat que vuy estan es cert que no corrent ab la major part, si acas te lo Principat mal succes no seran ells exempts de sa desdicha, com se veu ab los de Perpinyá, que igualment senten los treballs de aquella vila los que feren armes y los que non feren, quant fora estat mi-

llor que tots haguessen dadas sas vidas per la patria y ara no patirian lo que pateixen y no haverse volgut amostrar tant faels en perjudici de sas haziendas, y fills, no teninthi cap obligació.

«Aquest exemple sol hauria de bastar pera que cada hu obris los ulls y procurás correr ab la major part, puix es cert que si y ha conformitat, ab la ajuda de Deu tindran las cosas bon succes y al contrari si la conformitat falta será la desdicha igual per tots. No dexaré de advertir que á tot bon respecte que assi tenen á tots los del Principat per infels á Sa Magt. com de tals se parla publicament, no embargant que lo Comte Duch diu que lo mal sols es en la plebe, no perque ho senta ell axi, sino pera contenir á la noblesa y Ecclesiastichs que nos declaran del tot, lo ques colligeix de moltes rahons que diu del ques fa ab los embaxadors del Principat als quals detenen en esta Cort sens dexarlos anar. Entre altres rahons perque aqui no gasten mes las cosas del Principat y axi noi ha que perdrer en aqueix cap. Lo ques deu, Senyor, es assegurar los actes tocants á la conservació del Principat, lo qual consisteix en tirar tots una corda, al que si alguns mal entesos nos volen aderir es-

bo ferlos ho fer per forsa com als frenetichs que no volen acceptar lo quels ha de curar. Obligam dir assó moltas rahons políticas las quals no dexaré de dir assí, encara que las tindran aqui millor previstas, sols per lo amor que aporto á ma patria y per la gana que tinch que se asserte. La primera es que los Princeps mes clements no acostuman pendres raels de infidelitat, ans be guarda la venjansa dells molt temps, la qual solen fer major quant mes se dilata per necessitat ó utilitat de no poderse pendrer... Si axo fan los ques precian de clements, que faran los que del any 1626 avorrexen la nació sens tenir causa de dit avorriment, ara que publican tantas causas justificadas? La segona que vuy per los monarcas noi ha paraulas que obliguen mes temps del ques util per sos fins la observancia delles, *essent cosa assentada que tots seguexen la doctrina de Machiavello en axó, com si fos veritat assentada*, á be que se acorren de allegar lo mestre que la ensenya, y *axi fiar en promesas de Princeps en esta materia no es altre cosa que voler ser enganyat*. La tercera que los ministres que vuy governan la monarchia no tractan sino de mentir. Per confirmació de assó sols

diré que apres que los Pares Caputxins (1) han donada la carta que escrigué lo Bisbe de Gerona als Diputats acerca de la justificació de sos procehiments y censures contra los incendiaris de les esglesies de Riudarenes y Montiró, lo Compte Duch encara persisteix que dits procehiments y cartas son estats fets violentats, que no diria tal dit Bisbe si estave segur de sa persona. De aqui inferesca lo tracte dels de assí, que nom vull allargar mes.

«Tot lo sobredit va encaminat á no aceptar concert, sino que en cas se fassa sia ab las armas á las mans y pactejant lo que es necessari per la conservació del Principat per lo pervenir, de manera quels succehesca als ministres que han volgut acabar ab les prerogatives de Cathalunya lo que ha pronosticat una persona molt entesa desta Cort, que lo medi que han volgut pendrer per acabar sos privilegis aqueix mateix obligará á concedirne á dita Provincia de majors si la volen contenir en obediencia de Sa Magt.

«No puch dexar de dirho, á be que tenia acabada la carta, la entrada del exercit en Catha-

(1) Se refereix als PP. Fra Bernardino de Manlleu y Fr. Joan de Cerdenya.

lunya es certa y sens dupte y axi nols enganyen paraules ni discursos de que volen embarcar aquesta gent. Fassan totas las provisions que son necessarias per la guerra y no sie com lo any 1639 que no cregueren la entrada del frances fins que fou en Rosselló y aximateix nols persuadescan que lo exercit de la Provincia y lo del Rey unidament entren en lo Llenguadoch com assi ho discorren molts, que vindria á parar en axó, perque no fora sino fer una guerra civil á la Provincia á la sorda per debilitar sas forsas y ferla odiosa al frances per poderne haver despues la rahó. No dexen de considerar los alojaments, que sols esperan al hivern que ve. Lo que se ha de prevenir es assistir á Tortosa, per hont se diu será la entrada y procurar que no se aparte del restant del Principat, enviant allá un gros del exercit pera impedir lo ímpetu del enemich ques detinga en Tortosa, perque los tortosíns conegan lo desacert han fet en no voler seguir tot lo Principat.»

De aquest sí que no 's podrá pas dir que no parlés, com dihem nosaltres, ben clar y catalá, anomenant cada cosa per sòn nom y no escrivint cap *i* sens posarhi sòn punt ab tota conciencia. Certament devia esser un observador capdal lo

polítich desenganyat que ab tal franquesa parlava de las més antigas y veneradas institucions de la terra catalana. Los homens del sicle XVII havian rebut prou llissons pera estar curats del fanatisme polítich; s' havian educat á la escola de l' adversitat, que es de totas la més crudel y profunda y al trobarse sols pera defensar llurs drets, inscrits en tantas lleys menyspreadas y jurats per tants princeps y vireys sens paraula, s' havia desvanescut en llurs esperits aquella illusió que fins llavors feu tants miracles de lealtat. Moltíssim ens dol que las condicions de aquesta obreta 'ns obliguen á triar ab tanta parsimonia entre 'l molts documents que retratan ab singular vivesa aquesta nova tendencia de la opinió pública; mes abans de deixar la ploma encara 'n copiarém algun dels que ab més calor la interpretaren en aquells jorns de alteració y lluyta perpétuas.

Ningú las comprenia com En Claris, ningú tenia tant talent, iniciativa y prestigi com ell pera estudiar aquella gran conmoció política; preveurer los perills que pera la patria creava y encaminarla per dreta via cap á una solució práctica y definitiva que apartés pera sempre més de Catalunya semblants crísis. Res més interesant que

l' espectacle del combat mortal que comensá llavors entre la Cort y 'l Principat de Catalunya, al qual representava y dirigia ab la ma ferma de un timoner expert l' impertérrit president de la Generalitat. Y totas las peripecias, tots los cambis de aspecte de aquella guerra sens treva ni misericordia se troban perfectament descritas en la correspondencia oficial ahont lo gran patrici no 's prengué may la pena de amagar ab diplomatichs eufemismes la violencia dels sentiments que cada dia esclatavan ab més furia en los cors dels bons y dignes fills de la terra catalana. Vejas lo que li escrivia al P. Bernardino de Manlleu ab data de 10 de setembre:

«Será la guerra mes sanguinolenta que may se ha vista, perque tothom está resolt de morir y tindrán molt que fer los soldats en matar tanta gent, que sap V. P. son bellicosos y per deffensar la causa de Deu, propia honra, hasienda y vida dins sa casa, vendran molt caras sas vidas y tot redundará en desservey de S. M. qui perdrá lo exercit y la provincia.»

Notabilíssima es també, per las noticias que dona, la següent epístola que als 18 de dit mes de setembre escrigué lo diputat eclesiastich al mateix personatge:

«En los brassos que tenim convocats com scriguerem la ultima stafeta han acudit ab molt gust totas las personas de Cathalunya quey tenen lloch y sindichs de las universitats y totom... en procurar la conservació de la provincia en que consisteix lo major servey de Sa Magt., De u lo gde· pero resolts tots á no passar per las hostilitats dels soldats y per axó se sta fent moltas prevencions per impedir la entrada als de Rosello en cas vullan tornar en Cathalunya y als de Arago si volian entrar per aquella part y per assó son anats los deputats militar á las parts de Gerona y Empurdá y lo reai á las de Tortosa, Lleyda y Balaguer. De tot se dona rahó á Sa Magt. á la Reyna Nra. Sra., Serenissim Princep, consells y grandes de Castella ab las cartas que van sota plech fetas ab molt madur consell de parer de tots los Brassos y del savi Consell de Cent y axi convé que V. P. ab tota prestesa las mane donar advertint que done primer la de sa Magt. en sas proprias mans y despres las altres y que per ningun camí ne done alguna abans que no sie donada primer la de Sa Magt. Los ecclesiastichs, militars, reals y sindichs que han acudit als Brassos son un número casi infinit que per no caber á la sala dels

Reys los havem de tenir á la sala gran de la Capella. Tota la provincia está posada en arma y han elegit dins Cathalunya quatre plassas de armas en las quals dins pochs dias segons se va disposant hi haura sexanta mil homens, so es quinze mil á cada una y á mes de axó á la part que será menester acudirá totom ab sometent general, pero tot assó es salvada la obediencia y llealtat al Rey N.re S.r del qual no podem creurer vulla que los soldats vingan assi á cremar, robar y matarnos conforme amanassen los de una part y altra. V. P. pot assegurar aqui á las personas quen parlará que estas prevencions nos fan ab altre intenció sino per deffensa de Deu N.re S.r cremat dos vegades per los soldats, proprias honras, vidas y hasiendas y conservació de las Constitucions, privilegis y llibertats conservadas ab tanta sanch de nostres passats.»

Aquesta carta fou escrita un dimars. Lo dissapte abans, que era lo 15 de aquell mes, partia en la nit d' esta ciutat lo Dr. Hieronim Garau del Real Consell per lo portal de S. Antoni ab un cotxe, en companyia de dos fills y alguns altres, per anarse á embarcar en una barca que tenia previnguda passat lo portal de la Dressana, y en esser fora del portal se posá lo cotxe á

correr á la posta. Aixó fou ocasió de que 'ls soldats que estavan de guardia anassen á registrarlo, mes aixi com hi arribavan isqué de dins lo fill major que 's deya Micer Joseph y tirá una escopetada ab la que mal ferí un dels soldats, del que 's mogué un gran avalot en lo qual mataren á dit Mr. Joseph y feriren á dit Mr. Garau. Com anava creixent l' alteració, perque no l' acabessen de matar, los soldats que estavan de guardia lo tancaren en lo portal. Despres al matí hi acudí molta gent ab crit de: *¡muyra lo traydor!* y la Ciutat hi posá guardas perque no 'l matessen. Lo matí del 18 hi aná la Diputació ab massas altas acompanyada de molts cavallers y 'l posaren dins la iglesia de S. Antoni, que era prop lo portal de aquest nom.

Aixís conta 'l fet un *post-scriptum* de la carta que acabem de copiar. Lo Dietari afegeix que 'ls diputats y consellers vegeren en gran risch llurs vidas pera salvar la de M.r Garau y ab data del dilluns 17, lo següent:

—En aquest die entre las nou y deu horas de la matinada succehí un cas atrós en la present ciutat y foch que havent ses Senyories y los Srs. Consellers lo die de ayr posat en salvo al doctor Hieronym Garau del real consell en la

Iglesia de S.t Antoni de la present ciutat se mogué un gran alborot causat per una dona que digué que dit Misser Garau havia dit que si Deu li donava vida be 's venjaria y que be 'n penjaria molts. Fou tanta l' alteració que causaren estas paraulas que molta gent aná en dita capella de S.t Antoni y pujaren dalt ahont estava hil prengueren sopal rosegantlo per la escala avall trahentlo defora al carrer hont li pagaren tantas punyaladas y panardades quel dexaren que no tenia figura, dient.—*¡Muyren traydors á Deu, á la patria y al Rey!* No pogueren ses S. S. ni los Srs. Concellers salvarli la vida com lo die antes perque ja fonch fet lo cas quant ho saberen. Deu li vulla haver perdonat y en sdevenidor sia exemple dels qui tenen y ocupan carrech de Rey, *que la soberbia may es bona, ni lo governar ab imperi, que porta á tal estat.*»

A tot aixó la Junta de Brassos, pera 'l major acert en lo govern y administració de la Provincia havia distribuit los treballs entre la comisió antiga anomenada de la *trentasisena*, lo *dotzena de guerra* y la *dotzena de hisenda*, las quals tractavan de tot lo relatiu al benefici y conservació de la terra. La de guerra proposá que lo núm-

ro de gent que havia de fer cada universitat no fos anomenat ab paraula de *quint*, sino ab altre modo y forma *ab que vingués á ser lo mateix número,* lo qual demostra lo detestat que devia esser aquell mot en tot lo pays. També proposá que 's deixés á disposició de las universitats lo mudar de mes en mes los soldats, perque en algunas parts era convenient y en altres danyós y que 's manessen publicar cridas encontinent que no s' alterés lo preu dels grans, ni de ninguna especie de viures y manteniments conforme llavors estavan. Los Brassos aprobaren aquesta resolució, aixís com la de fer registrar la existencia de tota mena de grans en cada cap de veguería.

En la Junta del 19 se nomenaren los mestres de camp y sargentos majors de totas ellas, táxant los seus de la gent de guerra que devia reclutarse, quedant cada mestre de camp en lo poble cap de veguería y las sargentos majors repartits en las cuatre parts en que devia cascuna dividirse, promovent la fabricació de la pólvora, l' aplech de totas armas, y 'l de la gent que devia exercitarse en ellas y en actes militars lo més prompte posible. Las companyias devian constar de 200 homens, formantse la cavalleria ab los qui tinguessen cavall propi, comprenent l'

exercit tots los homens validos de 16 á 60 anys de edat. Las armas eran picas, mosquets y arquebusos, exceptadas las companyias de almugavers que 's composaven dels mes aptes pera servir ab escopeta llarga, pedrenyal, pistola y panart. Los pobles devian elegir los capitans, alferes, sargentos y caps de escuadras y 'ls mestres de camp devian alotjar llurs tercios pagant los viures al preu corrent en cada lloch. També devian procurar que llurs tropas anessen molt unidas al marxar y que no fessen agravi ni dany á persona alguna, així en lo camí com en los pobles ó casas solas. Y així abans de marxar devian llansar un bando en lo lloch ahont havian estat alotjats, ab lo qual se digués que cap soldat podia danyar ni agraviar á persona alguna sots las penas previstas fins á mort natural inclusive segons la gravedat dels delictes, notificant á tothom que si algun soldat restés debent alguna cosa ó hagués donat algun dany ó fet algun agravi s' acudís á dits superiors, que 'ls administrarian justicia.

Pera compendrer ab quin entussiasme combatian los pobles, no cal sino llegir la carta que 'l cavaller D. Francisco de Vilaplana escrigué desde 'l coll de Ternera als 26 de aquell mes y fou

llegida en Junta de Brassos del dia trenta. En ella explicava que 'l diumenge passat—la carta era del dimecres—á mitg dia havia anat á Seret y al tornar l' endemá á las dos de la tarde havia trobat á Illa assitiada, batentla l' enemich per dos parts ab 5 canons. Al matí pugué entrar á la plassa pera ajudarla, vehent als homens combatent com braus soldats «y las donas tant com los homens, pujant pedras á la muralla y tirantlas als soldats» sobre tot al saber l' arrivada del cavaller y dels seus, pus tothom se posá á cridar:—*No 'ns havem de rendir, pus en Vilaplana es vingut*. Tant valenta fou la defensa que l' enemich tingué de alsar lo siti lo dimars, despres de haver tingut moltas baixas y al seu capdill Joan de Arce ferit de una pedrada.

Continuament escrivian la Junta de Guerra y 'l Consell de Cent de Barcelona ponderant la necessitat de guarnir ab forts presidis las fortalesas dels punts estrategichs y fronterissos. Ab aquest motiu la Generalitat enviá lo dissapte 6 de octubre al dit Consell municipal de la Ciutat una embaixada en la qual sòn molt de notar las següents paraulas: «...segons los avisos que en lo ultim Consell de Cent se llegiren á V. S. y los que ara venen de nou se va formant exer-

cit en Fraga y Tortosa y se pot tenir la invasió per certa dins pochs dies. Aqui per occorrer dits deputats han fet y fan lo possible posant en exequtio tot lo que per los Brassos y juntas los es estat aconsellat *fins á arribar á valerse de auxiliars forasters* per la part de Rosselló á gastos del General, com te noticia V. S. ab los successos de Illa, al socorro de la qual en lo ultim siti ajudá y assistí *lo duch de Luy y Mr. d' Espernan ab 2,000 infants y 400 cavalls* y estan procurant ferne posar de altres á dita plassa de armas de Bellpuig fins en número de 2,000 cavalls y 4,000 infants. Y axi mateix estan fent diligencias pera fer entrar cabos practichs, persones experimentades pera consell de guerra, inginers, artillers, petarders y altres officials de que aquesta Provincia está falta, procurant guanyar horas per demanarho la necessitat y per aquest effecte han enviat dos propris á tota diligencia instant que dits cabos y demes officials vinguen á la posta.»

No parlem dels demés preparatius de guerra que en est document s' explican. Lo que voliam fer reparar era 'l modo com poch á poch anava acostumantse 'l pays á la simpática intervenció de las armas francesas en la lluyta comensada

contra la Casa de Austria, comuna enemiga del Principat y de la monarquía vehina.

Mentrestant no 's descuidava la vigilancia en la capital, pus en una carta que en Pau Claris escrigué lo 22 del passat mes de setembre al P. Bernardino hi llegim: «Los Brassos han resolt se assistis á la justícia ordinaria ab totas veras y la Ciutat ha feta una germandat de tota la gent dels veynats que van rondant nit y dia per tota la ciutat, vint homens per cada quarto, ques son distribuits en 36.» En la mateixa epístola trobem aquestas notables expressions que apareixen l' esclat de un cor ferit en lo més viu de sa dignitat: «En lo que diu V. P. que Sa Magt. está ab los brassos uberts per abrassar medis, nosaltres estam, havem estat y estarem sempre ab los genolls per terra per obehirlo com á faels y lleals vassalls, *pero ab las armas en las mans contra los soldats que volen triunfar de nostras honras, vidas y hasiendas* y axi passarem per tot lo que Sa Magt. será servit ab quens fassa mercé de manarnos traurer los soldats de Rosselló y los que son per las fronteras que altrament nons podem assegurar ni dels soldats ni dels ministres.»

Lo 29 li tornava á escriurer negant lo que 's

deya de que 'ls francesos havian ajudat á alsar lo siti de Illa y pregantli que ho desmentís sempre per tot arreu. No deixa de ser significatiu aquest empenyo de negar á la cort l' intervenció del exercit frances, confessada en plena Junta de Brassos.

Mentrestant trobem en lo *Dietari* de la Generalitat á la data del dijous 11 de dit mes de octubre un bando del cardenal de Borja, governador de la presidencia del Consell de Aragó fent saber que havia resolt lo rey entrar ab exercit á Catalunya á fi de «poner en respecto y libertad la Justicia: porque los buenos no padezcan la opresion en que se hallan» y ordenant que dintre de tercer dia anessen á allistarse tots los naturals de aquest Principat y Comtats. Lo consell de guerra respongué proposant als Brassos que s' activessen los preparatius de defensa, que 's manés prohibir per tota Catalunya la exida de qualsevols provisions de blats y altres grans, vi, oli, cansalades y altres cosas consemblants y axi mateix ferro, carbó, llenya y tota manera de fusta, salmitre, pólvora, balas y metxa y demés pertrets de guerra y assó ab graves penas y perdua de ditas cosas, donant la meytat al acusador y altres penas arbitrarias. També que 's prohi-

bis portar provisions en las plassas ocupadas per los enemichs de la Provincia, com eran Tortosa, Rosas, Coplliure y Rosselló, sots pena de perdrer los vaxells ó cavalcaduras y mercaderías y altres penas arbitrarias.

En Claris per sa part escrivia al P. Bernardino—lo dia 12—en uns termens que davan á coneixer clarament que ja no podia ni pendre 's la molestia de dissimular sòn enuitg, com se pot veurer en los párrafos següents:

«Restam molt desconsolats que V. P. no haja donat las cartas li tenim enviadas per lo Rey N.re Sr. Reyna N. Sra. y Serenissim Princep, majorment havent tingut tant bona sort que lo endemá dematí doná Sa Magt. audiencia pública. Ell es brava desditxa que los vassalls no pugan representar á son Rey y Sr. lo que convé pera conservació de sos regnes, si be V. P. no ha diligenciada mes la audiencia, que ab tant temps que ha que te las cartas no lai haurian poguda negar. V. P. servescas fer totas las diligencias possibles per donar ditas cartas, *que un religiós caputxi desapegat de las cosas del mon no apar dega reparar en respectes humans* de fer lo que convé, y puix nosaltres asseguram á V. P. que per la conservació de Catalunya y de

tota la monarquía, convé que aquexas cartas se donen, deu V. P. en conciencia ferhi totas las diligencias y quant no puga alcansarho, stam resolts á procurar per tots los medis possibles donar rahó á tot lo mon del que la carta conté y de la oppressió gran sens fa, que puix aqui nos han condemnats á mort, *volem morir cantant com lo cisne* y en part aquestas cosas venen á redundar á nostro favor, perque conexerá tot lo mon las oppressions sens fan y se justificarán del tot nostras accions.

«Estam també sentidíssims del que se ha fet ab Don Joan Garau y ab los embaixadors. A la postra vehem que tots son agravis. V. P. en sa carta nos encareix molt lo exercit que se ha previngut per entrar en Catalunya. Stiga cert que assi nons descuydam, que sta resolt tothom de perdrer la vida ab las armas á las mans y axi no será tant facil de executar los intents, que per aqui tenen bon exemple en lo de Ylla, ahont una vila de trescentas casas resistí dos vegades y la primera sens ajuda de ningú, un exercit de nou mil soldats vells que blasonavan que eran *la ira de Dios* y sis cents cavalls, ab perdua entre morts y fugits de alguns tres mil homes, no haventhi de morts dels de Ylla sino tres, com aqui deuan

tenir noticia, que las armas volen molt la justicia y com aqueixa sie de nostra part, confiam Deu nos ajudará, y crega V. P. que confiam que nols valdrá lo dir que ab cara de exercit nos volen fer consumir, que tot te remey. *Assi havem tingut una gran junta de Theolechs de totas Religions y Doctors y tots han resolt que podian ab conciencia los Catalans pendrer las armas per ser en cas de propia deffensa.* Ja está donat lo vot á la stampa, en ser stampat lo enviarem, que nou fem com aquí, que diuhen han stampat un manifest contra Cathalunya y apres lo han retirat, que com nosaltres diem las cosas de la manera passan, no sens dona res se vejan per tot lo mon, que ans be en ques vejan consisteix nostra satisfacció.....

«Lo segon de que lo exercit no fará mal en lo Principat ni en Barcelona, nosaltres ne tindrem cuydado, impedintlos la entrada, que si ells entravan una vegada noi hauria poder per impedir no fessan lo quels aparegués, com ho hem experimentat ab spai de catorze anys y ho experimentam en Perpinyá y Rosselló y vuy en Tortosa, que los soldats que son entrats á auxiliarla, *los fan pagar molt car lo titol de fidelissima* y los paguen mol be lo hospedatge, robant y

deshonrantlos y no faltan á la postre consells que guiats del sperit inocent, dona per ben fetas las vexacions, com nos han referit los que son scapats de alli.

«Lo tercer que se conservarán los privilegis y constitucions y usatges. Aixó ja ho tenim per pacte jurat per Sa Mag.t y *axi no ho podem tenir mes segur y en lo de mudar lo govern Deu dirá lo que será.....*

«En lo que diu de tornar, V. P. ho vaja disposant y nos ne avise, que nosaltres nos inclinam en donarli gust.

Qualsevol que s' haja fixat en la diferencia que 's repara entre 'l to ironich y provocatiu de aquesta carta, ahont ab tanta claretat se plantejan las més graves qüestions políticas y aquellas en las quals pregavan *per l' amor de Deu* que no 's mogués de Madrid á aquell mateix P. Bernardino á qui ara despedeix la Diputació per son excés de respectes humans y per la esterilitat de sa embaixada, compendrá que ja era arribada la hora de las grans resolucions, aquella hora tan desitjada pels políticns que de Madrid estant aconsellavan que 's prengués lo més prompte possible una determinació definitiva.

En Claris era de aquells homens políticbs previsors, que quant se posan al front de un poble saben ahont van. Quant de aquesta manera parlava al representant de la Generalitat, la conspiració separatista ja portava molt avansats sos treballs. Vejas lo que diu lo *Dietari* ab data del diumenge 21:

«En aquest mateix die en la tarda vingué en lo consistori de ses SS. Mr. de Plessis Besanzon, embaxador del christianíssim Rey de Fransa, lo qual era arribat en la present ciutat lo die de ayr lo qual de part del christianissim Sr. son Rey explicá de paraula á ses Sries. la embaxada ó recaudo que aportave, la qual oyda li fonch respost que la necessitat de la Provincia era tal que havia obligat á sa Sria. convocarla tota, la qual un die part altre se ajuntave y que ells tractarian ab dits brassos dita embaxada y que de la resolució y assiento ques pendria sen donaria larga rahó á Sa Sria. y manaren ne fos feta nota en lo present dietari.»

A tot aixó lo consell de hisenda proposava ques fessen censals pera manllevar trescentas mil lliuras y que á fí de pagar los preus y pensions de aquestos se posessen algunas novas contribucions, entre las quals proposava la de

un ral per cada joch de cartas grans y un sou per cada joch de las xicas, un sou per cada sombrero y un aument de un altre sou en lo dret del tabaco.

Al cap de vuyt dias, ço es lo diumenge 28 del mateix mes de Octubre ja confessava en Claris los tractes ab lo francés en una carta que escrivia al M. I. Sr. En Francesch de Tamarit, diputat militar del General y en la qual llegim:

«Ab esta respondrem á dos de V. M., la una de 22 y la altra de 24 del corrent. Lo Massur de Plessis ques vingut de baix de son Rey per tractar de donarnos lo auxili li havem demanat, nos doná un paper molt llarch en que demanave molts pactes y despres de haverlo tractat á la Junta de Guerra y trenta sis persones avuy en los brassos se ha resolt se li respongués lo que dites juntes havian acordat, que es que lo Rey de Fransa nos socorregués per ara ab mil cavalls y dos mil infants y lo demés que V. M. veurá ab la copia. Lo Mossur no ses volgut resoldrer sens consulta del príncep Condé que es en Beziers, pero ens ha donat confiansa que se ajustará. Avuy ses partit haventli molt encomanat la diligencia, perque tenim avisos certs que lo marqués de los Velez, que es general del

exercit que ha de entrar en Cathalunya ses partit de Saragossa pera la plassa de armas de Alcanyís y de alli diuhen alguns anirá á Tortosa y altres diuhen á Vinaros per embarcarse y tots concordan quens ha de invadir molt prest assí á Barcelona, que es lo principal fí llur.....»

Tenim devant las condicions proposadas per Fransa al Principat y eran: Primerament que aquest se obligaria al Rey Christianíssim á no pendrer més las armas contra Fransa directa ó indirectament y á no sufrir que las armas del Rey de Espanya ó de altra nació transitessen per dit Principat ó per lo pays de aquells que apres entressen en sa aliansa ó fossen llibertats, com Aragó y Rosselló, per fer la guerra á la corona de Fransa, prometent de oposarse ab tot son poder y ab las armas que poguessen juntar de sos aliats y confederats.

La diputació, la trentasisena y las juntas de guerra demanaren la reciprocitat en quant á la primera part de aquest pacte y tocant á la segona digueren que no podian prometrer sino que Catalunya no pendria las armas per invadir á Fransa.

Segonament se tractá que tots los ports de la costa de Cathalunya estarian franquejats y overts

als vaxells y galeras de S. M. Cristianíssima, ab tal que de vint millas á la mar no poguessen danyar ni fer aprehensió de algun vaxell, sens ordre del general de la terra y que no danyessen á qui portés salvoconducto del Principat ó portés municions, provisions ó mercaderias á dit Principat.

Per últim se tractaren los sous que devian donarse als soldats y oficials del exercit auxiliar, que devia arrivar á 3,000 infants y 2,000 cavalls.

CAPITOL VIII

Punts de semblansa entre la guerra de la *Fronda* y l' alsament de Catalunya en lo sicle XVII.—Sátiras, pasquins, epígramas, cartas políticas.—Funestos resultats de la conducta de la Cort.—Atreviment de la Musa popular.—Lo que 's pot deduhir de aqueixas manifestacions respecte al estat de la opinió pública en lo temps en que 's feyan.

Qualsevol que haja estudiat una mica la *Guerra de la Fronda* haurá reparat que es un deis epissodis més comichs, més originals y entretinguts de la Edat Moderna. Aquella Cort que fuig pèrseguida per la bullanga, aquells magnats que 's disputan lo favor de las massas populars, aquells prelats guerrers que oblidant las doctrinas de un Deu de pau se converteixen en capdills de la revolta, aquellas illustres amazonas que deixan los plahers y las pacíficas lluytas

de llurs palaus per las perillosas aventuras de la política militant; aquella societat en fí, tan somoguda y esbojarrada ahont tothom conspira y guerreja y riu y se juga la vida com si fos cosa de poca valua, trasforman aquell período en una especie de carnaval polítich que no te precedents en los anals de cap poble. En Michelet, ab sòn gran talent sintétich, l' ha calificada admirablement dihent que fou la revolta dels llegistas contra la lley.

Veritat es que encara trigá vuyt anys á esclatar la guerra de la *Fronda* quant passavan á Catalunya los fets que anem recomptant; mes la nostra terra sentia llavors l' efecte de la situació general dels esperits. Bufaban llavors uns vents molt poch favorables á las monarquías. A Fransa la reyna Ana de Austria tenia de fugir de París á S. Germain y dormir á la palla ab Lluis XIV, nin encara; la reyna de Inglaterra, refugiada en aquella capital, tenia de quedarse al llit perque no tenia llenya pera escalfarse, lo parlament de Lóndres decapitava á Cárles I—1649— y á Portugal y á Catalunya la Casa de Austria passava las més grans engunias pera conservar una corona que se li esmicolava entre 'ls dits.

Era la reacció popular contestant á la reacció monárquica.

Per altra part la *Fronda* tingué una influencia molt directa en la guerra del Principat. Lo *Marte francés*, com se titulá al gran Condé, fou así virey de Lluis XIV y si l' ambició que 'l portava á dominar la Fransa en aquella lluyta no l' hagués enlluernat al mitg de sa gloriosa carrera es ben segur que tot lo Principat hauria seguit la sort del Comtat de Rosselló.

Ja es sabut que una de las cosas més características de la *Fronda* fou lo diluvi de llibres, estampas, caricaturas, cansons, epígramas y pasquins ab que 's feu aquella guerra tant ingeniosa y alegre, sobre tot per part dels enemichs de la Cort. Donchs també en aixó s' hi semblá la guerra de Catalunya. Podrian omplirse molts volums ab las sátiras, las pasquinadas y las publicacions de tota mena que llavors se donaren á llum pera combatrer lo poder del Comte-Duch com á Fransa pera destruir la privansa del cardenal-ministre.

No podiam pas pretendre haver donat alguna ideya de aquella época sens parlar poch ó molt de aqueix assumpto, que als ulls de tot pensador tè més importancia de la que tal volta podria atribuirli una crítica pueril y rutinaria.

Triarém entre las moltas y molt notables

mostras de aquesta literatura popular que tenim á la vista, las que 'ns apareixerán mes apropiadas pera descriurer los sentiments y las tendencias de la época. (1) La major part estavan escritas en catalá, moltas en castellá y algunas en llatí; mes totas estavan plenas de maliciosa intenció, com podrán veurer los nostres lectors pels exemples que anem á citar.

Entre 'ls impresos que aquells dias circularen pintant la situació política, n' hi hagué un que deya de aquesta manera:

EL CONDE DUQUE.

De la casa en que nací
la crueldad heredé:
Nunca tuve ley ni fe
y ansí mi gusto cumplí.

EL REY.

Siempre viví engañado,
nunca los ojos abrí,
hasta que en tierra me ví
por gusto de un mal privado.

EL DUQUE DE BERGANÇA.

Aunque sea contra ley,
de sangre real es mi persona:
de Portugal la corona
me pondré y seré rey.

(1) M. S. inédit de la *Bib. Prov. de Barcelona*, arm.° II, est. II, núm. 10.

EL REY DE FRANCIA.

De Valencia y Aragon
y provincias de Biscaya,
de Barcelona la playa
me toca la proteccion.
A Flandes, Borgoña y Milan
tengo grande aficion:
¡ánimo, amigo Neron!
mira como abrasarán.

EL PAPA.

Allá os avenid los dos.
De Nápoles la corona,
esta toca á mi persona:
buelva lo de Dios á Dios.

EL DUQUE DE MEDINA SIDONIA.

Por inocentes clamores
anda el negocio muy suelto,
y ansí, á rio revuelto
ganancia de pescadores.

FLANDES.

Fernando está descompuesto
por ver del juego la traça,
mas como es de *passa-passa*
quizá mudará de intento.

EL INFANTE CARDENAL.

Quien á Carlos muerte dió
á tí te tiene en el suelo.
Me da muy grande desvelo
para que me guarde yo.

HOLANDA.

Bien se dispone el viaje
para cumplir los intentos.
Si duran mucho los vientos
tendré á la India passaje.

Ja s' enten que no recomanem pas las composicions que copiem en aquest capítol pel mérit que pugan tenir en lo punt de vista lliterari, sino pel que 'ls hi dona la inapreciable circunstancia de ferlos expressar las ideyas de aquell temps de conturbació.

A l' anterior creyem que podria equipararse la següent:

SÁTIRA.

De subet está malalt
lo gran monarcha Phelip.
Diuhen que de mal govern
poch á poch se va morint.
No adverteix res quant li parlan,
perque sempre está dormint,
ab tal excés que no hi bastan
de tots sos Regnes los crits.
No respon quant lo preguntan
y si acas respon es dir:
—¿De hont veniu? Cinch sous me costa.
¡Qué llástima estiga axí!
Nol visita ningun metge,
perque nou volen sufrir
dos enfermers quel governan
sens deixarlo día y nit.
A títol de no cansarlo
han procúrat esclohir
los recaudos y visitas,
que tots ne tenen despit.
Veritat es que procuran
tinga substancia y delit,
pero com lin donan massa,
lo accident se va enfortint.
Tots sos amichs se llastiman,
ploran la muller y fill,
pero ab tot, lo mal que te

noy ha qui li gose dir.
Pera despertarlo un poch
Fransa li dona passichs,
Olanda fa fumassolas,
mes tantost es adormit.
Tant solament Cathalunya
ab ruda y vinagre fí
á pesar dels enfermers
lo procura dexondir.

Un altre imprés circulá aquell any, ahont se llegia:

Carta del rey de Portugal al rey de Castilla. —Gracias á Dios que posseo mis Reynos usurpados por V. Magd. y sus antipassados. Esto lo defenderé en campaña con la espada en la mano. Guarde Dios á V. Magd.

Otra carta al Conde-Duque.—Gracias á Dios que posseo mis Reynos usurpados por el Rey de Castilla, y despues de Dios lo devo á vos. Guardeos Dios.

Facilment se compren que 'l Comte-Duch no havia pas de ser qui surtís més ben lliurat de las fletxas de la sátira. Quant, tres anys després se rebé la nova de sa cayguda, se celebrá ab aquesta

DÉCIMA.

El que España tiene inquieta
aquí yace muerto en vida.
Acabó de una caida
y llevóse su muleta.

Dize quien mal lo interpreta
que el mismo se ha retirado.
Dos retiros nos ha dado,
pero aténgome al segundo,
que el otro destruyó el mundo
y aqueste le ha remediado.

No tractava la Musa popular ab mes respecte al mateix Felip IV, pus quant los castellans hagueren cobrat Montsó isqué en Saragossa una décima tant descarada que 's feren cridas prometent milenars de ducats á qui descubris sòn autor. Hi havia pintat demunt una mena de hieroglífich hont se veyan una caixa de mort, una corona real, un sceptre y un capelo de cardenal. Dessota s' hi llegian los versos següents:

Aqui yace un rey, no entero,
herido de un cardenal;
de un monte Rey un Toral,
de un Leganés lance fiero.
Salazar le hirió primero,
Olivares le perdió,
Villanueva le hechizó,
Cathalanes le mataron,
monjas le amortajaron
y Portugal le enterró.

Comentant ab singular malicia la situació política d' Espanya y las tribulacions y avalots del Principat de Catalunya se publicá un jorn la següent

GLOSA Á LA CATHALANA.

Diuse que es lo Compte-Duch..... un ruch
y la real magestat..... un fat

y lo seu Protonotari..... un sectari.
Pus nous apar gran desvari.
subjectar als Cathalans
un ruch, un fat y un sectari?

La enveja porta á esta terra..... guerra
y per ella han causat los tals ..... treballs
y sòn estats diuhen los savis..... agravis.
Ni may han vist nostres avis
tal violencia y vexació,
cobrintnos sense rahó
de guerra, treballs y agravis.

Tenen á Sa Magestat..... hechisat
y 'l tè lo buz de la cort..... sort
y está, sens estar al llit..... adormit.
Com pot estar ben regit
sòn domini y sos estats
sil tenen los alumbrats
hechisat, sort y adormit?

Demana aquesta milicia..... ..... justicia
pus volgué trencar lo Rey..... la lley
anullantnos ab ultratges..... los usatges.
Servint los uns de missatges,
altres de traydors irats,
no guardan com á obligats
justicia, lley y usatges.

Ja crida tota la terra..... guerra
pera matar ab sas mans..... castellans
quens han fet ab cruels furies..... injuries.
Conegan totas las furias
sil diable ho ha portat
en gran dany del Principat,
guerra, castellans y injurias.

Provehescan ja los poblats..... soldats.
pus tenim sens qüestió..... rahó
defensant ab zel sensé..... la fe.
Que ni lo major poder
se pot en peu sustentar
quant de sí no la tindrá
soldats, rahó y la fe.

Que defensa nostra capa..... lo Papa
ja nostra causa prospera..... Sant Pera
y defensa lo poble seu..... Deu.
Ab tals padrins no dupteu
Cathalans ab la victoria,
que asseguran vostra gloria
lo Papa, Sant Pera y Deu.

Pendran las coronas rasas ..... las espasas
los que estan tarats de pansas .... llansas
fadrins, fillols y fillolas ..... pistolas,
Renovau las caragolas
dels mosquets y pedrenyals
y curen los nostres mals
espasas, llansas, pistolas.

Ja no aguardem del Rey..... remey
ni de qui tant mal nos vol..... consol
ni de qui trahir nos ha volgut..... quietut.
Y axí será un gran cornut
qui les armes no pendrá,
que axí havem de alcansar
remey, consol y quietut.

Una cosa 'ns entristeix quant llegim aquestas manifestacions de la indignació pública y es pensar que per culpas de un govern despotich y per temeritats de un rey perjur s'estava obrint un abisme de malevolensa entre dos pobles que devian viurer y estimarse com germans. Perque lo fet de la veritat es que no eran pas precisament castellans aquells soldats y capitans sens disciplina ni vergonya, sens lley ni Deu, que tant havian exasperat als catalans ab llurs vexacions é insolencias. Eran un aplech de aventurers que propiament no tenian patria ni bandera

y ahont s' havia ajuntat, com dihem á la nostra terra: *lo millor de cada casa.* Era una brivalla acostumada á lluytar sens cobrar soldada y pera la qual la perspectiva de un saqueitg era com un *pagaré* firmat per la intendencia. Mes los agravis, los enganys y las ordres tiránicas venian de Castella y 'ls oprimits y agraviats feyan responsables del mal govern als castellans que com los espanyols de Catalunya y Portugal sufrian també 'l pes de aquell jou de ignominia.

Quant més sovint se congregava en la Casa de la Generalitat la Junta de Brassos y per tant acostumava 'l poble reunirse per aquells voltants desitjós de saber lo que 's resolia y ordenava pera la salvació de la Provincia, aparegué un jorn clavat á las portas del palau un paper ab diversas caras y figuras á tall de geroglífichs. Primerament hi havia una figura répresentant á Catalunya, sota de la qual se llegia:

«Cathalunya ab omnibus desiderata.»

A sota hi havia uns versos que deyan:

Que se conforme un monarcha
con el gusto de un Neron,
Confusion.
Que me maltrate sin ver,
solo porque él me condena.
Grande pena.
Que por vengar quien le pierde

se arroje á mí con furor,
¡Qué dolor!
Sufro, pues vendrá el favor
del cielo para librarme,
porque quieren acabarme
confusion, pena y dolor.

Al costat hi havia un cálzer que tenia dessota aquestos versos:

Este escudo me defiende.
Con este he de pelear
hasta morir ó matar.

Mes avall se trobava lo retrato del Comte Duch en actitut de parlar, ab aquesta llegenda:

Yo para vengarme.

Despres lo retrato de Felip IV, ab un lletrero dihent:

Lo Reyal Comte-Duch.

A baix hi havia un vers que deya:

Yo solo para vengarte.

A las espatlllas del Comte-Duch hi havia un lletrero que deya:

Princeps provinciarum facta est sub tributo.–Hyeremias.

Una matrona plorosa y lligada ab grans cadenas representava á Espanya y deyan los versos:

Arbitrios falsos consejeros
me tienen en este estado.
Catalan, ojo al privado,
que es del testamento viejo.

Al cap devall hi havia aquestas paraulas llatinas:

Avingimini filii potentes et parati, quoniam melius est nobis mori in bellis quam videre malo gentis nostræ.

També 's valia lo govern central de l' exercit pera fer propaganda contra l' alsament. Als 28 de abril del següent any 1641, los soldats castellans que batian la estrada en Rosas repartian ab profusió aquesta

CARTA Á LOS CATALANES

Cathalanes despertad
si por desgracia dormis,
y si os preciais de españoles
con toda el alma advertid.
Desterrad la indignacion,
suspended el odio aquí,
en tanto que me escuchais
lo que pretendo decir.
¿Cómo el heróico blason
heredado de años mil,
portento de la lealtad
dexais malograr assí?
¿Cómo del leon triunfante
las coyundas sacudís
y dais el cuello español
á la débil flor de lís?
Mal conoceis la intencion
del cardenal Richelí,
que estrado á los piés de Enrique [1]
ha de hazer vuestra cerviz.
Ejemplos quisiera daros,
mas si los ojos abrís,
exemplos de su desdicha

1 Aquest *Enrique*, sens dupte hauria d' esser *Lluis*.

verá cada qual en sí.
Si os preciais de Christianos
y Cathólicos dezid
como de tanto hugonote
la herejía consentís.
Acordaos de Tirlimon [2]
que tanto insulto infeliz
llora Flandes, mas Espanya
lo ha de vengar ó morir,
que aunque lo castigue el cielo
con ofrecello y sufrir,
Dios volverá por su causa,
que no hay victoria hasta el fin.
Amigo soy, Cathalanes,
el aviso advertid,
que pues lo hallais sin buscarlo
os deve de convenir.

Aquesta carta portava una endressa á modo de sobrescrit, que deya:

Al que me tope le pido
que me lleve á Barcelona,
porque importa á la Corona
el restaurar lo perdido.

Y en efecte li portaren; mes los barcelonins, tantost l' hagueren rebuda, li donaren la següent contestació:

Con advertencias de amigo
y asomos de adulacion
una carta inadvertida
cerca de Rosas se halló.
Y como si Cathalunya
las armas á traycion
tomara contra Phelipe
indigna de su valor,

2 Tirlemont, plassa forta de Belgica, presa pels francesos als espanyols l' any 1635.

los Cathalanes exhorta
á despertar, quando al son
de mil nefandos insultos
que el castellano feroz
por trece meses continuos
tan sin razon cometió,
estaban alerta todos
vengando agravios de Dios.
Los espías que encontraron
llevaron á Castellon,
de donde se les responde
con diferente tenor,
De la lealtad mas fina
no se malogra el blason,
que no hay leyes que la obliguen
cuando es tirano el señor.
Que lo es la carta publica,
si bien advertís su voz,
pues dice que sacudimos
las coyundas del leon.
Coyundas quiso ponernos
y al ponérnoslas perdió
las uñas: ved pues, sin ellas,
qué podrá hazer un leon.
Bastantes serán las barras
á desquixarle, pues son
unidas con quien le assombra,
que es gallo con su voz.
Y dello resultará
con Luis tan grande union,
que como padre nos quiera
tratándonos con amor.
Pues descubrió la malicia
la castellana nacion
que á Cathalnnya ha tenido
y á demostrarla aspiró,
no quiero buscar exemplos
pues tan sin número son,
que aquí ningun hugonote
tal qual ella perpetró.
Mal sabrá vengar Castilla
insultos de Tirlimon

si Cathalunya contra ella
ha de defender á Dios.
Mas ya volvió por su causa
con la victoria mayor
que se ha visto en nuestros tiempos
en que obró El mas que el valor,
y assí os digo, Castellanos,
que entregueis á Rosas, ó
á manos de Cathalanes
moriréis sin dilacion.

Lo sobrescrit deya de aquesta manera:

Al que me tope de grado
pido que á Rosas me lleve,
que á Cathalunya se deve
restituir lo usurpado.

Confessem que si la carta no era mal engiponada, la contestació podia ben anar.

Tenim molta por de amohinar als nostres lectors parlantlos tanta estona del mateix assumpto. Anem á acabar, copiant un curiosissim pasquí que s' escrigué en llengua llatina y que reproduhim no sols per aquesta notable circunstancia, sino perque descriu en breus paraulas la situació política de Europa. Deya aixís:

Lo Rey Christianissim, Cathalunya y Portugal.

Conveniamus in unum, et dirrumpamus vincula eorum.

Lo Papa.

Ego dormio et cor meum vigilat.

Lo Rey de Ingalaterra.

Postula a me, et dabo tibi gentes.

VENECIA.

Attollite portas Principes vestras et elevamini.

SABOYA.

Arcum conteram et constingam arma.

LA REPÚBICA DE LUCA.

Ite potius ad vendentes et emite vobis, ne forte suficiant nobis et vobis.

LO DUCH DE FLORENSA.

Domine, doce me facere voluntatem tuam.

LORENA.

Vobiscum sum usque ad consumationem sæculi.

LO REY CHRISTIANISSIM ALS DE TARRAGONA.

Una hora non potuisti vigilare mecum.

LOS SOLDATS FRANCESOS.

Devorabimus eos sicut escam panis.

LOS CATHALANS.

Veloces pedes nostri ad effundendum sanguinem.

LOS SOLDATS ITALIANS.

Tanquam oves ad occisionem ducti sumus.

LO SR. DE LA MOTTE Á LAS NACIONS.

Pulsate et aperietur vobis.

LO REY DE PORTUGAL AL DE CASTELLA.

Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.

LA INDIA.

Simulacra nostra argentum et aurum.

GÉNOVA.

Super flumina Babilonis illic sedimus et flebimus dum recordarémur tui, Sion.

LOS GRISONS.

Ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

LAS BORGONYAS AL REY CHRISTIANISSIM.

Etiam si oportuerit, nos mori tecum non te negabimus.

LA BARTOLINA.

Ecce, nos relinquimus omnia et secuti sumus te.

SICILIA.

Miseremini mei, quia manus Domini tetigit me.

NAPOLS.

Argentum et aurum non est mihi, quod autem habeo tibi do.

MILÁ.

Dolores mortis circundederunt me.

FLANDES.

Dissipabimus gentes quæ bella volunt.

MÓDENA.

Respice in me et vide humilitatem meam.

CATHALUNYA ALS ARAGONESOS.

Qua hora non putatis Rex meus veniet.

ARAGONESOS RESPONEN A CATHALUNYA.

Veni, domine, et noli tardare.

Lo 7 de novembre de 1640, mentres se feyan

á Barcelona aquellas grans professons y aquellas solemnes funcions de desagravis que més amunt havem referit, una ma atrevida enganxava aquest pasquí á la porta del palau de la Generalitat:

Feu soldats, feu capitans,
fortificau Monjuich
y digau á Gil Manrich
sie bisbe com abans.
Dauvos pressa, moveu mans,
que per molt que escrigal Rey
es natural la defensa.
No temam la recompensa
ni aguardem lo últim remey.

Un altre dia 's veya pintada en un paper una matrona plorant y alsats los ulls al cel, ab una llegenda sota que deya:—*Domine Deus, exurge et judica causam tuam* y devant d' ella En Pau Claris allargantli las mans y ab un lletrero á baix dihent:—*Sicut mater amat filium suum, ita ego te diligo. Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo.*

Despres de la gran batalla del 6 de janer lo pasquí representava l' enemich fugint esparverat de Monjuich y al peu de la estampa s' hi llegia: —*Aneu, malehits, al foch etern.*

Una llarga relació escrita en catalá y en llatí com la que ja havem transcrit portava per títol: *Passio nobilissimæ et fidelissimæ Cathaloniæ sub comite de Olivares.*

No havem de cedir á la temptació de copiar los bons acudits que s' hi troban, perque si ho feyam aixi fora cosa de no acabar may y no volem fernos pesats. Creyem que ab lo que havem transcrit ja n' hi ha prou pera coneixer que teniam rahó pera dir que la guerra de Catalunya fou semblant á la de la Fronda perque 's feu no sols á tiros y cops de sabre, sino també á copia de sátiras, pasquins y folletos. Si haguessem de donar rahó de aquestos y tinguessem los sermons que llavors se predicaren podriam omplir volums enters.

Per de prompte, aquesta fecunditat de la literatura revolucionaria proba ben clarament que los doctors y clergues prengueren una part molt activa en aquell alsament de tot lo poble catalá contra la tirania del govern central y 'ls excessos insoportables de sas tropas. Havem citat composicions que no poden ser obra de cap llech.

CAPITOL IX

La professó del Corpus en novembre.—Funcions de desagravis.—Alarmas.—Envío de rehenes á Fransa.—Se nega la entrada al nou virey.—Novas del exercit enemich.—Preparatius de defensa.—Entrada de Mr. d' Espernan, enviat de Lluis XIII.—Surt ab gran solemnitat la bandera de Sta. Eularia.—Bullanga y morts á Barcelona.—Projecte de república catalana.—Horrors de Cambrils.—Naquiavelisme del cardenal Richelieu.—Victoria de Constantí.—La Junta de Brassos vota l' anexió á Fransa.—Batalla de Montjuich.—Malaltia y mort den Claris.—Dol universal del poble catalá.—Una declaració del autor.

Si volguessem descriurer tota la animació, tot lo moviment de aquells jorns hauriam de copiar de aci endevant gayre bè totas las planas del *Dietari,* pus en totas ellas s' hi sent bullir la febrosenca agitació del nostre poble, cada dia més alterat ab las novas que arribavan y las resolucions extremas que 's prenian. Pensem que no cal justificar lo nostre sistema de preferir á la

nostra prosa aqueixas relacions de la época tant plenas de color y vida.

Ab data del dissapte, 3 de novembre trobem las següents apuntacions.

—En aquest mateix die en la tarda se feu la passada de la professó del Corpus per la present ciutat per lo que lo endemá se havia de fer la professó que fins dit die lo temps no havia donat loch pera ferse dita professó per trobarse Cathalunya ab las armas á las mans pera lur defensa.

—En aquest mateix die tocades les oracions tots los ciutadans feren alimaries de tal manera que fonch bellesa lo passejar la ciutat á lahor y honor del Santissim Sagrament tantas vegadas cremat en lo Empurdá per los heretgés soldats castellans que nostron Rey tenia en lo Principat y Comptats. que deu permetrá acaben sa vida en virtut de la excomunicació y maledicció contra ells publicada com ja comensan, confiant que Deu Omnipotent nos donará victoria contra dells, per defensa del qual agravi está la Provincia ab les armes á las mans ab ánimo de perdrer la vida contra qualsevols enemichs de nostra patria, als quals ab ánimo estan aguardant.

—*Diumenge* á iiij. En aquest die entre las duas y tres horas de la tarde partiren consistorialment de la present casa los Senyors Deputat ecclesiastich y oydors y los Srs. Deputats militar y real absents de la present Ciutat acompanyats dels officials del General y present casa de la Deputació y ab dit acompanyament anaren á la Seu ab los porters y masses devant y arribats á la Iglesia pujaren dalt en lo altar major y apres de feta oració al Santíssim Sagrament se assentaren en los banchs de vellut á la part de la epístola estant los Srs. Consellers á la part del Evangeli y al cap de poch comensá á eixir la professó de Corpus que dit die se feu, que per occasió del alvorot que en lo die de Corpus succehí en la present Ciutat se deixá de fer dita professó y fins dit die no se era poguda fer per lo que es notori á tothom. Aná dita professó disposada ab la forma següent:

—Primerament diablots, trompetas, atabals y menes—

trils, apres las confrarias per son orde ab sas banderas, apres las creus y monestirs, lo clero y dignitats, axí de la dita Iglesia com de altres cathedrals ques trobaven en la present ciutat ab sas capas. Anaven devant de la custodia los verguers de dits Srs. Deputats ab les masses altes, apres los dels Srs. Consellers, apres la custodia, portant las varas del talem los Srs. Consellers y prohomens, apres venian los Srs. Bisbes de Barcelona, de Gerona, Solsona y Vich, tots de filera vestits ab las insignies pontificals, anant en lo mig lo Senyor Bisbe de Barcelona, á ma esquerra lo de Gerona y á ma dreta lo Senyor Bisbe de Solsona y á ma esquerra del Sr. Bisbe de Gerona lo de Vich. Apres venian los cavallers que eran cinquanta y sis filerás ab ses atxes blanques y apres lo protector del bras militar D. Francisco Vilalba y á sa ma dreta lo Comte Jares, fent los dos cap del bras y apres venian los Srs. Deputats ecclesiastich y oydors ab les atxes en las mans. Fonch cosa de veurer.

—Fas nota que en dita professò noy assistí lo Exim. Sr. Marqués de los Velez, elet per Sa Magt. de Virrey y Capitá general de aquestos Principat y Comtats qui encara no era entrat en Cathalunya, ni tampoch hi assistiren los Drs. del Consell Real estavan desganats de melancolía.

—En aquest mateix die estigué patent lo Santissim Sagrament en la Seu hont fonch celebrat un grandiós offici á cinch cors. Digué de pontifical lo Sr. Bisbe de Barcelona. Predicá lo Sr. Bisbe de Solsona Los bisbes de Gerona y Vich lo oyren. Estigué dita Iglesia tant plena de gent que noy cabia ningú. Tot se feu en desagravi del Santíssim Sagrament, per lo que dos vegadas lo havian cremat los soldats de Sa Magt.

—*Dilluns* á v. En aquest mateix die tocades las oracions se proseguiren las alimaries. Com las dos nits passades fonch cosa de veurer, tot en alabansa del Santissim Sagrament, que sie beneyt y loat pera sempre.

—*Dimars* á vj. En aquest die també estigué patent lo Santissim Sagrament en la Seu ab la mateixa solempnitat que los dos dies abans. Digué de Pontifical lo Sr. Bisbe de Vich, predicá la Pare frat. Sala del orde de S. Agustí, de nació cathalá. Per advertiment se diu y no es hipér-

bola que jamay hi pot haver hagut predicar que hage tingut tal auditori, que dins la Seu no si podia entrar de ninguna manera. Torná per la causa dels cathalans com de un tant gran predicador se esperava. (1)

—*Divendres* á viiij. En aquest die tocades las oracions vingué en lo consistori de ses S. S. Francesch Joan de Vergos, donzell, enviat per los Srs. Consellers ab recaudo de Sa Sria. pera dits Srs. Deputats dient á dits Srs. Deputats com dits Srs. Consellers per medi de la guarda de Montjuich havian sabut com se demostraven vint y duas galeras y set bergantins de Castellans, les quals segons se entenia volian cremar y abrassar la costa de Cathalunya y que sa Senyoría se servis despedir propri donant avis á tota la costa de la part de llevant y respongueren á dit Sr. Vergos que estimaven lo avis los feyen á saber dits Srs. Consellers y que de prompte enviaven propri. Y encontinent manaren espedir las cartas y al que lo correu pujave á cavall, la ciutat tirá dos pesses de artilleria ab bala y encontinent se tocá á rebato ab la campana de Consell *Tomasa* y trompetas y atambors per los carrers, que en un punt tota la gent estigué ab armes. Hisqueren dotze companyias á Montjuich que eran dos mil homens. Tots los puestos de Barcelona estavan guarnits ab las companyias y altra gent de la Ciutat hont estigué tota la nit y á la matinada se tingué avis que eren passades. Adverteix se que la gent estava tant animosa que hagueren peleat valentment, que á tots pesá no desembarcassen per poder venir á las mans. Los mercaders ab sos cavalls, que eran saxanta bateren per llevant y per ponent la estrada. Fonch cosa de consideració.

Al rey de Fransa foren enviats com rehenes lo Dr. Diego Jover ardiaca y canonge de Barcelona, lo Dr. D. Lorens de Barutell, canonge de la iglesia de Urgell, lo Dr. Joan Batista Vila, canonge de Barcelona, D. Francisco Gravalosa

(1) Era Fr. Gaspar Sala, autor del famós panegirich den Pau Claris.

y Amat, baró de Castellar, D. Joseph de Pons, baró de Ribelles, D. Garau Doms y Sentmarti y micers Jaume Bru, diego Monfar y Sorts y Dimas Safont, ciutadans honrats de Barcelona, com representants dels tres Brassos. Devian anar á Tolosa ó á Paris á las ordres del govern de Fransa, ab la consigna de ovrir arrivant á la primera de ditas ciutats un plech ahont havian de trobar instruccions pera lo que devian fer. Tots tenian assenyalada pel temps de la expatriació la pensió mensual de cent lliuras catalanas.

Important fou també la resolució que prengueren los Brassos lo dilluns 12 de aquell mes dihent que pus estava posat en costum en tots los regnes suspendrer la exequució de les ordens de Sa Magt. quant de executarlas se temen nous inconvenients y danys, apareixia just suspendrer lo de la nominació del nou virrey en lo senyor marques de los Velez, pus si hagués vingut armat á exercitar sòn ofici hauria estat escandol á la Provincia y haver vingut privadament hauria pogut ser de perill.

En aquell mateix dia la Inquisició feu posar per las portas de las iglesias de Barcelona lo cartell de excomunicació contra dels soldats de

Rosselló, lo que devia contribuir no poch á exaltar los sentiments de odi y ressentiment que lo poble de Catalunya y en particular lo de Barcelona, contra d' ells tenia.

A primer de novembre y á proposta den Pau Claris la Junta de Brassos resolgué que com lo auxiliar era en Rosselló y Conflent y ja era arribat lo temps en que era forsós lo obrar pera alcansar la quietut y pera aquest efecte era molt convenient que moltas de las personas dels tres estaments que á dita Junta assistian acudissen á sos puestos pera fomentar las levas y demes que convingués pera 'l bon progrés de la guerra, fossen prorogats los dits Brassos, restant las personas de las juntas de Justicia, Guerra é Hisenda en la forma en que estavan y que sempre que s' oferís cas considerable la Generalitat convoqués Brassos ab cridas fahedoras en tots los caps de veguerías.

Tres dias despres se tingueren avisos que los soldats que eran entrats en Xerta havian fet grandíssimas hostilitats, cremant casi tota la vila, escopetajant una imatge de Santa Teresa y fent cavallerissa de la iglesia y que lo marqués de los Velez havia enviat cartillas á totas las universitats, manantlas que dintre tres dias acu-

dissen á la ciutat de Tortosa á ferli la obediencia, ab conminació que passats aquells ho passaria tot á foch y á sanch. La trentasisena resolgué llavors fer una embaixada al Consell de Cent suplicantli fos servit manar traurer la bandera de Santa Eularia promptament, fent lo major esfors possible y que si fos menester anés un dels consellers ab lo major número de la noblesa y altres personas que fos possible vers lo camp de Tarragona. Convocats los Brassos acordaren també confiscar tots los bens y jurisdiccions que lo marques possehia en Catalunya, aplicantho tot als gastos de la guerra per defensa de la Provincia y que ab crida fos publicament cridat per enemich de la patria. També resolgueren que los diputats ab la junta de justicia obressen y fessen semblants procehiments contra tots aquells que constés esser mal afectes á la patria y que ab parer de dita junta manessen capturar totas las personas que en la trentasisena s' havia aconsellat. També resolgueren que la Generalitat enviés un embaixador á la Curia Romana pera informar al Papa del estat de la Provincia y representarli que 'l nunci de Espanya havia escrita una carta al diputat eclesiástich En Pau Claris, ordenantli que promp-

tament se conferis á Madrit y procurar que no 's passés avant en estos y altres procehiments contra S. S. y altras personas eclesiásticas afectas al Principat.

Es precis confessar que era ben cándida la diplomacia madrilenya, al posar semblants paranys á un home com En Claris.

Mentrestant continuavan las negociacions ab Fransa. Lo dilluns, 10 de dit mes de dezembre entrá en Barcelona entre 3 y 4 de la tarde Monsieur d' Espernan, mestre de camp general enviat per Lluis XIII per los exercits defensius del Principat. Isqué á acompanyarlo una companyia de cavalls dels mercaders y també la major part de la noblesa ab companyía de don Francisco Vilalba, protector del bras militar y fra D. Miquel Torrelles del habit de S. Joan, governador de las armas. Entrá per lo portal del Angel, dret á la plassa nova, casa de la Deputació, Ciutat y Regomir, fins al palau de la Comptessa, la qual casa de orde de ses S. S. estava tota adressada pera sa persona y demés cavallers que venian en sa companyia, als quals á compte del General se 'ls feu lo gasto. Isqueren moltas companyias, las quals estavan formadas en ala en la plassa de Santa Anna fins á

la Casa de la Ciutat, disparant totas per son orde, *donant las cárregas ab molt bona forma*, del que dit Mr. d' Espernan restá molt agrahit. Anava á sa ma dreta lo Protector del bras militar y á ma esquerra lo governador de las armas ab tota la cavalleria y noblesa devant. Fonch cosa de veurer, com diu lo *Dietari*.

Encontinent que fou arribat en lo dit palau de la comtessa Mr. d' Espernan enviá un recado á dits Srs. Deputats suplicantlos fossen servits de detenirse en la Casa de la Diputació, que volia anar á besarlos las mans y al cap de una hora poch més ó manco aná á visitarlos, rebentlo la Generalitat en la Sala dels Reys ab las massas altas y lo Sr. diputat eclesiastich lo rebé á mitja sala del consistori, *precehint grandissimas demostracions y cortesias*. Mr. d' Espernan s' assentá á ma dreta de aquell, estant los demes en ala, donantli tots la benvinguda y parlaren llargament fent grans ofertas á sas SS. y á tot lo Principat y al cap de una estona s' alsaren y dit Sr. diputat eclesiastich lo acompanyá fins á mitja sala del consistori, mentres los oydors anavan ab ell fins al cap de la escala, fentlo acompanyar fins á sa casa ab moltas atxas y ab gran y lluhit sequit de cavallers.

L' endemá la Generalitat li torná la visita ab molta pompa.

Lo dimecres 12, vistas la necessitat y malas novas que havian arribat lo dia abans de la part de Tortosa de que lo exercit enemich venia marxant per lo coll de Balaguer, congregat lo Sabi Consell de Cent resolgué no disgregarse fins que primer marxés la bandera de Santa Eularia y així en la tarde partí de Casa la Ciutat portant dita bandera lo donzell En Geroni de Gaver. Anava ab ella una companyia de mosqueters, aprés una tropa de cavalleria que eran los mercaders de la ciutat, aprés dos altras companyías de mosqueters y arquebussers, aprés molts cavallers de la ciutat ab picas al coll, apres altra tropa de cavallers á cavall y aprés la bandera de Sta. Eularia. Seguia lo conceller ters, qui era Micer Pere Joan Rossell, vestit ab la gramalla de grana, ab lo bastó de general en las mans, ab molts cavallers que l' acompanyavan y apres anava altra tropa de cavalleria de mercaders y duas companyias de la Ciutat. Ab esta forma arribá al portal de Sant Antoni y allí arribats posaren dita bandera en la finestra de la casa del General qui estava junt á dit portal, devant de la esglesia, restant allí lo conseller aparellat pera la

marxa. Tot aixó 's feya perque l' enemich era passat de part de sa del coll de Balaguer ab la cavalleria y molta infanteria y 's contava que si ans de dos dias no s' hi enviavan promptes socorros faria majors progressos, perque la cavallería no pararia de correr la campanya y devastar tot lo Camp de Tarragona y si se li donava temps de fortificarse havia de ser dificultosíssim ferlo retirar. La Ciutat feya un esfors pera alentar á las demés universitats de Catalunya á la defensa de la terra. Lo diumenge 16 partí Mr. d' Espernan ab lo conseller portador de la bandera y una columna de 800 homens pera la ciutat de Tarragona.

Als pochs dias ja comensan á complicarse las cosas. Diu lo *Dietari:*

—*Dilluns á* XXIIII.—En aquest die vingué la desdichada nova que eran las quatre de la matinada, que la ciutat de Tarragona se era entregada al enemich liberament sens haverli vista la cara, per quant havia molts mesos queu havian promes al Rey. Causá molt gran alteració perque dins ella estava lo conseller ters de la present ciutat ab la bandera de Sta. Eularia, patrona desta Provincia y Mr. d' Espernan general del exércit. Y vista la trayció fonch forsos exir ab pacte, pero la bandera de Santa Eularia ja estava ab tota seguretat. En continent arribada la nova se tocá á rebato, tothom isqué ab ses armes y fonch tant gran la alteració que sobre del mig die se mogué un avalot per la present ciutat, cridant la gent:—*¡Muyren traidors!* que rahonablement ni habia en la present ciutat y mataren ab grandissim rigor tres jutges de la Audiencia que desdel dia de Corpus estaven ama-

gats donant intelligencias y avisos als ministres reals de Madrid, del que la provincia obrava per la defensa, que era la causa de la total destrucció nostra, los quals foren Mr. Lúys Ramon, Mr. Rafel Puig y Mr. Joan Batista Gori y apres de haverlos morts y pagadas moltas punyalades y escopetades que no tenian figura los lligaren una corda en lo coll hils rosegaren per tota la ciutat cridant:—*Assí son los traydors!* hils portaren á la plassa del Rey hont hi havia unas forcas que la Ciutat pera acreditar la justicia havia plantades en dita plassa y altres parts de la ciutat pochs dies havia, ahont los pujaren per lo coll ab unas cordas de espart ab que los arrossegaren, hont los anaren á veurer moltíssima gent, en la qual estigueren fins lo endemá passat mig die, que lo clero del Pi y altres parts los ne tragueren. Sia exemple per als qui governen, que los qui governaven la provincia ab tirania y fent y ordenant totas les traicions que podian contra ella foren morts com está dit y penjats en una forca. *Guartsi qui guardarse ha; que lo mateix los succehirá.*

—*Dimars* á xxv. Die de la Nativitat del Sr. que per sa divina bondat vulla remediar los treballs de la Provincia que tants anys ha que la molesta y vulla apiedarse dels cathalans.—En aquest die á las dotze de la nit se tingué noticia que passaven una tropa de galeras que venian de levant y luego se tocá á rebato y hisqué tothom ab ses armes als puestos que ja tenen assenyalats, á las quals los foren tirades algunas pessas de artilleria. Passaven á Tarragona ab gent y municions de guerra pera proseguirla. Deu nos done bona victoria y los Sants desta Provincia nos vullen ajudar, que tant nos convé.

—En aquest mateix die partí de la present ciutat entre dotze y una demig dia lo molt Illustre Sr. Jaume Ferran oydor eclesiastich, á cavall ab la insignia del General en los pits, acompanyat de molts cavallers, ab sa trompeta devant y massa, lo qual á tota pressa anava á la vila de St. Feliu de Llobregat per dispondrer lo exercit del Principat. Deu li done bona anada y victoria.

—En aquest mateix die, matí y tarde aná lo Sr. diputat eclesiastich ab la insignia del General en los pits en companyia de un conseller de la present ciutat pera aquietar la gent alborotada, que encara anava prosseguint los

alborots, los quals remediaren trahent los alborotadors ab bonas paraulas de la present ciutat, *remetentlos al exercit.*

No necessitem ponderar lo prestigi que demostra aquest acte den Claris, transformant en soldats los bullangueros, ab lo qual aprofitava la Provincia aquella turbulenta activitat que ab tants mals l' amenassava en semblants dias.

—*Diumenge á* xxx. En aquest die lo Sr. deputat eclesiastich ana en lo loch de Sant Feliu de Lobregat pera que lo exercit se formas ab la brevedat possible y envestir lo enemich. Lo acompanya la companyía de cavalls de la ciutat governada per Don Joseph de pinos y disposadas las cosas torná en la present casa entre las vuyt y nou horas de la nit.

—*Dilluns á* xxxi En aquest die vingueren en la present casa los molts Illustres senyors consellers ah las insignias consulars, porrers y masses devant para passar avant dita conferencia, los quals se assentaren en la sala del consistori.

—*Janer, dimars al primer.* En aquet mateix die vingueren en la present ciutat las monjas de Pedralbes las quals posaren en la casa del marques de Aytona y foren acompanyades per un conseller de la present ciutat y per la noblesa de aquella y de la companyia de cavalls de Don Joseph de Pinós lo ques feu per lo perill en ques estaven en cas que lo enemich vingués.

—*Dijous á* iii. En aquest dia en la matinada parti de la present ciutat lo Senyor deputat ecclesiastich qui ana a Sant Feliu de Lobregat per veurerse ab lo senyor conseller ters de la present ciutat senyor ohidor ecclesiastich, Mr. Despernan quis trobaven en dita vila, pera tractar del asiento y disposició de nostre exercit, lo qual torná entre las 8 y 9 de la nit y arribat en la present casa encontinent ab los demes consistorials ana en casa de la ciutat á donar raho del que se habia tractat y resolt per los cabos de nostre exercit.

Lo dimars á 8 del mateix mes se rebé la nova estranya de la retirada de Mr. d' Espernan ab los auxiliars que manava, resolguent los brassos l' endemá donarne part al rey de Fransa, demanantli que fes efectiva l' ajuda que havia promés á la provincia.

Lo diumenge seguent á las vuyt del matí los diputats tingueren la famosa junta de teolechs a la qual consultavan en diferentas ocasions y de qual dictamen rahonat, justificant la sublevació de Catalunya havem vist parlar al mateix Claris en una de sas cartas al P. Bernardino.

Mes endevant trobem la següent apuntació qual lectura recomanem al nostre estimat amich En Víctor Balaguer, ja que moltas voltas ha repetit de algun temps ensá que jamay los catalans havian pensat en proclamar la república, afirmació que ab molts datos nos veurem obligats á combatre en las planas que seguirán. Diu aixís:

—*Dimecres a* XVI. En aquest mateix die... se juntaren los brassos generals als quals fonch per part del Sr. Deputat ecclesiastich feta la proposició següent: Molt ilustres senyors: Lo senyor de Plessis Besanzon ha fet ostensió dels poders quel rey christianissim li ha donats en orde a la assistencia que desitja fer a esta Provincia pera sa conservació en los quals entre altres capitols li dona poder S. M. christianissima per admetrerla de baix de sa protecció ab que reduhesca son gobern á forma de República de los pactes y condicions que entre la Provincia y S. M. christianissima se ajuntaren y ha demanat juntament que aquesta intenció de son Rey se propose a V. S. com ho fem perque vostra senyoria sie servít sobre aquet fet aconsellarnos lo que li aparexerá mes convenient per nostra conservació y stablíment del bon gobern de aques-

tos principat y comptats. Una persona religiosa y de vida exemplar nos ha dit que pera que nostre senyor se apiade de nosaltres y nos done prosperos successos seria molt convenient que lo Principat prometes casar cada any a gastos del General dotze donzelles quatre de cada hospital, e ab aixó tenia per cert nos faria merce Deu Ntre. Sr. de donarnos pau y quietut desitjada. Representamho a V. S. pera que nos aconselle lo fahedor.

Reesolució dels brassos.—Que se accepte la protecció y que de tot lo ques tractara en la trentasisena en rahó dels pactes sen done raho als brassos y sabi consell de cent supplicant als senyors consellers sien servits juntarlo pera dema demati y que dema a la tarde se junten los presens brassos supposat que la trentasisena veje primer los poders del senyor de Plessis pera poderne dar raho als presents brassos.

Prou convenia que 's vegés de millorar la situació de un modo ó altre, pus la crísis que estava passant lo Principat no podia pas ser de llarga durada. L' avalot y excessos que acabem de referir demostran que la indignació popular era arribada á un grau d' exasperació terrible y á la veritat ben fácil de compendrer, perque ab las novas que aquells jorns s' anavan rebent, n' hi havia pera inflamar á qualsevol poble, ménos impresionable y belicós que 'l nostre.

Contavan las personas escapadas del Camp de Tarragona y ho confirmaren despres la comunicacions oficials, que lo marques de los Velez tenia assitiada ab un gros exércit la plassa de Cambrils, que 's defensá dos dias ab extremat coratge, quant per haver tirat uns traydors las muni-

cions á un pou tingué que rendirse, encara que ab la condició de que foran respectadas las vidas é hisendas dels sitiats. Va formarse l' exercit castellá pera presenciar la surtida de aquestos, que eran cosa de 500; mes volguent un soldat pendrer la capa gascona que portava un dels de la vila y resistintse aquest pera guardarla, se mogué un xich de desordre, la cavalleria enemiga 's tirá demunt del paisanatje y deixá estesos á aquells malhaurats que fiant en la paraula de Felip IV, tan confiadament havian franquejat las portas de la població, essent també penjats don Ramon de Rocafort, capitá de la gent del Camp, lo sargento major D. Jascinto Vilosa, D. Cárlos Metrola y de Calders y 'l batlle y jurats de la vila, tots revestits de llurs insignias militars y políticas. Lo de los Velez deya pera excusarse de aquesta y altres repugnants felonías que no podia haverhi tractes de igual á igual entre 'l Senyor y sos vassalls.

Lo terror causat per aquestas barbaritats y la entrada del exércit castellá á Tarragona havian obligat á las forsas catalanas á concentrarse en los voltants de Barcelona pera defensar á Martorell lo pas del Llobregat.

Aquest terrible moment fou lo que triá lo ma-

quiavelisme del cardenal ministre pera deixar abandonadas á sas propias forsas á la terra catalana, despres de haverli fet la promesa de ajudarla ab lo protectorat de Fransa en tots terrenos. La invitació á que 's constituís en república independent no havia estat més que un llas parat ab molta destresa pera obligarla á fer un pas que valia tant com esborrar boy totas las tradicions de sa historia política en lo referent á política europea.

Sols una nova 's rebé aquells dias capás de revivar la confiansa en los cors dels sublevats; mes valia per moltas. Era una carta del illustre y valent catalá D. Joseph de Margarit y de Biure, escrita en Montblanch lo dia 13:

Molt tenim de confiar en Deu nostre senyor—deya—de qui estich rebent cada dia mil favors y mercés y ahir en particular que havent sabut que la cavallería del Duch de Sant Jordi era fora del camp y que en lo castell de Constantí estaban 300 germans nostres presos en la jornada de Cambrils ab guarnició de cinquanta castellans me resolguí á aventurar ma vida pera donarlos llibertat, no obstant sem opposasen las dificultats que sem opposaren axi de la gran fortalesa del castell com de estar á tres quarts de camí de Tarragona y á menos del mar ahont passaren y traspassaren las galeras y bergantins á nostra vista, que inspirat de Nostre Senyor atropellí totas dificultats y consentí ma empresa ab un home de Constantí ahont arribí lo divendres á mitja nit ab tota ma gent y companyías dels capitans Cabanyes y Casellas que tots y sos soldats ho han fet valentíssimament y en particular lo sargento Pere Torres, desta portador, á qui per saber son

valor doní la manguardia desta facció ab la qual ses aportat valentíssimament que de ses mans al envestir las portas me consta matá nou soldats y fou esta bona facció dissapte un quart lo sol alt que fou axí com obriren las portas del castell el qual per ser fortalesa aparexia inespugnable, pero com Nostre Senyor obre per mi me inspirá en tot de manera que á demanar de boca no podia rehexir tot millor del que rehisqué, pus sens perdrer ningun soldat de nostra part donarem llibertat á 300 germans nostres que patian com á estar en poder de infels enemichs nostres y mataren á 22 soldats del enemich, retirantse los demes que restaven dalt al cim de una torre inespugnable del castell ahont estiguerem penetrant desdel matí fins á una hora passat mitg dia per poderlos rendir, que fundí reputació en no anarmen que nols tingués rendits á tots, que á no descubrirme Deu miraculosament un segret era impossible poderlos rendir y fou lo rendiment á vista del socorro los arribá de Tarragona ab los mosqueters y cavalleria de allí, que si be de principi nos apretaren demassiat luego nos referem per trobarlos un poch descuydats hils retrasarem ab tanta furia quels obligarem á llansar moltas armas y ab perdua de alguns soldats dells, causant al retrasarlos tanta confusió á Tarragona quem han assegurat que alguns cabos dels ques trobaven allí no tenintse per segurs se embarcaren y que tenint allí alguns trenta presoners germans nostres del rendiment de Vilaseca los donaren llibertat per temor no anassem á traurels, de modo senyors, que ademes de haver donat llibertat ab esta facció á mes de 300 germans y morts y presos á cinquanta soldats del enemich y entre ells un sargento viu. (1) Lo havem atemorisat valentíssimament, atribuintho tot á Nostre Senyor, á qui yá V. Senyorias offeresch est minim servey ab desitg de poderlosne offerir de molt majors.»

No podem deturarnos á referir totas las grans accions de aquest gran patrici y valent general,

(1) Llavors deyan *sargentos* als que avuy se nomenan á la francesa *coronels.*

que tant eloqüent biógrafo ha trobat en lo ferm catalanista D. Joseph Pella y Forgas; mes lo fet que acabem d' esmentar ja permet apreciar lo molt que valia 'l futur embaixador del Principat á la cort de Fransa.

En la sessió del divendres 18 de Janer se llegiren los poders presentats per Mr. de Plessis Besanzon y en qual introducció havia posat Lluis XIII aquestas paraulas :

« Com no hi ha res mes digne de un gran príncep que de rellevar de oppressió tots los que recorren á sa assistencia y particularment sos vehins y que la guerra oberta entre aquesta corona y la de Espanya nos dona tot dret de deffendrer á tots los que ella embesteix y que ella vol ruinar...»

Despres de aquesta introducció li donava poders « pera tractar en son nom ab los diputats de dits estats, pobles y paissos de Catalunya que tindran bastant poder de ells *pera lo establiment de la república que ells pretenen formar* baix nostra protecció, de que lo ciutat de Barcelona deu esser lo cap. »

Resolgueren los brassos que 's cometés á la junta de la trentasisena ó altra com als diputats aparegués lo tocant á disposar los capítols con-

cernents á la dita protecció de Fransa, promovent la assistencia major possible als brassos de las personas obligadas á assistirhi. També acordá que en vista de que l' enemich semblava voler posar siti á esta ciutat, aconsellava que á la major promptitut se alsés lo sometent general de tots los pobles del pla pera anar á Martorell á impedir lo pas del exércit invasor. Lo diputat militar sortí á tota pressa pera posarse al frente de las tropas ab 1500 mosqueters y «la bandera de Sant Ramon y altres banderas dels convents ab molts frares molt ben armats» lo que prova que no era tan demagógica la resistencia com la cort ho volia fer creure. Lo clero feu tenir patent lo Santíssim en las iglesias pera que lo cel concedís la victoria á las armas catalanas.

Lo dilluns 21 vingué la nova de que lo enemich havia romput lo pas de Corbera, encara que ab pérdua de molta gent, devent retirarse los nostres. Dos dias despres se juntaren los brassos «cridant no ab trompetas sino per la campana Tomasa que tocava á batalladas com si toqués á Corts desde las 7 á las 8.» Foren los mes copiosos que may se haguessen vist obrint la sessió En Claris ab aquestas paraulas:

«Molt Ilustres Senyors, en la Junta de Brassos tinguda als 16 del corrent resolgué V. S. que aceptassem la pro-

posició que lo Sr. de Plessìs Besançon nos oferia en nom de son rey, ab que reduhissem lo govern en forma de república ab los pactes y condicions que entre S. M. Christianíssima y lo Principat de Cathalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya se concertarian, al que se adherí lo savi Consell de Cent als 17 del mateix y habent conferit ab algunas personas de confiansa y tota satisfacció lo modo de la protecció y forma de la república se han considerats gravíssims inconvenients, *no sols per los gastos se oferirán per la protecció y defensa y conservació de aquella*, pero encara en la disposició del govern y avuy aquesta provincia y ciutat están tant exhaustas que es *impossible poder sustentar llarch temps los gastos de la guerra que tenim ja á las portas de esta ciutat* y está ella y tota la provincia en notable perill de perdres *si no es ab un gran y promte socorro* de cavallería y infantería pagada, lo qual no podem esperar sino de S. M. Christianíssima *y segons las noticias tenim no se exposará á tant gasto ab la promtitut y favor que la necessitat demana si no es que la provincia se posa á sa obediencia*, com ja en temps de Carlomagno ho feren los nostres antepassats, ab pacte de quens jure y observe nostres usatges, constitucions, capítols y actes de Cort; privilegis, usos, estils. consuetuts, llibertats, honors, preeminencias y prerogativas, axí de aquesta ciutat com de las demés ciutats, vilas y llochs y personas particulars de la provincia y en particular la exempció del quint y covertora y que los arquebisbes, bisbes, abats, dignitats y demés beneficis eclesiástichs, tan seculars com regulars se hajen de conferir als naturals y que los inquisidors y oficials del Sant Ofici hajen de esser catalans, restant aquest tribunal directament subjecte á la congregació del Sant Ofici que Sa Santedat te en sa cort y los capítols y actes de cort del General y casa la Deputació ab tota jurisdicció civil y criminal y una constitució de observansa com al Principat apareixerá pera major seguretat del contracte, y perque infaliblement se observen ditas constitucions y privilegis y se eviten tot género de debats y contrafaccions per esser ellas las que avuy nos tenen ab estas desditjas y afliccions y que se observe lo sagrat concili de Trento y se conferescan á catalans tots los oficis de castells y de regiments de magistrats seculars y

altres cosas que apart se capitularán per lo bon govern de la provincia. Ha aparegut á la trentasisena, habentho conferit los senyors consellers y vinticuatrena de guerra ho deviam representar á V. S. pera que ho considere y nos fassa mercé consellarnos lo que devem fer, que ab lo bon parer de V. S. podem tenir per cert acertarem á pendrer aquell camí que será millor per la conservació de la provincia y deslliurarla de las desditjas en que se troba.»

Cascuna paraula de aquest discurs es una perla pera l' historiayre. Ací no parla En Claris de si 'l poble catalá está ó no aparellat pera rebrer una forma de gobern com la republicana, ni esmenta poch ni molt la tant ponderada tradició monárquica, que res tenia de particular quant per tot arreu hi havia reys de dret diví. De fet, quant no de dret, pus de aquesta qüestió no 'ns en volem ocupar, Catalunya havia passat una temporada sens monarca, regida per la Generalitat ab lo consell y parer de la Junta de Brassos, que es com si diguessim per un directori assessorat y escudat per lo vot de las Corts de la terra. En tots aquells dias la Fransa no tingué en lo Principat cap soberanía; no hi tingué sino un mer protectorat, per ella ofert *al invitarlo á constituirse en forma republicana.* Lo llas de unió ab la corona de Espanya estava romput, lo que més tart devia unir la Provincia ab lo rey Cristianíssim encara estava per fer. ¿Cóm ne direm de aquest gobern? Y si despres

de analisar los fets anem á esbrinar las intencions, no tenim mes que fixarnos en las paraulas del mateix Claris pera compendrer quins eran los móvils que l' empenyian. La Fransa no exigía la anexió; mes posava á Catalunya en la necessitat de demanarla com l' únich medi de salvació que li restava en mitj de tants apuros. L' enemich era á las portas de Barcelona; la Provincia y la Ciutat estavan tant exhaustas que era impossible poder sustentar llarch temps los gastos de la guerra y *segons las noticias que tenia* 'l president de la Generalitat, lo rey de Fransa no s' exposaria á tant gasto ab la promptitut y favor que la necessitat demanava, si no era posantse la Provincia á sa obediencia.

Francament, ab tota la bona voluntat del mon no sabem veurer en tot això ni l' ombra de aquella robusta fe monárquica y aquells escrupols tradicionalistas que s' atribueixen als nostres avis. No aplaudim tendencias, fem constar fets y fets de tot en tot irrecusables.

Consultat lo Consell de Cent á propósit de la aceptació que havian fet los brassos de la proposta de llur president resolgueren que en vista dels constinuats avisos que 's tenian de que l' exércit contrari anava cremant las iglesias, ca-

sas y campanyas y matant los poblats de ellas en los llochs circumvehins de esta ciutat y á la vista de ella no servant ninguns pactes — ab retenció empero de las lleys góticas las quals se reservaba dita ciutat — y ab los pactes contenguts en la proposició feta per los senyors diputats als brassos generals y altres que apareixessin convenir en la disposició del quals entrevingués lo senyor conseller en cap y demés personas per part de aquesta ciutat que convingués se adherís á ella com lo consell de cent adheria á la resolució presa per dits brassos als quals donava noticia de la deliberació per embaxada feta per un ciutadá y un militar.

Rebuda aquesta comunicació resolgueren los brassos que lo conseller en cap, lo diputat militar y lo general de Plessis Besanzon constituhissen un consell de guerra del número de las personas de la qualitat y quantitat que á bè tinguessin ab facultat y plen poder de ordenar, dispondre y executar tot lo concernent á materia de guerra, poguent gastar de las pecunias del General tot lo que convingués y fer cridas ab las penas que 'ls aparegues fins á mort natural inclussive y manar executar aquella *jure belli*. Era la ploclamació del estat de siti, la institució de

la dictadura fundada en lo tremendo principi del *salus populi*. Los vocals que formaren aquesta junta á mes dels ja nomenats, foren lo senyor de Serignan, lo senyor de Sanzi, gefe de la artillería, lo de la artillería francesa, lo senyor don Miquel Torrellas y Sentmanat, lo senyor don Ramon de Guimerá, lo senyor Francesch Joan de Vergos y lo senyor Jaume Damians.

Ab data del endemá dijous, diu lo Dietari :

«En aquest mateix die en dita matinada arribá en la present casa un trompeta del exercit enemich lo qual vingué guiat de alguns cavalls de nostre exercit y aquell aportaren en la present casa tapat de ulls ab un mocador y doná entrega a S. S. de un plech del marqués de los Velez general del exercit enemich dins del qual se trobaren una carta del Rey de Castella pera la ciutat y una del marques pera los senyors Deputats los quals papers foren entregats al consell de guerra pera mirar y consultar aquells la qual trompeta fou entretinguda y regalada encara que nou merexia per esser catalá y traydor á sa patria fins lo endemá á las oracions que fonch despedida ab la resposta y acompanyada per un trompeta nostre fins á la vila de Sans. La gent estava tota atordida per veurer que lo enemich havia de sitiar la present ciutat pero no faltava ánimo sino que los traydors quey havia tants los espantaven.

Divendres a xxv. En aquest dia en la matinada aparegué lo exercit enemich en lo plá de Barcelona. Tota la gent se posá en armas, las muralles estaven guarnides de gent, posades las artillerias en sos puestos, un fort que pochs dies havia se era fet en la montanya de Monjuich guarnit de algunas companyias de la present ciutat y de alguns francesos, governador de dit fort Mr. de Aubonhic, posantse á punt tots de pelear corragué la campanya la cavalleria del enemich cremant y saquejant totas las caserias de la campanya y pla de Barcelona de les

quals havia cerca de dos dies que los que habitavan en ellas eran fugits. fent grans estragos y desordes que á tothom tenian atordit.

Dissapte a XXVI. BATALLA DE MONTJUICH. En aquest die á las set horas de la matinada comensá lo cos del exercit enemich en forma de esquadrons á pujar per la montanya de Montjuych per tres parts ab grandissim fervor que pareixia que tot sen havia de entrar de mosquetades. Pujaren per la part de Nostra Senyora de Port padrera de Mr. Safont y per la part de S. Ferriol. Nostra gent si be poca los anava entretenint á mosquetades pero com lo enemich era tan superior que sens exageració ninguna hi havia cent dels enemichs per quiscun catalá se anaren retirant poch á poch fins dalt á las trinxeras y reductos quey havia, fentse forts de lochs en lochs matant molts dels enemichs pero com lo poder apodera mes que mes quan lo enemich va victoriós aparexian un..... havent pochs dies que havia succehit la derrota de nostre exercit en Martorell. Fonch forsós á nostra gent retirarse y posarse debaix del emparo quey havia en Montjuych, de tal manera que lo enemich comensá entrar en lo pla de la montanya aportant moltas banderas arborades que aparexia que á peu pla no havian de fer sino pujar y rendir lo fort que ja eren las vuyt horas y mitja de la matinada. Pero com Deu Ntre. Sr. no deixás de afavorir y valer als cathalans que tant de bon cor lo aman cridant los nostres:—*¡Ara es hora Sta. Eulalia beneyta de ajudarnos!* y donantse las mans los uns als altres dihent:—*¡Moriam com á valents!* comensaren á referse y lo enemich anava ab gran rigor y osadia á voler assaltar lo dit fort portant escalas bones y aparellades perque un traydor de cavaller anomenat don Joseph de Pau y Rocabertí lo qual era mestre de camp del tercio de Montjuich y governador de dita plassa dos dies havia sen era passat al camp del enemich y havia donada la trassa ó planta de dita fortalesa que ell tenia, donant per molt facil lo rendir aquella. Y com la informació feta per dit don Joseph fos verdadera, trobás lo dit fort molt diferent y molt mes armat del que dit don Joseph lo havia dexat, de tal manera que comensá á disparar ab tal valor que lo enemich comensá á retirarse y retirat al cap de poch torná envestir ab gran rigor, pero fonch de poch valor perque sego-

na vegada se hagué de retirar y en lo punt se torná á refer tornant envestir ab tot lo gros, de tal manera que foren tant valents y mostraren tant valor los nostres que arribant lo enemich al fosso de dit fort fonch retxassat ab tanta perdua de gent que se hagué de retirar. Durá esta pelea contra dit fort cerca de tres horas; fonch cosa miraculosa lo foch que lansá lo fort en lo spay de ditas tres horas que no apareixia sino que era un infern. Referense los nostres ab tant valor y donaren sobre de ells que prengueren del enemich quinze banderas de camp. Moriren en dita pelea 500 oficials entre majors y menors del enemich y en particular dos nebots del marqués de los Velez general del exercit anant nostra gent continuant la victoria fins á las quatre de la tarde ab tant valor que apareixia que tota la montanya sen entrava de tirs de mosquetades y arcabussades fugint lo enemich ab tanta dereputació ab perdua de 1500 infants de llur part ans mes que manco y entre ells molts cabos y gent de gobern. Dels nostres ne moriren en dita montanya 32 y altres tants de ferits. Fonch tant lo valor de las donas de la present ciutat que sels pot donar nom de amassones perque moltas de ellas pujaren ab gran valor y osadia á la montanya de Monjuich quant se estave peleant ab lo enemich en lo qual aportaren per pelear los nostres municions de guerra, com son balas, pólvora, metxa y altres coses y axi mateix los aportaren pa y vi pera refresch dels soldats que estaven cansats de la pelea y lo mateix feren per las murallas. Quan lo enemich envestí la montanya á la matinada la cavalleria se posá part demunt de Valldonzella ab esquadrons aguardant nostra eavalleria pera pelear la qual isqué per lo portal de Sant Antoni á tota presa la cual estava un tant descuydada y prevenintse pensant lo enemich no envestiria fins lo endemá posás tota la cavalleria á la part de Valldonzella y com lo enemich era puxant no tingueren temps de posarse en esquadró y forma de batalla, sino que embestiren lo enemich abgran valor y lo enemich á ella de tal manera ques mesclá ab lo enemich sens orde ni consert, donantse las cárregas de escarrabinas y pistolas peleant com á lleons, desermats de las armes de foch peleant ab las spases ab tal valor que lo enemich se retirá restant la campanya ab molts morts pero la victoria fonch nostra. Y moriren en

ella ademes dels soldats particulars que foren molts casi tots los cabos y oficials del enemich y assenyaladament mori lo duch de Sant Jordi fill del marqués de Torrecussa, tinent general del exercit y don Fernando Xirinos comissari general de la cavalleria y altres... y tingué ventura lo enemich que los nostres mesclaren y la artilleria de las murallas ni la mosqueteria no pugué jugar, que si hagues pogut jugar no restava ningú dels enemichs, pero fonch gran victoria per nosaltres que axi dalt Monjuych com en dit pla de Valldonzella la victoria fonch nostra.

«De les XIV banderas presas del enemich XII ne arribaren en la present casa de la Diputació las quals foren penjades cap per avall en lo balcó de bronzo qui done davant S. Jaume hont stigueren tres ó quatre dies y despres resolgué lo consistori presentar á nostre Sr. Rey Christianissim y posar á sos reals peus cinch de ditas banderas las quals sen aportá Mr. de Plessis Besanzon y las demés foren distribuides y presentades per las iglesias de la present ciutat.

En aquest mateix die á la matinada entrá una nau de Portugal enviada per lo Sr. Rey de Portugal la qual aportava dos embaxadors tramesos á S. S donantlos avis de la nova de sa coronació. Los deputats los enviaren á cercar ab carrossas y alguns cavallers desta ciutat en ocasió que se estava en lo mig de la pelea de Montjuych y dits embaxadors estavan preguntant si en lo fort de Montjuych hi havia gent de reputació. Responguessels que noy havia que tenir cuydado que abans de rendirse moririan tots.»

Tinguerem aquestos embaxadors una molt afectuosa conferencia ab los diputats oferintlos de part del Rey de Portugal la amistat y aliansa sua á la Provincia y per cert que la seguretat ab ques presentá aquesta nau abans de partir pera Fransa y de anar á Roma la embaxada fa compendre que devia haverhi secretas inteligencias entre lo Principat y 'ls portuguesos sublevats.

Aquella nit En Pau Claris que juntament ab los demés diputats y consellers havia estat sempre en las murallas animant lo valor dels combatents y dirigint la defensa de la ciutat, revestit ab sas insignias, restá constantment en las murallas, mentres Monjuych quedava guarnit per més de 8,000 homens. Entre las 10 é 11 hores de la nit los batidors donaren avís com lo gros del exércit del enemich ab la cavallería pujaven al castell y ab aixó se comensá á disparar la artillería, repicaren totas las campanas de totas las iglesias, de modo tal que com diu lo dietari aparexia un judici volent tota la gent exir fora pera donar socorro á la montanya de Monjuych. Fou forsós deixar sortir mes de 2,000 mosqueters de socorro, gent triada, tancant en lo punt lo portal de Sant Antoni, pus altrament no hauria restat gent á la ciutat. Los del castell dispararen també ab gran furia, mes al cap y la fí se sapigué que no havia estat res mes que un moviment del enemich que anava retirantse.

Lo dijous 31 se cantá en la Seu de Barcelona un gran *Te Deum* en agrahiment de la victoria de Montjuych ab assistencia de tots los cossos officials y personatjes de més nota de la ciutat.

Lo dilluns 18 de aquell mes reberen los dipu-

tats una carta del Rey Lluis XIII de Fransa notificantlos com havia manat tornar á Catalunya á Mr. d' Espernan, envianthi al mateix temps al general de Bressé y al general de la Motte ab grans socorros. Aquesta carta portava la data del 22 de Janer.

En lo dimecres 20 trobem en lo *Dietari* la següent apuntació:

«En aquest mateix die entre tres y quatre de la tarde entrá en la present ciutat lo Sr. de la Motte general del exercit de Catalunya enviat per sa Magt. christianissima al qual isqué á rebrer lo molt Iltre. Sr. Francesch de Tamarit deputat militar lo qual parti de la present casa á cavall ab la insignia de S. Jordi en los pits acompanyat ab tota la cavalleria fins vora lo moli del Clot ahont trobá dit senyor de la Motte qui venia acompanyat de una companyia de cent cavalls francesos y al que fonch junt á ell se recebiren fent molt grans demostracions de voluntat ab molta alegria y regocijo y dit senyor deputat sel posá á ma dreta y desta manera conversant comensaren á fer cami enves dit portal nou. Anava vna tropa de cavalleria francesa devant ab sos trompetes apres una tropa dels cavallers catalans y apres venian dits senyors de la Motte y deputat militar, apres lo governador de las armas de la present ciutat ab molts cavallers de la terra y apres venia lo capitá de la guarda de dit senyor de la Motte ab altra tropa de cavalleria. La gent que isqué á veure dita entrada no tenia numero, que tot brollave de gent. Lo cami que feren fonch entrar per lo portal nou dret a la capella den Marcus, carrer de Montcada, carrer Ample, Regomir (1) amunt; passá devant la casa de la ciutat y deputació y dret á la plassa de Sta. Anna y se apeá en casa de D. Pedro Reguer, la qual per hospedar á sa persona se era adeessada per compte del General de richs draps y tapisserias.

(1) Ahont vivia En Claris.

Aquell mateix dia que entrava á Barcelona lo general La Motte, que tants llorers devia conquerir en la guerra de Catalunya, s' esbombá per la ciutat una nova que omplí de dol tots los cors y de verdader esglay l' esperit de tots los homens capassos de ovirar de lluny los oratges de la política. En Claris, aquell home per qui Catalunya havia sentit correr de nou en sas venas la sanch que havia inmortalisat sòn nom en la Historia, estava postrat al llit per greu malaltía. Sos companys del General, los consellers de la Ciutat, los membres de la Junta de Brassos, se preguntavan consternats qué seria de la patria si Deu havia resolt privarla del talent y firmesa del gran diputat que fins llavors l' havia dirigida y 'l poble que com un pare l' estimava, corria deixant la feyna al carrer del Regomir, pera saber si era possible que tant espantosa calamitat pogués caurer demunt de la malhaurada Provincia.

Mentres en sòn llit voltat de afligidissims semblants meditava l' ilustre patrici ab greu recansa en los misteris del pervindre, que un decret inapelable sols li deixava escrutar ab las cavilacions de la pensa, las trompetas de la cavalleria, turbant la trista quietut de la cambra,

anunciavan ab marcial terratrémol l' arrivada dels tant ansiats socorros. Nou Moysés, no podia En Claris gosar ab sa obra y desde 'l cim de sa noble existencia, desde aquella altura misteriosa hont las boyras del passat fugen devant dels fulgors de la eterna vida, repassava en sòn enteniment las lluytas de ahir, regraciant al cel ab resignat sonris per las victorias de l'endemá.

Tothom callava en la cambra y de là copiosa gernació que tot lo carrer omplia, sols ne pujava fins dalt un murmuri lleuger, sinistre, com sospir de un poble que ja per endevant sa trista horfandat plorava.

Ningú hauria pensat en l' arrivada del general, si de tant en tant no haguessen sonat las trompetas dels regiments francesos y si no s' hagués sentit en mitg de tant tétrica quietut lo continuo trapejar de la cavallería.

Ab ella entrava lo general, seguit de un lluhidíssim esquadró de la noblesa y al costat del valent diputat militar, En Francesch de Tamarit, tots silenciosos, pensatius, agobiats per lo tristissim pressentiment de una gran calamitat pública.

Tornant á consultar lo *Dietari* hi llegim:

«*Dimecres á* XXII En aquest die entre 11 y 12 de la nit portaren lo Santíssim sagrament al Sr. Deputat ecclesiastich al qui habia sobrevingut un accident y també li donaren lo sagrament de las uncions. Causá esta novedat gran tristor á tota la ciutat per donarli lo nom de pare y restaurador de sa patria. Les pregaries y vots que feren la major part de la ciutat foren grandissims y en particular la major part dels officials feren vot que si Deu N. S. lo deslliurava de la malaltia anirian á peu descals á visitar nostra senyora santissima de Montserrat lo qual vot feren ab molta voluntat.»

Al arrivar aquí trobem al *Dietari* de la Generalitat aquesta breu y sentida apuntació.

«*Dimecres á* XXVIJ. En aquest die á tres quarts tocats per las onze de la nit doná la ánima á Deu qui la habia criada aquell gran restaurador de la nostra patria y mare Cathalunya, lo Molt Illuste Senyor lo Doctor Pau Claris Canonge de la santa Iglesia de Urgell diputat eclesiastich. Causá esta mort tanta aflicció á tota la Provincia y en particular á la present ciutat que desdel mayor al menor ho sentiren tant que noy hagué qui no llensás llágrimas per haber perdut lo pare, protector, defensor y llibertador de sa patria, com stensament ho dirán las historias en lo sdevenidor. Deu lo tinga en la sua santa gloria y prengan ánimo los cathalans de que en la mayor aflicció ha tingut un fill que li ha donada llibertat y restaurats tots sos germans y que á exemple llur no li falten semblants fills en lo sdevenidor.»

¡Quin millor panegírich que aquestas paraulas escritas ab llágrimas del cor!

Y continua lo *Dietari*:

—*Dijous* á XXVIII. En aquest die S. S. reberen en lo consistori un recaudo de part del doctor Francesch Claris germá del dit senyor deputat esclesiastich per ma de Don Phelip Vilana y Hieronym de Gaver donzell los quals feren á saber á SS. de part de dit Mr. Francesch Claris com la nit passada á las 11 morí lo senyor deputat esclesiastieh

son germá y suplicaven á ses senyories fessen en esta occasió lo que en altres vegades se era acostumat fer y encontinent S.S. manaren tancar las portas de la present casa y restaren sols ubertas las portelletas y manaren desempaliar la present casa y manaren á Pere Dalmau endolar la capella petita de S. Jordi y que se celebrassen missas continuament en dita capella tantas quantas sen poguessen celebrar, com en effecte se feu los tres dias de dol ab la forma acostumada.

«En aquest mateix die en la tarde S.S. ajuntaren en la present casa un bon numero de persones dels tres staments hils proposaren com lo senyor Deputat ecclesiastich lo doctor Pau Claris canonje de la Sta. Iglesia de Urgell era mort lo dia antes á las 11 hores de la nit y que per part del doctor Mr. Francesch Claris son germa per medi dos cavallers los era stat fet á saber la dita mort y que havian determinat de enterrarlo lo endema en la iglesia de S. Joan ahont es lo vas propi de sa casa y que á tots era notori lo quant dit Sr. Deputat deffunt havia servit á la Provincia en son carrech y quant puntual, diligent, solicit y zelos se era mostrat pera la conservació, no sols de las constitucions y leys de la terra, sino de tota la Provincia y de sos provincials y los innumerables, continuos y grans treballs que per aquest respecte havia patits exposant sa salut y vida per la defensa y inmunitat de las Iglesias tantas vegadas violades, cremades y robades per lo exercit enemic y en ells lo Santissim Sagrament que sia alabat pera sempre y pera defensa de la patria, leys y prerrogatives y de las vidas, honor, reputació y hass.enda dels provincials, per moltas maneras vexats y oprimits de dits soldats y exercits enemichs y que ab sa gran capacitat y gobern, ab la assisteneia y ajuda de sos companys se havia revinsat notabilissimas dificultats fins á tenir victoria del exercit enemich y retirarlo innominiosament á Tarragona ab gran perdua de cabos y gent principal y de un grandios número de soldats y ab lo mateix treball, solicitut y diligencia havia procurat diner pera sustentar lo gran y excessiu gasto de la guerra, per tot lo qual havia patit no sols trevall excessiu en lo cos, *pero encara increhibles passions y afliccions de animo, que tot es estat causa principal de la sua mort* que ha causat universalment gran desconsolació y

aflicció no sols als altres consistorials companys, pero á tothom generalment per lo que en tot era volgut y amat afectuosament y que axi ses S. S. proposaven quina demostració podian y devian fer en retorn y agrahiment de tot lo sobredit, per quels aparexia que á no fer res mes en orde del dit deputat defunct del que en semblants ocasions sos predecessors es acostumat fer, seria nota y poca demostració de voluntat y agrahiments á tants grandiosos y bon officis y faccions com dit senyor deputat difunct havia fetas. E les persones de dita junta atés y considerat tot lo sobre dit y madurament discursat sòbre dit fet aconsellaren á ses S. S. que lo dia del enterro cuberts de dol ab gramalles y caperons, lo cap descubert ceremonialment acompanyats de tots los officials de la present casa y de la Casa del General y bolla també tots endolats ab gramalles y caparó, lo cap descubert ab los verguers y masses devant devian anar á la casa del defunct y de allí acompayar lo seu cos á la sepultura. graduant los parents del defunct en los lochs y puestos quels tocará, conforme millor Ses S. S. ho sabrán disposar.

MARS M. DC. xxxxj.—*Divendres, al primer.*

En aquest die entre 9 y 10 de la matinada partiren consistorialment sas S. S. de la present casa, ab gramalles de dol y caperons en las espallas, acompanyats dels officials del general y bolla de la present casa de la deputació tots ab ses gramalles y caparons ab los porters y masses devant sens endolar. Ab esta forma anaren en casa del molt ilustre Sr. Doctor Pau Claris, canonge de la santa Iglesia de Urgell deputat eclesiástich, qui havia dos dies era mort y pujaren dalt ahont estava lo cos de dit difunt descubert ab un tumol alt y se assentaren en una sala gran de dita casa ab cadires quey havia aparellades. Al cap de dita sala y tingueren lo dol estava assentat á ma dreta del Sr. deputat militar Micer Francesch Claris germá de dit difunct á la part de la paret y los demés officials tots se assentaren per las demés cadires y també y estavan assentats los parents de dit difunct. Arribaren en dita casa totas las religions dels monastirs de la present ciutat fent moltas absoltas á cant de orgue y apres al cap de una estona comensá exir la professó anant devant los convents y apres la creu de la parrochia y la de la Iglesia de Sanct Joan,

hont será dexat dit diffunct y apres totas las religions per son orde y acabada la professó anaven los tres verguers de dits Srs. Deputats y apres lo càdaver. Apres anaven los Srs. Deputats, ço es al mig del Sr. Deputat militar y oydor ecclesiástich anava dit Mr. Francesch Claris, germá de dit diffunct, apres lo Sr. oydor real, y Mr. Francesch Vidal, assessor portaven en lo mig Don Phelip Vilana, nebot valenciá de dit diffunct y apres Mr. Joseph Fontanella altre assessor y Mr. Joachim Malla advocat fiscal y aportaven en lo mig Mr. Francesch Valls donzell, altre nebot valenciá y apres venian lo scrivá major y Defenedor y apres los demes officials y parents de dit deffunct y desta manera prengueren per lo Regomir dret á Sant Jaume, plassa nova, plassa de Sancta Anna, carrer del governador, carrer den Copons, dret á St. Joan y allí posaren en lo mig de la Iglesia lo dit cadaver. Hi havia tanta gent que apenas si podia entrar his comensá á celebrar lo offici á cant de orgue ab molta musica y predicá lo Pare fra Gaspar Sala del orde de St. Agustí. Fonch cosa bellissima oyr aquell bon pare las grandesas que digué del quins havia redimits y restituhida sa mare Cathalunya á sa pristina libertat. Acabat lo offici ses S. S. ab lo mateix acompanyament sen tornaren en la casa de dit difunct ab la mateixa forma que eran exits y apres sen vingueren en la present casa que eran cerca de dos horas passat mig die hont se despullaren las gramalles y sen aná tothom á dinar. ¡Deu tinga en la sua santa gloria á dit Sr. deputat ecclesiastich, la memoria del qual ha de ser sempiterna per tot lo mon!

No podem referir las dramáticas lluytas, las terribles calamitats, ni la fi desastrosa que pera la monarquía espanyola tingué aquella gran guerra, pus això ja seria sortirnos del quadro que 'ns comprometerem á bosquejar en aquest modestíssim ensaitx histórích. No obstant, abans de deixar la ploma, devem pregar als nostres

lectors que, si algun concepte hi han trobat que tal volta pugués semblar manifestació de odi ó de antipatía vers las altres encontradas d' Espanya, ho atribuescan, no á mala voluntat del cor, sino á poca trassa del enteniment, pus será prova de que no havem sabut explicarnos.

Malehim la memoria dels funestos governants que tacaren la terra d' Espanya ab sanch d' espanyols vessada en fratricida guerra y res més, que massa sabem que de aquellas faltas y aquells crims tots los regnes de la península n' han sufert per espay de sicles y al remembrar la memoria del gran Claris, com remembra Aragó la de Lanuza, no fem més que evocar ab sòn nom lo recort de las llibertats antigas y ab sòn exemple la memoria de aquellas grans virtuts á las quals degueren los nostres passats la fama que avuy nos enorgulleix, obligantnos á seguir fins ahont poguem llurs petjadas.

No prenguen á mal los fills de Castella que en semblants modelos aprenguem lo cult y l' exercici de las cívicas virtuts, que ahont hi ha ciutadans com En Claris, no hi prosperan los privats com lo Comte Dùch de Olivares y ahont hi ha pobles com lo catalá del sicle XVII, hi ha sempre las llibertats públicas que amparan la honra dels homens dignes de tenir patria.

Pel demés, lo patriotisme no 's demostra pas ab frases retóricas, sino ab actes de varonil abnegació. L' espanyolisme dels catalans está escrit ab sanch generosa en lo ferestech rocam del Bruch, en los murs de la inmortal Girona, en las sorrencas planurias del Riff y en las naus gloriosas que admiraren al mon en las ayguas del Callao. La calumniosa enveja no pot esborrar tant nobles planas de la historia d' Espanya, ni Catalunya te necessitat de justificar las proesas de sa dignitat espanyola.

ÍNDICE

Capítols.	Págs.
I.	5
II.	16
III.	29
IV.	58
V.	76
VI.	96
VII.	127
VIII.	158
IX.	178

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

DEC 8 1973

4374420

Span 528.55
Claris y son temps.
Widener Library
004473294
3 2044 080 128 606